ZASZCZYT WOLNOSCI POLSKIEY ANGIELSKIEY WYROWNYWAIĄCY.

Z

UWAGAMI DO TEGO STOSOWNEMI i OPISANIEM RZĄDU ANGIELSKIEGO.

W WARSZAWIE,

u P. DUFOUR Konsyl: Nadwor: Druk: J. K. Mci i Rzpltey, Dyrektora Druk: Korp: Kad:

M. DCC. LXXXIX.

Do Czytelnika.

PIſąć wolnie a przyſtoynie, ieſt Wolności zaſzczyt utrzymywać, czytać nieuprzedzonym umyſłem iakie Dzieło, trzeba mieć ſwóy ſpoſob myślenia. Piſząc o Wolności Narodu Angielſkiego, wolnym niechciałem bydź naprzykrzony Czytelnikowi Piorem, o rzeczy mówiąc, oſobiſtości nie tykałem. Czy ma bydź tak, lub nie? każdego Rozdziału nie inſza prawie ieſt konkluzya, bo wiem iż kto ſię pyta, nauczyć ſię pragnie. Może światły Czytelniku w wyborze myśli ſłodyczy nie znaydzieſz, może zganiſz Rząd wolnego ludu Angielſkiego, przynaymniey uczyń ukontentowanie Praeuiącemu, abyś wybrał dla użytku ſwego Kraiu, co ſam naylepſzego bydź oſadziſz, bo ci ſzczerym ſercem nioſę ofiarę ſtaranności moiey. Bądź pewien Czytelniku nieuprzedzony, że nie z chęci cudzey, lub zyſkliwey inſynuacyi iakowey, wściągnąłem do Pio-

ra, tę rękę, którą deſtynowałem zdawna na obronę Oyczyzny. Wſtydziłbym ſię iey zakał czynić, gdyby niewolniczego cudzego ſpoſobu myślenia, miała bydź tłómaczem. Day ſię więc przeświadczyć wierzący Czytelniku o rzetelności moiey; daruy niedokładności ſtylu, i wiedź że iak ſię brzydzę Samowładztwem, tak chciałbym widzieć na wieki Rzeczpoſpolitę Polſką rządną, wolną i ſzczęśliwą.

Do Publiczności.

Przybliżył się na reszcie ten oczekiwany moment dla Polski, ktòren ledwie wieki ziawić na dal potrafią, aby sama o sobie myśleć i wolnie zaradzać mogła.

Z Grona Mężów doskonałego Wyboru składa się aktualnie Rzeplta w trzech teraz zamknięta Stanach, ta na siebie zwraca wszystkich oczy, bo w tym stanie są rzeczy, że musi na~~stąpić~~ albo zupełne utrzymanie rządu wolnego Republikantskiego, z uszczęśliwieniem Kraiowym, albo zupełne onego obalenie z staniem się kalkulacya mocnieyszym Mocarstwom; śrzodku niema, a Rewolucya prędsza.

Ah! na iaką sobie nie zasłużą sławę Imiona potomości poda-

ne, kiedy wyrwą z przepaści na czas pogrążoną Rzepltę, i ią do dawnego kſztałtu i znaczenia przywrocą.

Przytomny zawſze Obradom Publicznym aż do uczucia admirować mi przychodziło, iedno haſło z uſt wſzyſtkich wychodzące to ieſt: nieſienia życia i maiątku na ratunek Oyczyzny.

Wſpomnienie bez uſtanku potrzeby poprawy Rządu, ſprawiedliwość publicznie i na prywatnych poſiedzeniach oddawana doſkonałości rządu Angielſkiego, zwiazek znakomity Praw Naſzych z ich uſtawami, były mi powodem, abym wyſługuiąc ſię Publiczności, uſpokoił razem chęć i ciekawość wſzyſtkich.

Nioſę więc materyały z Rządu Angielſkiego przyſpoſobione, a potrzebne do wſpaniałey Budowli Rządu wolnego, ktòrym Nayiaśniey: Rzepltey Stany przedſięwzięły zatrudniać ſię. Wſzak doſkonalſzego nikt nie pokaże mi w Europie Rządu, a wolnieyſzego Ludu w ſpołeczeńſtwie pod całym Niebem.

Każda uwaga wſparta ieſt mocą Prawa lub racyi, przekładać iak rzeczy ſą, mniemałem bydź większą potrzebą niż radzić iak bydź powinno, i w tym uſunąłem miłość właſną, ktòrą nawet ani tchnę w tym dziełku; podałem niebeśpieczeńſtwa, w ktòrych Rzeplta znaydować ſię może, abym z otwartości ſerca i umyſłu wywiazał ſię Publiczności.

POCZĄTEK
NOWEGO RZĄDU.

WChodzić w roztrząſanie początkowych czynow Praw, Religii Nar: Polſkiego, uwagą zaſtanawiać ſię nad okolicznościami w ten czas zdarzonemi, i wywodzić gradatim odmiany Rządu przytrafionego, trzebaby analizować każdą czynność, Hiſtoryą przywodzić, i mocnemi argumentami wſpierać wnieſienie, byłoby piſać Hiſtoryą niepewną, a na fundamencie oney ſwe uporczy-

we ſtanowić zdanie, na wzór teraźnieyſzych Dzieiopiſów, ktòrzy krokiem nieruſzywſzy ſię z ſiedliſka ſwego, o nayodlegleyſzych Pańſtwach piſzą Hiſtoryą, nauczaiąc o Prawach, Religii i zwyczaiach, tak wypolerowanych, iako i dzikich Narodów, których nie widzieli.

Dla tego przepominam wywod ſtarodawnych Dzieiopiſòw od Lecha Imie Polakom daiących, a po wygaſłey iego Familii uſtanowienie 12. Woiewodów, iako początek wolności Rzeczypoſpolitey z pod iarzma iednego wybić ſię chcącey; omiiam wſtąpienie potym Piaſta na Tron, naſtępcòw iego wolne obieranie, wyzucie ich z powagi, iako też zwoływanie Seymòw do ſtanowienia Praw w obecności całego Narodu, a niepoddanie ſię pod

rządy abſolutne Królów; co próbują Prawa na Seymie Nieſzawſkim R. 1496. przez Jana Albrechta, a poźniey w Roku 1505. przez Alexandra uſtanowione, a Stanowi Rycerſkiemu nadane, iako oraz dokładne odtąd zabeſpieczenie ſwobód Szlachty Polſkiey i wpływanie oney w moc Prawodawczą; niewſpomnę nawet, iakie deſekta były Rządu dawnieyz których ſłabość ludzka profitować umiała, do ſtania ſię możnieyſzym nad Prawo, a ztąd aż do naſzych czaſow walka uſtawiczna potęgi z ſłabością; Hiſtorya nas tego naucza.

Zamiarem bardziey moim ieſt okazać iż iako to co Ludzie ſtanowią i ułomni wykonywaią, trwać niewzruſzenie nie może, i Prawa choć nayzbawiennieyſze w wiekach moc ſwoię tracić muſzą, tak ſto-

ſownie do wieku, Uſtawy ſtwarzać roſtropna Polityka radzi.

Trzeba było przeyść przez wſzyſtkie ſtopnie nieſzczęścia, aby poczuć, że Rzeczpoſpolita dłużey bez rządu utrzymać ſię nie zdoła.

Jeżeli obfite zyſki w Roku 1775. zabeſpieczyły ſobie otaczaiące Nas wielkie Mocarſtwa, do czego ſłabość i rozruchy Kraiowe były przyczyną, iednę przynaymniey pociechę z ogromnych nieſzczęść wycisnąć można, że na ów czas ſtanęła, oraz iakażkolwiek forma Rządu która iedna wewnątrz beſpieczeńſtwo każdemu, użycie ſpokoynie ſwobod ſwoich, przez roſtropne ułożenie, że Król ſtraſznym Narodowi bydź nie może, a Magiſtratury z przemiiaiących oſob złożone, maią ieſzcze czuwaiących nad ſobą, i Stanom Rzeczypoſpolitey

wſzyſcy z oſobiſtości do odpowiedzenia przynagleni zoſtaią. Takowy związek rzeczy ziednał każdemu Obywatelowi aż dotąd cieſzenia ſię darem prawdziwey wolności, na którey poznawſzy ſię Naròd, przez ſtopnie poſtępuiąc, gdy wie że Rząd zabeſpiecza całość iego wewnątrz, i zewnątrz, coś teraz znaczyć pragnie, powſtaie iak niby z letargu, poczuwa ſię na mocy, na czas tylko przytłumiony ſzlachetnego umyſłu wznieca zaraz geniuſz, kalkuluie okoliczności, przeświadcza ſię o prawdziwey porze, iednoczą ſię Stany iednomyślnie związkiem Konfederacyi, życie i maiątek ofiaruią, aby nie tylko Naròd ocalił reſztę Kraiu ſwego, ale i poprawił w Prawodawſtwie defekta Rządu, któren mu częſto przemoc obca używaiąca ſprężyn

do uſtawicznego rozdwoienia Narodu nadawała, aby ſię nie poznał na ſiłach ſwoich, i zbawiennych dla ſiebie nie ſtanowił Praw, które ſą pierwſzą twierdzą każdey wolnie rządzącey ſię Rzeczypoſpolitey.

Gdy tedy w uſtanowieniu Rady Nieuſtaiącey pierwſzy znaydować ſię zdaie początek rządney Rzeczypoſpolitey, wypada zatym, że potrzeba wykſztałcić tę budowlą ieſzcze nię na gruntownych fundamentach założoną, a ztąd przyſpoſabiać materyały, które czerpać lepiey nie można, iak w rządzie Angielſkim, do naſzego ſtoſownym, a tak wydoſkonalonym, że ani dawne Rzplte, ani wſzyſtkich Państw dziſieyſi Rządzący, do tey umieiętności ſwe Prawodawctwo przywieść niez dołali.

Czynna Konfederacya 1776. niepomyślne zeszłego Seymu poprawuiąca czynności, iako też i inne następuiące Seymy coś stanowiące mogą bydź wzorem całemu Narodowi, że każdy Seym może bydź czynnym, że boiaźń trzech Potencyi Sąsiedzkich iest nadaremna, bo te ani mogą, ani ich bogactwa są tak dostarczaiące, aby władać zdołały wolą licznie Zgromadzonego Narodu, co dwa lata odmieniaiącego się, a od wieków się strzeżącego, by nie podpadł absolutności.

Prawda że dla Politycznych Związków, iedne Narody maią do drugich influencyi, ani żaden Kray na świecie obeyść się nie może bez przyiaźni drugiego, bo ta mu daie zawsze przewagę nad słabszym, a odpór od możnieyszych Mocarstw; przecięż każdy Naród zostawuie

drugiemu wewnętrzne Kraiu ſwego rozrządzenia, influencya ściągać ſię zwykła do utrzymania tylko Alianſów, Traktatów i Przyiaźni, i ten ieſt zamiar pracy wyſłanych do Dworów Zagranicznych Poſłów.

Jeżeli ciążące znayduią ſię w Konſtytucyi Prawa, tamuiące uſzczęśliwienia Powſzechnego Narodu, oddaliwſzy boiaźń na ſtronę, roſtropność radzi, aby ie odrobić, łącząc ſię wſzyſcy ogniwem miłości Oyczyzny, ktòrey inaczey probować nie można przychylności, iak w mądrym ſtanowieniu Praw dla Potomności, ktòrą prawdę okażę w wyłuſzczeniu dalſzym rządu Angielſkiego, i ludu tego troſkliwość o ſwą wolność, w ktòrym czerpać będę prawidła.

Trzy Stany.

TRzy Stany na Seymie Zgromadzone formuią Rzeczpltą udzielną, pierwſzym Stanem ſądzi bydź Prawo Krola, drugim Senat, trzecim Izbę Poſelſką, i ta pierwiaſtkowa Rzeczypltey uſtawa od zaczęcia Seymow ſwoią denominacyą i wzroſt wzięła, wſzyſtkich Praw uſtanowionych wyraz nie ieſt inſzy: iak, zą powſzechną Trzech Stanow zgodą, ktore Członki złączone Naywyżſzą Rzepltey ſkładaią wielowładność, a z tego zdaie ſię wypływać, że każdy Stan powinien bydź Uczeſtnikiem Prawodawctwa.

Lecz ta iſtotna prawda w wyobrażeniu ſwoim ieſt odmienna, bo pierwſzy Stan to ieſt Krol, acz Prawem nazwany Stan, nie w in-

ſzym ſpoſobie używa ſwoiey prerogatywy, iak tylko do rozwiązania równości w Kreſkach, ledwie raz w wieku przytrafić ſię mogącey. Niezdaie ſię przeto po mądrości poprzedniczych Seymuiących ſtarożytnych Rzepltych, aby dla tak ſłabey pobudki nominuiąc Stanem Króla, do Obrad Publicznych dali mu wſtęp, ile że Rządy innych Państw daią Nam poznać co ieſt Król, iako Stan.

W Anglii, trzy Stany ſkładaią Parlament, czyli moc Prawodawczą, to ieſt Król, Izba przednieyſzych Panow, i Poſpolſtwa. Zeby przyięty w iedney Izbie Proiekt, moc Prawa wziął, trzeba aby od tych wſzyſtkich trzech Stanow approbowany zoſtał, przyiąwſzy nawet obydwie Izby Proiekt do Prawa i ugodziwſzy ſię na niego, mo-

że Kròl odrzucić go, a tym ſamym zniſzczyć go.

W Szwecyi moc Prawodawcza na cztery dzieli ſię Stany, to ieſt: Duchowny, Szlachecki, Mieſzczan, i Chłopow; prawda, że Kròl nie ieſt nazwany Stanem, ale nie równie iak Król Angielſki, ma też ſame prerogatywy, gdyż Uſtawa nowa Konſtytucyi Szwedzkiey wyraźnie brzmi " *Ze* Stany nie mogą kaſſo„ wać dawnych Praw, ani nowych „ ſtanowić, bez zezwolenia na nie „ Kròla ſwego. „

Nie ieſt inſzy zamiar Prawa tego wzwyż wſpomnionym Królom nadanego, iak żeby Stanow Mu przydanych impetyczny zapęd do odmiany uſtawiczney rządu dążących wſtrzymać, żeby rozważnie na ſzali ważyć intereſſa Narodu, z prerogatywami Kròla, żeby tyl-

ko wydoſkonalać i poprawiać omył-ki rządu, lecz fundamentalnych zaſadow rządu niewzruſzać. Gubi ſię bowiem ſam przez ſię każdy Kray, gdzie częſto odmiana rządu naſtepuie; nieuſność w takowym Narodzie rodzi ſię, pogarda u poſtronnych wznieca ſię, a niepewność cieſzenia ſię w domu miłemi ſwobodami naſtępuie.

Narod Angielſki przez kilka wieków domową woyną i zagraniczną rozdwoiony, a częſto uciemiężony od ſwych Królów, taki ułożył rząd, i Prawa, że Narod ten wolny zna teraz zupełnie ſwoie Przywileia, a Król nadane ſobie prerogatywy, ieżeli Krol chce targnąć ſię na Narod, dwie Izby nie dozwalaią przewagi, ieżeli dwie Izby chcą mu uiąć prerogatyw, Król będąc uczeſtnikiem prawodawctwa, ſam ie ſo-

bie ſtrzeże, ztąd niemaſz przemocy, ztąd waga iedności, i rząd pewny.

Zdaie ſię, iż Prawo Kraiu Naſzego 1576. daiące Królowi moc w te ſłowa " ieżeliby niemogł do „ iedney i zgodney ſentencyi przy„ wieść Senat, kłaść ſwoią konklu„ zyą przy tych, ktòrzyby ſię nay„ bliżey ku wolnościom, Pra„ wom... ſkłaniali „ chciało mieć wſpołecznikiem Obrad publicznych.

Do tego wyrazy Prawa 1633. R. nakazuiące Poſłom pięcią dniami łączyć ſię z Senatem, zdaią ſię okazywać iakąś władzę Króla i Senatu nad uſtanowionemi w Izbie Prawami, gdyż łączyć ſię do przeczytania tylko Praw, byłoby wyraźnie przeciwko wyrazom używanym „ Za powſzechnym trzech Stanow zezwoleniem „ więcey po-

wiem, iż wſzyſtkie ułożenia w czaſie Bezkrolewia działane moc Prawa nie nabywaią, aż po zaſzłym przez Seym wolny potwierdzeniu, dla tego, że trzeciego brakuie ſtanu.

Wypadaią więc z tego głębokie kweſtye do rozwagi. Co za cel miała dawniey Rzeplta, nominuiąc Krola Stanem? Czemu Krolowie z pozwolenia tego korzyſtać nie chcieli? I czyby nie lepiey było dla wolności i rządu zachowania, Krola uczynić uczeſtnikiem prawodawctwa, dla zapobieżenia uſtawicznym odmianom rządu?

Obrady Publiczne Narodu.

NA wſpomnienie tego ſłowa, „ Seym „ niepodobna nie uczuć

w duſzy, znakomity zaſzczyt ſtanowienia wolnie Praw Republikantſkiemu tylko Narodowi właściwych.

Nie może bydź nic świętſzego na świecie iak ſobie ſamemu okryślać wolność od natury daną, ſobie przepiſywać prawidła, ſobie nareſzczie polityczne wkładać iarzmo, aby nieznać nad ſobą iak moc i władzę rownych ſobie na Prawie ufundowaną, a w ſterze rządu na ow czas będących.

Trzeba bydź Polakiem, lub wolnym Republikantem, aby ſię o tey prawdzie przekonać. Nie ieſt tam miła ofiara życia i maiątku, choćby dla Oyczyzny, gdzie mus i wola iednego ſtaie ſię Prawem.

Trzy Stany ſtanowią u Nas prawodawczą Rzepltą ſpoſobem każdemu z Nas dobrze wiadomym,

tak w czaſie wolnego, iako podczas Konſederacyi Seymu, dla tego opuſzczam okoliczności, zaſtanawiam ſię tylko nad niepoięciem Prawa tego, które iaſno opiewa, że moc prawodawcza zawiera ſię we trzech Stanach.

Wyżey przełożyłem, że pierwſzy Stan Król, iak nie ſeymuie, tak tytuł ſam tylko poważny ſtanu noſi, ieżeli mówić przychodzi o ſolwowaniu Seſſyi, lub rozwiązaniu *paritatis*, nie ſą to tak znakomite prerogatywy, aby nad niemi zaſtanowić ſię można głębſzą uwagą, ieżeli przytomność w Senacie Króla za konieczność uznana ieſt, do tym ſpokoynieyſzego Obrad publicznych udziałania, to z żalem wyznać należy, że taż nie hamuie impety radzących, ani niemaſz żadney różnicy między Izbą Po-

ſelſką oſobną, a pozłączoną z Senatem, pod Prezydencyą Kròla. Szukać tedy chcę użyteczności tego pierwſzego Stanu, lecz nie widzę żadney w czaſie Seymu mu zoſtawioney, iak podania Propozycyi od Tronu, (do czego każdy Poſeł ma równe takie Prawo) i reprezentacyą wſpaniałości Narodowey w Maieſtacie Kròla, ktòrego Tron wolnego Ludu gronem bywa otoczony.

Naſtępuie wſpomnieć o drugim Stanie, to ieſt Senacie, a ten po części podobny do pierwſzego, będąc bowiem mnieyſzy w liczbie od Izby Poſelſkiey przekryſkować ią nie zdoła, chyba w czaſie rozdwoionych w Izbie Poſelſkiey zdań, na ten czas może przeważać, gdy zaś *unanimitate* materye przechodzą w Poſelſkiey Izbie, tam ani zaradzić,

ani oprzeć ſię nie ieſt w ſtanie Se: natorſka Izba, á choć poniewolnie, muſi bydź poſłuſzna młodſzym ſwym Braciom.

Nie zoſtaie teraz iak trzeci Stan; to ieſt Rycerſki, a wnim śmiele można mòwić, że trzy realne zamknięte ſą Stany, to ieſt on ſam to czyni, co oſobne dwa Stany czynią w Anglii, a maiąc do Seymowania nieograniczoną wolność, tey zwykł często tak używać, że to co było dawniey uſtanowionego, przeiſtacza, a tym ſamym formę rządu odmienia. Dawne Rzplte tego naybardziey ſię ſtrzegły, a w czym Anglia nayſkuteczniey zaradzić umiała.

Jedna Izba, drugiey Izbie w Anglii przeſyła do decyzyi przyięte *pluralitate* Proiekta do Prawa, te zaś

w dwóch Izbach udecydowane, potrzebuią ieſzcze zezwolenia Króla.

Jeżeli Proiekt Publiczności tyczący ſię, a Król nań daie ſwoie zezwolenie, na ów czas Sekretarz Stanu wymawia po Francuzku, *Le Roi le veut*, to ieſt, Król tak chce. Jeżeli Proiekt prywatny, mówi tenże na ów czas: *Soit fait comme il eſt deſiré*, to ieſt: niech ſię tak ſtanie, iak żądacie. Jeżeli Proiekt ściągaiący ſię do Subſidiow, mówi wtedy: *Le Roi remercie ſes Loyaux Sujets, accepte Leur Benevolence, & auſſi le veut*; to ieſt: dziękuie Król ſwym wiernym Poddanym, za ich dobroczynność, i także tego chce. Gdy zaś Król zezwolić niechce na Proiekt, mówi wzwyż wſpomniony Sekretarz, *Le Roi s' aviſera*, to ieſt, Król namyśli ſi ; ſłodki bardzo ſpoſób odmówienia.

Dziwno niech tu nie będzie czytaiącemu, że Krol Angielſki ięzykiem Francuzkim w takowych okolicznościach explikuie ſię w Parlamencie, pochodzi to z dawnego ieſzcze zwyczaiu za Guillaume, ktòren wprowadził był w modę ięzyk Francuzki, ktòrym mòwiono za Jego czaſòw. Teraźnieyſi zaś Angielczykowie konſerwuiąc ten zwyczay dla tego, żeby przypominali ſobie iarzmo niewoli, a ſłodkość teraźnieyſzey wolności.

Po takowym deklarowaniu woli ſwoiey, limituie Krol Parlament; Proiekta choć w obydwòch Izbach przyięte, a od Krola odrzucone niſzczeią, a przyięte w moc Prawa natychmiaſt ſię obracaią, i nie można ie odmienić, chyba znowu za zgodą trzech Stanòw.

Król nie tylko że nic proponować z osoby swoiey nie może, lecz nawet Imie Jego w Izbach wzmiankowane nie bywa; sami Prawodawcy materye proponuią, przywodzą racye, przeciwni racyami zbiiaią, i w cichości się zachowuiąc *pluralitate* decyduią.

Ze mała liczba Posłòw prędzey postrachem, nadzieią, datkiem, może bydź uludzona, zaradził Narod Angielski tey inkonweniencyi, tak przez pomnożenie onych aż do 558. iako odięciem Parlamentowi mocy exekwuiącey.

Może Parlament ustanowić tyle ile mu się podoba Woyska, ale nim derygować nie może, zaraz insza prezentuie się moc, która zupełny rząd odbiera nad nim. Parlament może ustanowić tyle, ile chce Podatku, lecz dyspartyment onych,

do niego nie należy. Może Parlament w pierwſzym zapędzie odważyłby ſię kiędy zniſzczyć Prawa, które ſą ſilarem wolności iego, dla tego prawo wlało na Króla, nie tylko moc do Prawodawſtwa, ale i do Exekucyi, aby wſtrzymywał Naród od częſtych odmian rządu. Maiąc zaś ſzafunek łaſk wſzelkich, iego ſamego ieſt własnym intereſſem, aby raz ułożona roſtropnie utrzymywała ſię Konſtytucya, iemu chwałę i uſzczęśliwienie iednaiąca.

Do tego Król Angielſki ieſt independuiący Stan ſam przez ſiebie utrzymuiący ſię. Generałowie, Miniſtrowie, Urzędnicy, nie dependuią iak od woli iego, nawet ſam Parlament, iednym ſłowem niſzczy, widząc że nad nim chcę gurować.

Z pierwſzego oka weyrzenia, zdaie ſię bydź ſtraſzną ta prerogatywa z Prawa Królowi nadana, lecz z drugiey ſtrony zapatrzywſzy ſię na dobre ſkutki, które pochodzą z iednoſtayney harmonii Kròla z Parlamentem, bez ktòrego Kròl obeyść ſię nie może, ieżeli beſpiecznie i z chwałą rządzić zamyśla, można owſzem wyznać, że to ieſt iedyny ſrzodek, któren utrzymuie na iedney ſzali moc Prawodawczą i Exekwuiącą, iedna drugiey ſzkodzić nie może, a Kròl balans zachowuie.

Przeświadzeni o tey prawdzie obrani Poſłowie Angielſcy, gdy widzą, że żadne dla nich niewypływaią z Funkcyi awantaże, nie iuż ſwoim intereſſem, ale całego Ludu uſzczęśliwieniem zatrudniaią ſię.

Miniſtrowie ſami nie oddalaią ſię od tych pryncypiòw, bo wiedząc

że intryga Dworu, kaprys Króla lub Następcy Jego, iako też nieukontentowanie Narodu, pozbawić ich mogą z Urzędu, przynaymniey ftaraią fię bydź przychylnymi Oyczyźnie, aby z hańbą oddalonymi nie zoftali, i w Narodzie raz na zawfze kredyt nie utracili.

Na tych tedy zafadach, nie tylko ieft intereffem Reprezentantow i Miniftrow, ale i nayznakomitfzych w Narodzie Ofob; ftania fię użytecznym nie prywacie ale dobru powfzechnemu, a tak po wfzyftkich Stanach rozchodzi fię dzielność tego fentymentu; partykularny Obywatel iako i wielki Pan wyperfwadowany, że w Prawie tylko ma fwą obronę, niedba o protekcyą Króla lub możnych.

Prawda, że Lud trofkliwy ieft zawfze o fwoią wolność, i boi fię

aby ią nieutracił, lecz z drugiey ſtrony kocha Krola, bo wie że w ręku Jego ieſt ſkład uſzczęśliwienia iego.

Szukała Rzeplta Polſka długi czas w Obradach ſwoich lekarſtwa, aby uczynić tamę ſzkodliwey częſtey odmianie rządu, znalazła go wprawdzie, lecz to lekarſtwo cięższe ieſt iak choroba, mówię o *liberum veto*, którego zamiar ieſt, aby materye *Status* nie wnoſić próżno.

Daley przytoczę niebeśpieczeńſtwo tego *liberum veto*, a teraz niech mi ſię godzi wyznać, że każdy Naſz Seym mogłby bydź ważnieyſzy, gdyby ſię znalazł śrzodek wſtrzymuiący pierwſze zapędy gorliwości Obywatelſkiey, którey ieſt nayczęściey powodem dobro powſzechne, ale że ſtanowiąc Pra-

wa, nie można się dosyć nad niemi namyśleć, czas zaś sześcioniedzielny Seymowania u Nas nie zostawuie dosyć czasu, do deliberacyi; iedno z dwoyga nastąpić musi, albo w nierządzie widzieć Rzeczpospolitą, i łupem ambicyi cudzey, albo na wzor iednego z wolnych Kraiow tak doskonały i stosowny do Kraiu ułożyć rząd, żeby innego nikt nad sobą nie znał Pana iak Prawo, i żeby Rzeplta Seymowa zawsze gotowa była do potrzebnych a wielkich okoliczności. Co że się praktykuie w Anglii usilnością będzie moią niżey okazać.

Gdy więc okazuie się, że w Obradach Naszych publicznych dwa Stany, to iest: Krol i Senat naymniey uczestnikami są prawodawctwa, a zdaie się, że z dostoyności i powagi Senatu, powinien ten

Stan bydź sprężyną Rzepltey, albowiem składa się z Osob nayszędziwszych, nayzdolnieyszych do czuwania na Praw pełnienie, i bespieczeństwa publicznego, iako też znania z praktyki doskonałey obrotow polityeznych całey Europy, czy nie pożyteczniey byłoby dla Rzepltey, na iedney z Izbą Poselską utrzymywać Senat szali?

Moc Exekwuiąca.

RZeczpospolita każda sama stanowiąca Prawa, i sama one exekwuiąca, nie iest w ten czas na gruntownych zasadzona filarach, bo iest bydź w ten czas Panią i sługą, umieć rozkazywąć, a niebydź posłuszną, grzeszyć a nie znać kary, iest to iedno, co do tyranii

torować drogę. ztą tylko rożnicą, że w Despotyzmie rządzi ieden, a w takowey Rzepltey wielu, rzecz tym bardziey przykrzeysza.

Umiała Rzeplta Polska strzedz się takowey dla wolności swey gwałtowności, zostawuiąc przy sobie moc wielowładną prawodawctwa, a moc exekucyi Prawa Radzie Nieustaięcey oddaiąc.

Nieznana dawniey moc exekwuiąca w Polszcze, to iest na prawidłach Prawa i dependencyi zasadzona, pierwszą oraz była, ktòrey zostały określone granice.

Była dawnieyszych czasow dodana Kròlom Rada z Senatorow złożona, lecz nie czytamy w dzieiach, aby ta inaczey iak *consultative* Królom pomagała, dzisieysza zaś ma moc przeważać nad Kròlem, i iego przymuszać, aby był podle-

gły *Pluralitati*: złe dawniey wypływały ſkutki dla Narodu, bo związek rządu był niedoſtateczny, Królom zupełny zoſtawiony ſzafunek łaſk i mianowania Miniſtrow; Rada Senatu bez władzy, Miniſtrowie z nieograniczoną mocą nikomu nie podlegli, równości prerogatyw nie mogli zachować ſzale. Ukſztalcony iakiżkolwiek rząd teraz, iak boiaźń iakoweyś przemocy od Królow w przyſzłość oddala, tak Narod intereſſow ſwoich beśpieczniey oddać niemogł iak w ręce trzech Stanów i Radę ſkładaiących, których wolnie wybor ſam ſobie czyni na Seymach co dwa lata.

Niedochodziły dawniey Seymy, Król żaden ſkutecznie nie miał mocy zaradzać; ztąd bezprawia, ztąd przemoc, ztąd wkroczenia woyſk

zagranicznych, a nierząd Kraiu, gdzie można się było na ow czas zażalić? czekać lekarstwa aż do Seymu, było to przedłużyć konania umieraiącemu.

Słabość wewnętrzna Narodu bez skarbu, woyska, i sił do tychczas zostaiącemu, nie była pomyślną ieszcze porą dla mocy exekwuiącey, aby realny skutek okazała Narodowi z naradzenia swego, ale pytam się czy nie iestże naturalną konsekwencyą, że Rada z wyboru Narodu pod przewodnictwem Króla składaiąca się, wiedząc od obcych Potencyi, uszkodzenie bądź w granicach, werbunkach, handlu i tysiącznych innych uciemiężeniach, nie wolałaby raczey użyć istotnych środkow z mocy Kraiowey pochodzących, niżeli ulegać możnieyszym Mocarstwom,

a tym ſamym zaſługiwać ſobie na niechęć u Narodu?

W ten czas nieczynność nie ſtaie ſię grzechem, kiedy na niemożności ſunduie ſię, ſłabość zawſze mocy uſtępować powinna, inaczey nie nazwie ſię roztropnością.

Pozwolmy na moment, że w któreykolwiek Rzepltey lub Anglii niemaſz mocy exekwuiącey, na ów czas ieżeli w iednych rękach ma zoſtawać moc prawodawcza i exekucya, któraż Magiſtratura zdoła podług iuż napiſanego rządzić ſię Prawa będąc obligowana co moment i *ad caſum* uknowanemu bydź poſłuſzna Prawu, a tego udziałanie bydź może kredytem kilku Oſob. Jeżeli między Seymem a Seymem lub Parlamentem iak w Anglii moc żadna exekwuiąca nie zoſtanie, rozproſzeni po Kraiu Obywatele, iakiż

mieć bedą sposob oparcia się możnieyszym zawsze między sobą złączonym, zawsze na Obradach publicznych przytomnym i dostateczną władzą umocowanym? Wczasie zaś prawodawctwa nikt by się może na òwczas nie zatrudniał dobrem powszechnym Oyczyzny, ale swym właśnym lub przyiacioł, mogąc swym kredytem ustanowić i zaraz exekwować Prawo.

Nieufność u rządzących, a boiaźń utracenia wolności, bywała często powodem Narodowi niechęci ustanowienia pewney władzy exekwuiącey, ztąd w początkach seststwa Rady Nieustaiącey utworzył ią mniey znaczącą, daley, nadał iey tłumaczenie Praw, i do odpowiedzenia Narodowi z przestępstw przymusił.

Kto nie widzi z pierwszego oka weyrzenia, że tłumaczenie Praw, iest

ieſt to iedno, co legislacya, ale cóż widząc na ów czas Rzeplta, tak iak ſię ſłyſzeć dało wtedy z Publiczności Głoſow, że nie tylko Magiſtratury, ale i wſzelkie Sądowe Juryzdykcye unoſiły ſię nad Prawo, przez arbitralne nadciągania ſobie onego podług okoliczności i dogodzenia, a niechcąc ażeby takowe złe po całym Kraiu rozciągało ſię, zlała moc tłumaczenia Prawa na Radę Nieuſtaiącą w mniemaniu, że Król z Radą złączony niemoże iak tłumaczyć ſprawiedliwie, to ieſt: nie dozwolić, aby przemoc bądź w Magiſtraturach bądź w Sądach górę brała, czyż kilka co Seym Rezolucyow Rady uchylonych ieſt ſtraſzną do zadziwienia ſię okolicznością? gdyż, gdyby Rada nieczuwała nad wſzyſtkiemi wielkiemi i małemi Juryzdy-

kcyami Kraiu, może na ów czas więcey w iedney Juryzdykcyi znalazłoby się Rezolucyow do uchylenia iak w całey Radzie Nieustaiącey.

A tak gdy iest w Konstytucyach naszych ciemność, i oboiętność Praw, często sobie sprzeciwiaiących się, wypływa ztąd, że tego złego uniknąć nie można; będzie tey ułomności, a bardziey konieczości każda Juryzdykcya uczestnikiem, dopokąd ieden *Codex legum* nie zostanie uformowany, którenby zrozumiany został od wszystkich, a Prawo *ad literam* brane iak w Anglii.

Zostawił Narod Angielski exekucyą Praw Królowi swemu, ale stanowienie Praw sobie rezerwował, może Król odrzucić Proiekt do Prawa choć udecydowany w obydwòch Izbach, ale go raz przyiąwszy winien mu bydź posłusznym, i czy-

ny ſwoie do Prawa dyrygować; ieżeli te przeſtępuie, ukarany bywa w Oſobach Miniſtrow ſwoich, ci zaś niechcąc Narodowi za Krola odpowiadać, ſtrzegą ſię, aby Prawo *ad literam* brane i obſerwowane było; czego łatwo dopiąć, kiedy przemoc i intryga nie ma mieyſca. Jeżeli w Anglii Prawo krotko lecz wyraźnie napiſane dla proſtoty ſwoiey, ieſt łatwo zrozumiane od każdego, czemuż ten ſpoſob ſłużyć nie ma i w Naſzym Republikantſkim Narodzie, kiedy Rzeplta zatrudnić ſię zechce wydoſkonaleniem defektòw Prawodawctwa?

Exekucya Prawa ieſt zupełnie w ręku Krola Angielſkiego. Administracya ſprawiedliwości ieſt pierwſzą iego prerogatywą. Wſzyſtkie Akta odprawuią ſię pod Jego Imieniem. Sędziowie zdaią ſię

bydź Jego Subalternami. Dekreta powinny bydź w Imieniu Jego ferowane, pieczętowane pieczęcią Jego, i przez Urzędnikow Jego exekwowane; ma zaś moc darowania kar śmierci; które podpiſywać winien ieſt.

Ma do tego Król Angielſki ſzafunek Łaſk, Honorów, i Urzędòw wſzelkich, w mocy Jego ieſt ſtwarzać Mylordów, Szarże w Woyſku, w Adminiſtracyi lub Sądach rozdawać, wolno mu oznaczać różne miary i wagi, bić monetę, nawet zagraniczney kurs oznaczyć.

Będąc zaś oraz Naywyżſzym Rządzcą Kościoła, ma Prawo nominowania Arcybiſkupów dwóch, i różnych Biſkupòw; ſam zwoływa Zgromadzenia Duchowne, takowe zaś Zgromadzenie formuie ſię nakſztałt Parlamentu, Biſkupi ſkła-

daią Izbę wyżſzą, Deputowani zaś od Dyecezyòw Paſterze Izbę niżſzą; aby Ich Rezolucye Duchowne miały exekucyą, potrzeba zezwolenia Króla.

Kròl Angielſki ieſt pierwſzym Wodzem Woyſk Morſkich i Lądowych, wolno mu zaciągać woyſka, ekwipować Okręta, wyſtawiać Fortece; Przyimuie i wyſyła Poſłów za granicę, ma Prawo czynić Allianſe z obcemi Narodami, Woynę i Pokoy zawierać. pod kondycyami, które mu ſię podobaią, ani winien ieſt ſprawić ſię Narodowi.

Ufność Narodu w Kròlu powſzechną ztąd ziednała maxymę, że Król Angielſki chociaż zaſzczycony ieſt tak wielkiemi prerogatywami od Narodu, przecię knować złe dla Narodu nie może, ani ieſt nawet w ſtanie okazać iakążkolwiek

przemoc, osobliwie w Sądach, gdzie w innych Narodach tam zaszkodzić i dogodzić można.

Z tych powodów zachowuią Angielczykowie, ciż mówię Angielczykowie, którzy tak wolni są pod Niebem iak powietrze, wszelkie uszanowanie dla Tronu, a zaszczyt dla osoby Króla.

Prawda, że zapatrzywszy się na wielkie prerogatywy Króla Angielskiego, Woyskiem, Skarbem i Prawem władaiącego, zadrżeć musi natura, przemocy się boiąca, przecież roztropna ustawa rządu Angielskiego iedną sprężyną zagrodziła Królowi swemu stania się uciążliwym Narodowi, i ta mówię sprężyna niszczy iego potęge, a przymusza go aby zawsze był dobrym Kraiu; a ta sprężyna, ktorą sam Narod włada, nie insza iest, iak

podatek, ustanowienie ktòrego Izba mnieyfza fobie rezerwowała; bo tam a nigdzie indziey powinien bydź proponowany. Każda władza nic nie znaczy bez Skarbu, dla tego Narod Angielſki, w ten czas dopiero ofiaruie Kròlowi fwemu *Subſidia*, gdy tego widzi potrzebę, a odmawia mu gdy Kròl bądź dla paſſyi fwoiey, lub ambicyi, a nie dla Dobra Powfzechnego onych użyć zamyśla. Jeſt tedy zawfze Kròl w dependencyi Narodowi, gdyż z fiebie niema żadnego dochodu iak umiarkowaną penfyą, oprocz niektòrych innych dochodów iako to z Exportacyi wełny, importacyi wina, z rozbitych okrętòw pływaiące refzty, a których niemafz właściciela, i tym podobne małe dochody.

Może tedy Krol Angielſki zaciągać woyſko, ekwipować Flottę, woynę wypowiadać, ſtwarzać i dawać Urzędy, Szarże, lecz cóż? bez zezwolenia Parlamentu nie może płacić penſyow, ani Woyny tey utrzymywać, ktorey Narod ſam ieſt przeciwny.

Że zaś trafiały ſię przykłady, iż Królowie czaſem choć zbawienne dla Narodu przyiąć niechcieli za Prawo udecydowane w dwóch Izbach Proiekta, poradził i w tym ſobie Narod pomyślnie, to ieſt; iż kiedy w Izbie mnieyſzey przychodzi na ſtoł materya ſubſidyow, na ów czas taż Izba przyłącza do tego Proiektu ſwoie Petytą; że zaś niewolno ani wyżſzey Izbie, ani nawet ſamemu Krolowi poprawy takowego do Prawa Proiektu, muſi przeto Krol, albo całkiem na nie-

go zezwolić, albo całkiem odrzucić, w czym dogadza się i iemu i Narodowi, bo możeż odrzucić Proiekta takowe, które są połączone i interessem Narodu, i rządu iego roztropnością?

Pozwolmy na czas, żeby się chciał uczynić Uzurpatorem, despotyzm Jego trwać nie może iak na rok ieden, ponieważ co rok Narod czyli Parlament podpisuie listę expensy, tak dlą woyska, iako i Stanu Cywilnego; cożby mu przyszło z użycia gwałtownego tey mocy na tak krotki czas? czyżby Narod znaiąc swoie prerogatywy, nie umiał użyć lekarstwa w Historyi swoiey na Królow używanego? Sam zaś Król bez pomocy Narodu, mogłżeby liczne na swoią tylko prywatę użyte utrzymywać woysko, maiąc tylko pensyi roczney

80000. Liwrów Sterl: z ktòrey winien ieſt utrzymywać z honorem dom ſwòy Królewſki, a ledwie taż wydoſtarczyć mu może, przy licznym iak teraz Potomſtwie.

Ten więc ſrzodek, to ieſt Subſidiów, utrzymuie doſkonale Ekwilibrium między nim i Narodem, Miniſtrowie w imieniu iego Exekwuiący Prawo, winni będąc do odpowiedzenia Publiczności z czynów ſwoich, nie źle, lecz iak nayzbawienniey radzić Królowi, maią ſobie za powinność, nie iuż Króla, lub ſwóy właſny, lecz całego Narodu intereſs maią za regułę, by do odpowiedzi z hańbą pociągnionemi nie zoſtali.

Jeżeli w Anglii Morzem zewſząd otoczoney zoſtawił Mu przecież Naròd wolność wydania Woyny, i ruſzenia podług woli ſwoiey Flottą

i Woyſkiem, a to pewnie nie dla inney przyczyny, iak dla tey, żeby umieć profitować z okoliczności, i nieczekać aż Nieprzyiaciel nad karkiem ſtoić będzie, o iakże nie ieſt potrzebna ta Uſtwa dla Kraiu w rzędzie Republikantſkim zewſząd nie morzem, lecz ſtraſzną ſiłą, przyległych Mocarſtw otoczonego, gdzie ieden moment niepilności zgubić może całą Rzeczpoſpolitą? gdzie Woyſka Zagraniczne otaczaią, a ſiła przemocy uczuć ſię daie, może tam bydź wolne na ow czas zaradzenie, a bardziey powjem ſkuteczne dla Rzeczypoſpolitey?

Jak ieſt zbawienna rzecz, aby w rządzie Republikantſkim moc Prawodawcza zatrudniała ſię ſamym tylko ſtanowieniem Praw, i gotową zawſze była do rozwiązania okoliczności Prerogatywie iego ſtu-

żących, tak i to może bydź pewna, że moc exekwuiąca powinna bydź zoſtawiona, bądź przy Królu, Miniſtrach, Senacie, Radzie &c. lecz zawſze bydź powinna oddzielna, oboſtrzona, i do odpowiedzi przymuſzona.

Granice Władzy Exekwuiacey.

Co ieſt Rada Nieuſtaiąca w Polſzcze, byłoby próżnie znaną przytaczać wiadomość, i czytelnika nudzić, że ma ſwe granice, nic zbawienнieyſzego.

Lubośmy widzieli Króla Angielſkiego tak obſzerne prerogatywy, przecięż i te ſą okryślone, bo mądrość w Prawodawctwie ułomności ludzkiey tamę czynić powinna, nie potrzeba tam przyſięgi, gdzie Pra-

wo napisane bydź może, lepiey się tego ostatniego trzymać lekarstwa.

I tak ma Prawo Król Angielski zwoływać Parlament, kiedy mu się podoba, lecz żeby wcale tego nie zaniedbał, zaradziło Prawo, iż raz w trzy lata zwołany bydź powinien koniecznie, żeby zaś złe konsekwencye nie wyniknęły z prędkiego zwołania Parlamentu, przepisuie Królowi Prawo czas 40. dniowy, między wyiściem Uniwersałów i zaczęciem Sessyi, i tego czasu skrócić nie może, chyba gdyby się znagła wszczął bunt, lub nieprzyiaciel wkroczył w granice, na ow czas potrzebne są tylko dni 15. do obwieszczenia.

Król iest Szefem Kościoła, lecz Religii odmienić nie może, ani nawet wdawać się lub pociągać kogo do odpowiedzenia, iaką kto wyzna-

wa Religią, ſam zaś nie może wyznawać tey Religii, ktòrey Prawo zabroniło, pod utraceniem Tronu.

Krol ieſt Głową wſzyſtkich Trybunałòw, ale nic odmienić niemoże, tak względem maxym, iako i formy, którą zwyczay i Prawo poświęcił, nawet, nie może mieć influencyi iakieyżkolwiek do decyzyi w intereſſach partykularnych oſòb, bo examinowač, kweſtye Sądowe rozwięzywać, lub maiątkiem cudzym rozrządzać ſię, Prawem ieſt Mu zabroniono.

Ma Król Prawo pozwalaiące Mu bicia monety, iednak waloru wewnętrznego odmienić nie może.

Ma moc darowania kary śmierci, ale nie może excypować nikogo, aby nie nadgrodził affrontu, lub urazy podiętey, i owſzem Prawo chce, aby w przypadku zaboy-

ſtwa, wdowa, lub bliſki krewny, proſekwowali Prawem Zabòycę, a pardon Kròla, bądź przed Sądem, bądź po naſtąpioney ſentencyi, zoſtaie bezſkuteczny.

Kròl ma władzę nad Woyſkiem, lecz i to nie ieſt zoſtawione do zupełney iego woli; prawda, że co ſię tyczy Woyſka Mōrſkiego, zoſtawiona mu ieſt moc rządzenia nim, tak iak ſam mniema bydź naylepiey, i w tym nie adreſſuie ſię iuż do Parlamentu, iak tylko aby miał funduſz doſtateczny do utrzymania onego, lecz co ſię tyczy Woyſka lądowego, że w każdym Kraiu utrzymywane ſą teraz Woyſka, i też exercytowane, aby w czaſie woyny ſtały ſię użyteczne, a w pokoiu przeſtrzegały ſpokoyności Publiczney, dla tego Parlament udecydował, aby Woyſko ze 30000. zło-

żone zostawało w Kraiu pod Rządem Króla, to Woysko, nie iest uformowane iak na ieden Rok, co rok nie iuż potwierdzane, ale stwarzane bywa, oppozycya iednego z trzech Stanów tamuie zaciąg Woyska lądowego, do tego płaca dla tegoż Woyska iest naznaczona na funduszu któren bywa tylko co rok ustanawiany, więc gdyby w pierwszym Punkcie była zgoda, w drugim równie potrzeba zezwolenia Parlamentu, nawet Parlament autoryzuie Juryzdykcyą Woyskową do karania nieposłuszeństwa i Dezercyi, więc i w tym punkcie może ogłosić Woysko bez karności i ćwiczenia.

Niechce Naród, aby w czasie pokoiu więcey było Woyska lądowego w Kraiu nad 30000. gdyż oblany będąc morzem, nie potrzebuie straży wielkiey granic swoich, i niepo-

niepozwala Królowi swemu, aby bez przyczyny od Roli i Manufaktur odeymował ludzi tak potrzebnych w Kraiu handlownym.

Nakoniec Król złączywszy się z Ministrami swemi, gdyby chciał na złe używać Podatków, i nie na ten koniec, na który ustanowione były, zostawiło Prawo wolność Izbie mnieyszey, pociągnienia Ministrów do odpowiedzi, iako instrumenta mocy exekwuiącey, bez których Król się obeyść niemoże. Że zaś Rządowa moc oskarżona wymaga poważnego Trybunału do sądzenia wolnego od korzyści, nakazało Prawo, aby zapozwana strona, to iest Rząd, i Zapozywaiący to iest Izba mnieysza odpowiadali przed Izbą Panów, iako z Mężów, honorem, maiątkiem i godnością zaszczyconych, a w obecności ca-

łego Narodu ſądzących. Skoro dóydzie zapozwanie od Izby wyżſzey, ta ordynaryinie nakazuie wzięcie do areſztu oſkarżonego, lub złożenia doſtateczney kaucyi. Ten i Deputowani z Izby mnieyſzey ſtawaią na dzień naznaczony, oſkarżenie bywa czytane w iego przytomności, dodaią mu Radców, i czas do odpowiedzenia, po którym wyiściu kontynuie ſię proceder do wiadomości Publiczney przez Druk podany.

Oſkarżony Miniſter ſzukać powinien niewinności w ſwoich poſtępkach, gdyż na nic mu ſię nie przyda, choćby cytował i probował rozkazy odebrane od Króla, na nic mu ſię nieprzyda, i pardon Królewſki po ſkończonym Proceſſie, gdyż Prawo zoſtawiło Króla bez mocy dawania pardonu w ten

czas gdy Izba mnieyſza zaſkarża i ſądzi ſię.

Ztąd widocznie pokazuie ſię, że akuzacya dąży przeciwko ſamey adminiſtracyi; Król nie może ani zatrzymać, ani ſuſpendować procederu takowego, ieſt ſam Spektatorem martwym, patrzącym na bezprawne poſtępki, których był okazyą wraz z ſługami ſwemi; w ſentencyi karzącey Miniſtrów ſwoich, widzi ſwoią właſną karę.

Ten ſpoſob iedyny w ſtarożytności nawet nieznany, Narodowi przynoſzący pomyślność, przez ukaranie gwałcicielów Prawa, naucza oraz, iaka ieſt granica władzy, i iak ta użyta bydź powinna. Trzeba zaś wiedzieć, że Prawo zaſłoniło od prozekucyi tych, którzy wolnie mówią i utrzymyią ſwe wnieſienia przeciwko oſkarżonemu w

Parlamencie, nieznane zaś będąc ſekretne więzienie, poſtrach, lub korrupcya, nie wolno pociągać Miniſtra do odpowiedzi w żadnym Trybunale, iak w ſamym tylko Parlamencie, gdzie znowu Prawo roſtropne zapobiegło komużkolwiek obawiać ſię iakoweyś niechęci, lub niełaſki, gdyż nie wolno bydź obranym Reprezentantem, czyli Poſłem zawiaduiącemu odbieraniem Podatków, ekwipowaniem Flot, utrzymuiącemu żywność dla Woyſka Kontrolerom i Agentom Regimentów, zgoła zawiaduiącym Intratami Narodu, penſye maiącym ze Skarbu, Adminiſtratorom ſprawiedliwości, tak dalece, że iż gdyby ſię przytrafiło, że w czaſie Reprezentacyi ſwoiey nabył Urząd iakowy w Rządzie, tedy utraca mieyſcę ſwoie w Parlamencie, do

ktòrego weyść może dopiero w czafie nowey Elekcyi, Reprezentant każdy wolnie obrany, od nikogo niedependuiący, żadnych Urzędòw i związkòw niemaiący, czym uwodzić fię ma, ieżeli nie duchem fprawiedliwości i fumnienia?

Przy takich oftrożnościach Prawem uftanowionych, każdy z Miniftrow widząc że go nie zaflania Powaga Królewfka, ani iego łafki pomocne mu bydź mogą, gdzie idzie do zdania rachunku z maiątku i życia właſnego, odrzuca powabne perfwazye i datki, a ftaie fię cnotliwym Królowi Inftrumentem do exekwowania Prawa tego, ktòrego exekucyi ftrzeże.

Ztąd Króla chwalebne panowanie, ztąd i każdego z Obywateli miłość do Narodu i Prawa, a z tak dobrze ułożonego Ekwilibrium wy-

nika wolność ludu, która nigdy nie niſzczeie, ani przytłumioną bydź może, owſzem znakomity i potrzebny wzroſt bierze, ztąd łatwiey zburzyć iednemu Mocarſtwu całą Europę, ba i cały Swiat, niżeli Królowi Angielſkiemu znieść wolność Ludu Angielſkiego, możeż bydź większa ulga dla boiaźni iak przyſpoſobiwſzy te maxymy w Rządzie Naſzym Republikantſkim, uſtawicznie z dobrem Oyczyzny, a boiaźnią przemocy paſluiącym ſię?

Król obrany.

WE wſzyſtkich prawie Europy Królestwach, wola Króla ſłuży za Prawo, a zwyczay tak pomieſzał

Prawo ze ſkutkiem, że nawet Juriskonſulci utrzymuią, że moc prawodawcza zamknięta bydź powinna w Urzędzie Kròla. Naſz Naród i Angielſki, inſzemi rządzą ſię maxymami, niemniemaią te dwa Narody, iżby Dobro Powſzechne i zupełne, dependować miało od iednego tylko ſłowa: Kròl, które ſłowo ſubtelnie piſzący, aż nazbyt uwielbili do bòſtwa przyròwnywaiąc, Naſz Naród Polſki chce mieć Kròla za Przewodnika, ktòremu przez Pacta Conventa i Prawo nadaie Prerogatywy, lecz ròwnie żąda, aby Narodowi ſłużące Przywileia przez Niego dotrzymywane były.

W Anglii że moc exekwuiąca ieſt przy Królu, nie w inſzym mniemaniu maią Anglicy to ſłowo Kròl, iak pierwſza Magiſtratura podług Prawa, a nie podług ſwey woli

rządząca. Dawniey obieranie Króla było znane w Szwecyi, aż do Guſtawa I. Fundatora Domu Vaza.

Obieranie teraz Króla, nie ieſt znane w Europie, iak tylko w naſzym wolnym Narodzie, lecz próżnym ſtało ſię zaſzczytem odtąd, iak obcy nim kierować zaczęli mocą oręża. Poznały ſię inne Państwa, iak ſzkodliwa ieſt rzecz nie iuż obieranie Króla, ale ſame wątpliwe ubeſpieczenie Domowi Tronu, z którey niepewności woyny uſtawiczne, i domowe ſprzeczki wynikały. Nie znam więc Narodu w Europie, aby nie miał któren z Panuiących teraz zabeſpieczoną Sukceſſyą Tronu Domowi ſwemu, a przez to przeciętą drogę Uzurpatorom wſzczynaiącym iak zwyczaynie rozruchy Kraiowe, z wezwaniem poſtronnych

Narodów, dla swego interessu chętnie się wto mieszaiących.

Jedna ieszcze Polska nie tylko od kilku wieków tym rządząca się zwyczaiem, ale w tym ostatnim związała sobie ręce Prawem, przez trzy Sąsiedzkie Państwa zagwarantowanym w ktorym obranie Piasta za Króla sobie warowała, iako źrzodło może do przyszłey swey zguby, i zostawienie drogi do Detronizowania swych Królow, choć bez konieczney potrzeby, bo iedna intryga może to uskutecznić, ile zdaie się bydź naturalną konsekwencyą, że ieśli Naród ma moc obierać Królow, ma oraz moc i detronizowania onych.

Wszak uczy Nas Historya, co za zamieszania, co za influencyą postronnych Narodow każde Interregnum dawało, z nowym Krolem

nowe Prawa, nowe iarzmo Narodowi moc przewyżſzaiąca dyktowała, a za Kraiowym obraniem Krola, nowa nieufność w Nim pochodząca z boiaźni, aby nie ſtał ſię przewagą wolności, a z tąd można powiedzieć, że Narod nie patrzy na Krola, iak na ſwego częſto nieprzyiaciela.

W czaſie rożnych bezkrolewiow ſkołatana Rzeczpoſpolita uſtawiczną walką Krola z Możnieyſzemi, zrzucić ſię chciała z pod Panowania Krolow, lecz zważywſzy w krotce że obywatele, lubo wſzyſcy rowni w Urodzeniu a nie w maiatkach; a ztąd ubożſza Szlachta muſiałaby bydź im podległa, że w Kraiu tak obſzernym ieſt tyle Domow bardzo bogatych, mocnych, w Narodzie wziętych, między ktoremi panuie duch rozrożnienia, że

też ſamę Domy mogłyby znowu wſkrzeſić godność Krolewſką dla ſiebie, przeto wolał na ow czas Narod połączyć intereſs Narodu z intereſſem możnieyſzych oſob, to ieſt obieraiąc Krola aby walczył przeciwko potężnym, a ci żeby iſkierkę nadziei mieli utrzymania ſię kiedyś na Tronie.

Uczynił w początkach Krolow mniey znaczących, daley ciż Potomkom ſwoim zoſtawiali Korony, nadał im potym ſzafunek łaſk, ten odiął nakoniec, i zoſtawił Krola cieniem Maieſtatu dawnego.

Obieranie Krola prowadzi za ſobą nie mowię już koſzt wielki Szlachty w ciągnieniu Woiewodztw o ſto i więcey mil pod Warſzawę, ale uciążenie mieſzkańcow po traktach znayduiących ſię, ſpuſtoſzenie Kraiu, a ogłodzenie okolicy

Elekcyi mieyſca, gdyż częſto przeſzło dwakroć sto tyſięcy bywa Szlachty, a Magazynami nikt nie zatrudnia ſię; nie wſpominaiąc o odlegleyſzych czaſach, widzieliśmy tego ſkutki na zeſzłych dopiero Domu Saſkjego Krolach, ktorzy mniey znani Kraiowi, przecięż umieli ſię na Tronie utrzymać, a wcale nie znaiąc intereſſow i Praw Kraiowych przy tytule, Lice Rządow oddawali tym, ktorych ambicyą było rządzić deryguiąc Krolem podług upodobania.

Skutki rządu takowego były nie inne, iak ſam nierząd, Seymy zrywane, a Narod nigdy nie był w ſpoſobności poznać ſię na rzadu defektach, i na ſile ſwoiey; ile razy chwalebnym Prawem oprzeć ſię chciał przemocy, głos iednego tamował ſkutek. Lecz nie iest tu miey-

ſce opiſywać nieſzczęścia w czaſie Interregnum, dość piorem krwawym Dzieiopiſow wyryte; moia tylko uwaga rozciąga ſię w tym, coby było lepiey, czy ubeſpieczyć iedney Familii raz na zawſze poſiadanie Tronu, na wzor innych Państw; a oſobliwie Anglii, czy zachowuiąc zaſzczyt obrania Krola tak porządek ułożyć, żeby Bezkrolewiu niedać mieyſca, i Pretendentow oddalić? Wſzak ubeſpieczony w Anglii Tron Domowi Brunświckiemu, a przecięż ani wolności, ani uſzczęśliwieniu Państwa to bynaymniey nie przeſzkadza, i chociaż pomnaża ſię Familia Krolewſka, nie staie ſię ciężarem Kraiowi; winien bowiem Krol utrzymywać ią z penſyi ſobie wyznaczoney, ſzafunek łaſk dla Familii mniey znany, bo ſyn Krolewſki

w Woyſku przez stopnie tak doſługiwać ſię muſi, iak partykularny Obywatel, w Cywilnym zaś Stanie, żadnego niema awantażu.

Z nowo zaś obranym Krolem, nowe Familii do bogactw i Honorow wynieſienie, nowe nakłady na przyzwoite ich utrzymanie, wſzelkie zaś bogactwa w iednym Domu złożone, czynią przewagę wolności Obywatela, tym ſamym od rowności go oddalaiącego.

Uięła zupełnie Rzeczpoſpolita Krolom nadal ſzafunek łaſk, więkſzą część onych wlewaiąc wmoc exekwuiącą, w ktorey Krol będąc Prezeſem, staie ſię uczestnikiem choć *indirecte*, ztą tylko rożnicą, że gdy w innych Państwach Krol ſam zaſzczyca kogo łaſką, zaſłużony przyimuie ią iak hołd wdzięczności dla Narodu, tu zaś loſowi

rzecz zostawiona, szczęściu bardziey i obrotowi przypisywana, aniżeli zasługom bywa; bo te przez Króla samego nadgrodzone, zaszczyt aż do Potomności się rozchodzi, ile że w żadnym Kraiu lepiey talenta i przymioty osobiste nie mogą bydź poznane iak w Republikantskim, ponieważ każdemu szlachetnie Urodzonemu zostawiona iest droga do dania się poznać Krolowi i Publiczności, w czasie sprawianych docześnie funkcyi.

Wiek ten oświecony, Narod Polski z wspaniałości serc., męztwa do boiu, prym przed innemi Narodami biorący, w czasie tak ważnych Seymu materyi, możeż zostawić bez udecydowania nayważnieyszą okoliczność, bo Głowy Narodu nadal tyczącey się?

Już nie ieſt ten Polak co był dawniey, nieſzczęścia nauczyły polityki, a młodzież wypolerowana myśleć zaczyna, że nie trzeba ſię ſpuſzczać na innych przyiacioł, ale ſamym ſobie zaradzać, Woyſko i ſiły pomnażać, fundamenta pewnego i iednoſtaynego rządu zaſadać, bo iedno bez drugiego bydź nie może; ieżeli zoſtawią ſię drogi do bezprawia i nowey zawſze Rewolucyi utratą wolności grożącey, dzieło takowe nie będzie doſkonałe.

Generacya teraźnieyſza z założoney ſzkoły woyſkowey i rozkrzewioney po Kraiu edukacyi rożni ſię maxymą od dawnych i daie poznawać, iż iuż ieſt w Polaku, inſzy ſpoſob myślenia, iak dawniey; w publicznych teraz Obradach, w partykularnych poſiedzeniach doſkona-

ła

ła wymowa, rozſądne zdanie, polityczne wniośki daią ſię ſłyſzeć; nie powoduie ſię iuż młodzież cudzym a poniewolnym ſpoſobem myślenia, ma iuż ſwoy właſny i ten choć z narażeniem wſzędzie deklaruie; ta ieſt zaſada prawdziwie wolnego rządu Republikantſkiego, że każdy może piſać i mówić wolnie, aby wyſłuchawſzy wſzyſtkich do tego ſię przychylił zdania, które mu przeświadczenie, polityka i zdrowy rozum dyktuie.

Niechcę bydź Prorokiem, ale kombinacya okoliczności Narodowych i politycznych wróżyć każe, że Narod Naſz znurzony zbytnią wolnością, uymie iey granice, a przeleie ią w przyſpoſobienie rządu Angielſkiego, by tym dokładniey był wolnym, i nie wpadł w Anarchią, lub w Monarchią.

E

Historye Narodow nie nauczaią Nas, aby ktòren z nich miał więcey wolności iak Polski, gdyby tylko samą prerogatywę obieranie Królow liczył; ale też iak skazowką Nam pokazuią, że z wolnych Narodow stały się Monarchiczne, daley Despotyczne, a potym Barbarzyńskie i dzikie, bo ten iest obrot rządow na świecie.

Polska dawniey mniey oświeconemi otoczona Narodami z męztwa swego i waleczności bardziey im była strasznieysza, niż z mocy rządu, bo ten aż do Naszych czasow ustawiczney podpada odmianie, teraz gdy widziemy, że Sąsiedzkie Potencye guruią nad Nami, iuż z siły swey wewnętrzney, iuż z Aliansow strasźliwych, odmienić należy i Polszcze Systema rządu, czyli ze dwòch złych iedno lę-

pſze wybierać, inaczey nierząd będzie Naſzą zgubą, iako Nas świeże uczą przykłady, z obrania wolnego Kròlow Polſkich, Dwory zagraniczne, ziednały ſobie wſtęp do Rządu Naſzego, Elekcyą utrzymywać ieſt ich intereſſem, iakoż do tychczas oręż ią popierał i będzie, bo można ſobie wcześnie wyſtawić Portret z iedney ſtrony w czaſie bez Kròlewia Kandydatòw, nie iuż Narodowych, ale wielu zagranicznych do Korony ſię ubiegaiących, a u poſtronnych Narodow wſparcia żądaiących, z drugiey ſtrony wſzelkie nieſzczęścia z obrania Kròla dla Oyczyzny wynikaiące, bo Narod bezſilny przewadze ulegać muſi, i przemocy Prawa przyimować.

Prawda, że w dawnieyſzych Rzeczpltach zwyczaiem było obieranie Głowy, ktòremu ſtyr rządowy od-

dawany bywał, lecz ta uſtawa praktykowała ſię w Rzeplitach, gdzie równość panowała nie tylko w urodzeniu, lecz i maiątku, w Naſzym zaś Kraiu gdzie daleko od pierwſzych fundamentow zaſadę Rzepltom przynoſzącym, dalecy ieſteśmy, gdzie ſię znayduie tyle Domow nie tylko bogatych, mocnych, ale z znakomitości dzieł i Urodzenia dyſtyngwuiących ſię, nie iuż z równości Obywatel wzięty za Królą, ale Familia dziedzicznie panuiąca, może uiąć blaſku innym Domom, tak iak w Anglii, gdzie przed wſpaniałością Tronu, nayznakomitſze luſtr ſwòy tracą Domy; a Narod wolny dopiero poznaie ſię na równości, któremu iedna nie tylko prawo natury, ale Rząd Republikantſki.

Tron Kròla w Polfzcze zdaie fię bydź tylko famą okazałością, ubożfza Szlachta zdaie fię bydź podległą nie tylko Prawu, lecz i tym co fię nad Prawo unofzą, kto fię czuie bydź możnym, wziętym u Narodu, nadzieią doftąpienia kiedyś Tronu ieft napoiony, i tę karmią nawet i w potomkach fwoich.

Mieć Kròla wcale bez mocy, ieft zoftąwić rząd bez głowy, ieft wprowadzić zamiefzanie w radach, chęć uftawiczney rządu poprawy, i tyle przypuścić członkow do rządu, ile pierwfzych Familii znayduie fię w Kraiu, do których Kròl muſi mieć referencyą, ieft to narefzcie kofztownie utrzymywać fam tylko blafk Tronu.

Nie fzkodzi w Anglii fzafunek łafk i honoròw zoftawiony w ręku iednego, wfzak złym daniem tra-

ci każdy Monarcha ufność w Narodzie, a ten fobie. iednac ieft iego intereffem, oddać zaś fząfunek łafk Królowi nie. odmieniwfzy formy rządu, ieft w niebeśpieczeńftwo podać Narod na dal, to ieft: w Naftępcach iego.

Ale związek Praw Angielfkich do nowo modeluiącey fię Rzepltey rownie wprowadzony bydź powinien, gdyż inaczey doftoieńftwo takowe fzkodliweby było dla Narodu.

Znamy z Hiftoryow, że Narody dopuściwfzy dziedzictwa Tronu, przymufzone nakoniec były uznać Króla za Pana fwego Wielowładnego, bo nie przyfzły były do tey dofkonałości Praw i Rządu, któremi fię teraz fzczyci Narod Angielfki, któren probuie całemu światu, że nie ieft prawdą, aby Dzie-

dzictwo miało nie odbicie w ſamowładztwo ſię zamienić, i żeby Narod niemiał ſpoſobow do odparcia onego. Prawa roſtropne odięły Krolowi Angielſkiemu namiętności i paſſye ſzkodzenia ludowi ſwemu, a przymuſiły go, aby zatrudniaiąc ſię uſzczęśliwieniem iegoż, poważał Narodową wolność, do ktorey uięcia wſzyſtkie śrzodki mu ſą odięte, a przepaść ieſt mu okazywana, ieżeliby doſtoyności ſwoiey w wzgardę Praw używać chciał.

Krol dziedzictwem zaſzczycony, i familia iego w konſyderacyi zoſtaiąc, nie ma tyle pochopow do myślenia, aby nad Prawo wynioſł ſię, iak Krol obrany, wſzyſtkim przypadkom podległy, i Tronu ſwego nawet nie pewny; używać przeto muſi głębſzey polityki z Narodem, a mówiąc otwarcie naraża ſię, bo

możnaż wszystkim przypodobać się? Jeżeli Angielczykowie dalecy są od podłości i niewolnictwa Krolowi swemu dziedzicznie panuiącemu, a możnaż myśleć o Narodzie Polskim z męztwa, cnoty i waleczności znanym, aby się poddał Krolowi w ślepe posłuszeństwo?

Dziedzictwo Tronu iest ustawą z swoiey natury nayrostropnieyszą, a osobliwie w tym czasie celem bydź powinna roztropney Polityki, Narod bowiem Polski otoczony mocnemi Sąsiadami, przeciąć powinien wszelką drogę, ktora wstęp daie Cudzoziemcom do rządu, a ten tak wydoskonalić, aby stał się machiną w obrotach swoich doskonałą i regularnie zawsze idącą, żeby naymnieysza w Narodzie niezgoda iey biegu nie zatrzymała. Do tego Alianse, które są w tym czasie duszą wsparcia każdego Na-

rodu, iak są potrzebne, tak Narod Polski z nich ogołocony, nie może nadto wcześnie o nie starać się. W czasie Rządu Królow z Domu Saskiego, acz wewnątrz mnożył się iad niezgody, i tych nieszczęść, które teraz doznawamy, przecież z okoliczności pokrewieństwa Domu Saskiego z różnemi udzielnemi Europy Panami, Polska była zawsze u wszystkich Narodow konsyderowana, i te do Rezydencyi Królow znakomitych zawsze wysyłały Posłow, i Naszych do swych Dworow z Chwałą dla Narodu przyimowały, i z tey fundamentalney przyczyny iestestwo polityczne Polska konserwowała, na ów czas. A zatym gdy się okazuie prawda, że z obrania Króla wypływa dla Narodu nie utwierdzenie gruntownego Rządu, do za-

zdrości i niechęci między Obywatelami zostawiona droga, a w całym Kraiu sprawuie zamieszanie, przez uięcie winnego Prawu posłuszeństwa, i wzywanie obcych do poparcia partyow, z niemi zaś nowe nienawiści, nowe zabiegi, nowe przedsięwzięcia z nowo obranym Królem wprowadzaią się, iako od dawnego czasu uczą Nas przykłady, które poty trwać będą poki będzie Elekcya Tronu, iak dotąd niebeśpieczna dla Narodu, a wygodna dla Sąsiadow, można łatwo widzieć iaka wyniknie nieprzyzwoitość na dal z samey Elekcyi wolności szkodzącey. Trwożyć możeż dziedzictwo Tronu w tym czasie, gdzie duch partyi od dawnego czasu niszczy Polskę? owszem zdrowy rozum i Polityka czy nieradzi, aby obrać taki śrzo-

dek bądź do utrzymania porządnego Elekcyi Króla, bądź do ostrożnego zabespieczenia komuś Tronu? któreńby wkorzenione nieſzczęście oddalił, i Narodowi tak obarczonemu ziednał nową istność, lustr, i chwałę. Niechby wieczną była ta święta wolnego ludu ustawa obieranie ſobie za Króla wpośrzod ſiebie Obywatela Cnotą i Zaſługami ſłynącego, którego właſny intereſs nie iest oddzielny od dobra powſzechnego, ale czyliż można to nazwać wolnością i prerogatywą; co ſiła i przemoc uſkutecznia?

Król Dziedziczny.

LUbo ſame brzmienie tego ſłowa, Król Dziedziczny, ſprawuie w wol-

nym umyśle nie tylko wstręt do Panuiącego, ale prowadzić zdaie się skutki rządu Monarchicznego, a ztąd formuie oraz ideę hazardu, któren kładzie Koronę na Głowę dziecięcia urodzeniem tylko zaszczyconego, nie zaś z cnoty, talentow, osobistych przymiotow (tak iakby bydź powinno w Narodzie obieraiącym sobie Króla) wezwanego do Tronu, przecież nie osobistości, ale całego Narodu należy rozważać awantaże, pochodzące z Rządu, gdzie dziedziczność Tronu iest zabeśpieczona, z rządem Republikantskim, i prerogatywami wolnego Ludu.

Nie tayno każdemu wiadomemu dzieiow Państw róznych, że nayczęściey prawodawstwo, i exekucya zostawała przywiązana do godności Króla, którey podług swe-

go upodobania mogł nakładać podatki, woynę wypowiadać, zgoła podług swey woli rządzić, choćby nawet z uciemiężeniem ludu. Lecz takowa absolutność prędko zatartą bydź musiała, i ztąd wczasie heroizmu dawnych Grekow utrzymywać się nie mogł Urząd Królow; ztąd i u dawnych Rzymian nastąpiło wypędzenie onych, w innych zaś Narodach detronizowanie i konspiracye używane, co wszystko pochodziło, że żaden Narod nie umiał wynaleść medium godzące doskonale potęgę Króla z wielowładnością Narodu, albo nadał wiele iedney części rządu, a drugiey ubliżył, albo oddaiąc iednemu wszystko, sam siebie ogołocił z mocy czynienia.

Jeden tylko Narod Angielski, ktoren przyszedł do tego punktu do-

ſkonałości rządu, że gaſi nawet wſzelkie uſtanowienia ſławnych Prawodawcow; wynalazł on te śrzodki w roztropnych ſwych Prawach, że uſtawiczny balans tak utrzymuie ſię, iż Narod oddawſzy rząd w ręce Krola z dziedzictwem Tronu a oraz ograniczywſzy wyraźnie władzę Jego, dla wielości prerogatyw, muſi ten bydź dobrym, a w chęci ſtania ſię abſolutnym, znayduie na ow czas zewſząd przez Narod uſypane tamy; nie zoſtaie mu iak wypracowaną wſzyſtkich części rządu utrzymywać harmonią, z którey wynika chwała Panowaniu Jego, a wolność dla Ludu.

Oddaiąc Mu Berło i Tron dziedziczny, nie iarzmo na ſiebie uſiłował włożyć Narod, ale chciał, aby był naypierwſzym i nayznakomitſzym Obywatelem kraiu, Pra-

wo zachowuiącym, i aby ten a nie inſzy od Narodu był z uſzanowaniem wenerowany Obywatel, to ieſt: Król. Trafiło ſię bowiem dawniey, iż znakomici Obywatele Anglii iakiemi ſą Xiążęta, Graffowie, Baronowie, zmowiwſzy ſię z ſobą, i kredytem znieworiwſzy ſobie inne do partyi oſoby, pod pretextem, że Król naſtępować pragnął na święte wolności prerogatywy, nie tylko bieg mocy exekwuiącey tamowali, ale i prawodawctwo podług upodobania ſwego dyryguiąc, Tronowi nieraz zagrozili.

Ta burza długi czas trwaiąca, niechęci, nienawiści właśnie iak teſtamentem na Potomkow zlewaiąca, groziła nieraz Narodowi Angielſkiemu przepaścią, a z woyny domowey ochronić go nie zdołała

iuż na owczas trzeba było wynieść wspaniały Tron dziedziczny Królestwu z mocą i potęgą ogromną, aby wzwyż wspomnionym Xiążętom i Baronom odiąć cień nawet stania się kiedyś możnieyszemi nad Króla. A tak pogrzebiona została iskierka, Narod zawsze rozrzewniaiąca, mnieyszy Lud bez passyi i ambicyi będący, a zawsze o swym wyżywieniu myślący, zupełnie odtąd w spokoyności, handlem, i rolnictwem zatrudnił się, i do tego przyszedł punktu szczęśliwości, że handluiąc ze wszystkiemi świata Mocarstwami, znakomite do kraiu sprowadził bogactwa, że zaś wolnie urodzonemu ludowi iakim iest Anglia, często zdarzał się pierwszy zapał i impet, ktoren nieznaiąc obrótow politycznych, za samym tylko mniemaniem unosił się, że wol-

ność iego cierpi, a ztąd do buntu i rozruchow ftawał fię okazyą, Konftytucya Angielfka zapobiegła tym niefzczęściom uymuiąc Ludowi arbitralności władzy, a zlewaiąc ią na fwych Reprezentantow; ci tylko mufzą bydź tłomaczami woli Narodowey, fpofobem niżey wyrażonym, to ieft z iedney ftrony Narod ftanowić może wfzyftko przez fwoich Reprezentantòw, lecz z drugiey ma moc Kròl zwoływania, rozwięzywania Parlamentu, nawet opponowania fię Jego Rezolucyom. Do tego żeby tym więkfza równość między Kròlem i Narodem była, i żeby nikt więcey uczeftnikiem nie był do rządu pod iakimkolwiek pretextem, Anglia ftanowiąc Kròla dziedzicznym, oddała mu oraz fzafunek łafk, Honorów, i wfzelkich godności; Ofoba

Jego ieſt poświęcona, iakażkolwiek konſpiracya partykularna, przeciwko niemu ſtaie ſię kryminałem przeciwko Narodowi.

Ta wielkość prerogatyw Królewſkich ieſt kotwicą utrzymuiącą całość dobrego rządu, nie dozwalaiącą, aby ktożkolwiek z Obywateli mogł ſpodziewać ſię, iż doydzie do tey potęgi lub kredytu, że Tronem nawet trząſac może.

Urodzenie w Anglii tyle tylko znaczy, że bydź Mylordem, ieſt to poſiadać Maiorat przez Kròla Familii iakowey nadany; ieżeli to może bydź zaſzczytem, zoſtawić Mylordom potrzeba, inaczey wſzyſcy Obywatele Angielſcy ſobie ròwni, urodzenie tam nie przodkuie, lecz zaſzczyt odbiera; bo pierwſzy ż Familii będzie Mylordem, inni bracia Jego handluiący, przecież ſo-

bie wſzyſcy równi, choćby ſię i znalazł ktòren mogłby przytaczać zacność Urodzenia przodków ſwoich; i porownać go z Tronem, ten zaſzczyt niſzczeie przecież przed potęgą Króla, dla którego wielki reſpekt maią Anglicy, nawet Etyketta Dworu ieſt do tego ſtoſowna. Familia Krolewſka ma tytuł Krwie Xiążęcey, i wſzędzie preeminencyą bierze nawet przed innemi wielkiemi Panami, ktòrzy maią ſobie za honor bydź ſługami Dworu Krola, i tym ſię tylko dyſtyngwuią. Reſzta zaś Narodu handlem i ſpekulacyami zatrudniona, o Honory, Godności, lub Tytuły mniey dba, nie zna znakomitſzey dla ſiebie prerogatywy, iak bycia wolnym, i rownym każdego wſpołeczeńſtwa Członkiem.

Ktoby ſię zaś mogł dyſtyngwować i na kredyt Ludu zaſłużyć, to nie inny chyba ten, ktòren przy doſkonałey wymowie, przez talenta i zaſługi wſławił ſię w Publiczności, z uięciem umyſłòw Izby mnieyſzey, ieżeliby był w niey Reprezentantem. Lecz daymy, żeby i nabył kredytu całego Narodu, tak iak naprzykład w tym czaſie *Pitt*, tego na złe użyć nie może, ponieważ nieſpodziewa ſię ani Urzędu, ani takowey Godności, z ktòreyby mu władza wyniknąć mogła; iedną więc reputacyą kontentować ſię muſi, lub umieſzczeniem ſię w Miniſteryum, albo też w Izbie więkſzey. Jeżeli Lud widzi, że takowy Obywatel wchodzi w Izbę więkſzą, i Krόl ozdabia go prerogatywami, iuż przez to ſamo traci w nim ufność, i mniema, że muſi

mieć iakowe ſekretne ułożenie z Dworem, a tym ſamym i kredyt w Narodzie traci, ztąd i konſekwencya wynika, że choćby i do naywyżſzego punktu kredytu Obywatel wynioſł ſię w Narodzie, wzruſzyć iednak Konſtytucyi nie zdoła, lub woynę domową wzniecić, dla ſwego tylko kapryſu, ambicyi, lub innych widokow; co probuie iaſno, że Prawa Angielſkie nie zoſtawiły drogę do nabycia potęgi Obywatelowi. Alboż nie nauczaią Nas przykłady ſtraſzne, że Obywatele zacząwſzy bydź dobremi Patryotami, kończyli nie tylko ſtaniem ſię Uzurpatorami, ale nawet Tyranami? gdyby inſzych nie było dzieiow, dość zayrzeć w Hiſtoryą Rzymſką.

Zbawienna rzecz ieſt wielość Oſob do ſtanowienia Praw wlewek

maiących; czy równie wielość do mocy exekwuiącey iest należyta? na tym formuie się teraz kwestya.

Jednemu zostawiwszy moc exekucyi Prawa, wypływa boiaźń, aby Wielowładnym się nie stał Narodowi.

W rządzie zaś gdzie wielom zostawiona iest moc exekwowania Praw, z prerogatywami do Urzędu przyłączowemi, panuie znowu często różność zdań, a ztąd niechęci, ztąd partye, i zamieszania. Narod zaś przenikać nie może początkow nieszczęść Kraiowych, nie wie iakię im przysposobić lekarstwa; zostaią więc rzeczy w ustawiczney odmianie, raz uchwalone, drugi raz niszczone, a do okoliczności, nie zaś na dal stosowane. Jeżeli moc prawodawcza daie zasadę dobrego Rządu każdemu Państwu, te-

dy nierownie moc exekwuiąca uiſzcza nieodwłocznie: myśl ſtanowiących, ieſt ſama przez ſię poważna, bo na cożby ſię zdało piſać Prawa, i ie w ogromnych zachowywać foliałach bez exekucyi? Moc exekwuiąca przyſpoſabia Narod w awantażowne Traktaty, Allianſe, i związki przyiaźni Zagranicznych, penetruie aż w naywiękſze ſkrytości Gabinetow poſtronnych, i z onych profituie, ſekret takowy może ukryć ſię w Oſobach kilku, w Oſobach zaś kilkudzieſiąt ieſt rzeczą niepodobną. Daymy naprzykład, że z pobudek politycznych wypada konieczność wydać woynę którey Potencyi, lub ułożyć ſekretnie Alians przeciwko trzeciemu Nas ciążącemu, pytam ſię, iakim ſpoſobem poſtąpić, ieżeli traktować publicznie, ſekret ſię wyda

ieżeli na przewłokę do naradzenia puścić, ieſt to umieć nie profitować z okazyi, a dać drugim zemſty przyczynę; do tego trudno nawet ukarać wielość Oſob nad Prawo ſobie poſtępuiących, grzech tam zoſtaie bez kary.

Okazano było wyżey, że moc exekwuiąca ieſt w ręku iednego Krola Angielſkiego, Miniſtrow ſobie za Pomocników przybieraiącego, ale i to przyłączone zoſtało, że ciż zoſtaią w odpowiedzi Narodowi.

Gdzie moc exekwuiąca nie ieſt dobrze zafundowaną, tam lud muſi ſię dzielić na Partye, i ſzukać z niemi obrony, tak było i w Rzplcie Rzymſkiey, gdzie lud raz do Konſulów, drugi raz do Trybunow, częſto do Woyſkiem kommenderuiących, lub kredytem zaſzczyco-

nych przywięzywał się, a potym tyrańsko od nich bywał traktowany. Lud zaś Angielski moc Prawodawczą i exekwuiącą do tego iednego, a nie do innego zmierza celu; przez kilka wieków obserwował on defekta Rządu, powoli leczył rany, i do tey przyszedł perfekcyi teraz, że iako naywyższa Władza szkodzić nie może, tak z naymożnieyszych Obywateli żaden obalić Konstytucyą nie zdoła, owszem przymuszeni są wszyscy łączyć się z Ludem, i wraz utrzymywać ią. Jeżeli ma granice założone moc exekwuiąca, równie iest także w obrębach i moc Prawodawcza.

Wiemy z Dzieiów różnych Rzeczypospolitych, że z niedobrze okryśloney mocy Prawodawczey, następowała ustawiczna odmiana w

Prawach, a Konſtytucya przeto w różnych utrzymywana była poſtaciach; wola Prawodawcza ſtanowiła Prawa, taż ſama wola Prawodawcza ie niſzczyła, ztąd wynikała konſekwencya, że każda Rzeczpoſpolita prawie w uſtawicznych bydź muſiała konwulſyach, a Obywatel zoſtawał iak zbłąkany niewiedząc ktòrego ſię Prawa uczyć i trzymać powinien, nie pewien nawet poſiadania tego co ma, bo zawſze w boiaźni, aby co iedne Obrady mu nadały, drugie nie odięły; Cudzoziemiec zaś z chęci pędzenia wolnie momenta życia ſwego, dla tey ſamey boiaźni mògłże wprowadzić do Kraiu takowego ſwoie bogactwa, maiątek i induſtryą? Naròd zaś Angielſki chcąc ſobie ziednać Konſtytucyą trwałą, za-

łożył granicę mocy Prawodawczey przez podzielenie oney, na Izbę mnieyszą, większą, i Króla, z których wszystkie trzy Stany maiąc równą influencyą do Prawodawctwa, ieżeli ieden Stan co sobie pozwoli stanowić nad Konstytucyą, drugi go hamuie, a w przypadku iedności obydwoch, trzeci Stan, to iest Król przyimuie, albo odrzuca Ustawę; idzie zatym, że moc Prawodawcza przeświadczona będąc, iż z intrygi, z niechęci, lub przemocy nic stanowić nie może, ma za punkt honoru nayświętszym i Ludowi nayużytecznieyszym zatrudniać się Prawodawctwem; ztąd nieznane w Obradach nieukontentowania, i niechęci iedney Familii do drugiey, ztąd antuziazm do Stron, które zdaią się lepiey zaradzać o Oyczyznie, i do nich każdy podług swe-

go przeświadczenia wewnętrznego przywięzuie się, a ma w obiekcie nie zacność Osob Partyą utrzymuiących, lecz zdrowe ich argumenta. Obywatel siedzący w zakącie, pewien iest, że raz udecydowana materya, na drugich Obradach wzruszona tak łatwo nie bywa, w rządzie zupełną ufność zakłada, dopraszawszy się Króla o Przywileie do zamierzonego czasu, aby z dowcipu i sobie awantaż i Powszechności iednał Dobro; każde bowiem znowienie użyteczne oprócz winney nadgrody pieniężney, odbiera ieszcze od Kròla Monopolium przez przywiley na kilka lub kilkanaście lat, aby Naród tym lepiey zachęcony został w Industryi.

Kròl, ktòren formuie pierwszy Stan Legislacyi, ma oraz wspaniałość Tytułu Kròlewskiego. Tytuł

ten nie ieſt pròżny; Anglia ma Kròla, hołd uſzanowania od całego Kraiu odbieraiącégo, w Oſobie iego wſpaniałość Narodu ieſt wyobrażona, dla tego nikt nie śmie by tchnieniem ſamym urażona bydź mogła Oſoba iego, by tym ſamym uwłaczaiąc powadze Kròla, ſiebie ſamych nie ohydzić; w przypadku zaś gdyby ſię przytrafiło, iż z pomiędzy Reprezentantow ktoś znalazł ſię uwłoczący godności i Doſtoieńſtwu Króla, natychmiaſt zoſtaie wyłączony z grona, i do Sądu ſwych równych oddany. Oby dwie inne Izby nie zdaią ſię w ſamey iſtocie, iak Radami go zaſilaiące, od niego dependuiące, adreſſuiąc ſię do Tronu w poſtaci poważney, lecz pełney weneracyi; Izba większa, kròra formuie drugi Stan Legislacyi, nie dyſtyngwuie

się od drugiey, iak szlachetnością zamkniętą w Prerogatywach od Króla iey daną, i w tey Izbie iest umieszczony Tron iego, na którym gdy Król zasiada, Izba większa zwoływa na ów czas Izbę mnieyszą, ta stawa za przegrodą i słucha deklaracyi od Tronu; do tego Mylordowie są na zawsze członkami legislacyi na mocy Prawa do ich osob przywiązaney, nawet maią Przywiley dawać Wota przez plenipotencyą. Izba mnieysza formuiąca trzeci Stan, ma chlubną prerogatywę ustanowienia sama Podatków, które w ten czas dopiero ustanawia, kiedy widzi konieczną potrzebę.

Król kiedy przychodzi do Parlamentu, mocy nie ma wdawać się w dyskussye Prawodawctwa, winien tylko iest powiedzieć: tak„ „albo nie„

Narod Polſki tak był zawſze przywiązany do obierania Krôlôw, że dziedzictwo Tronu urażało wſzyſtkich umyſły; przecięż w tym oświeconym wieku, piſzący uwagi wſzelkie nad rządem, nie obſtaią przytym, aby ie koniecznie przyiąć, ale aby zrozumiawſzy iedno i drugie, obrać co może bydź zbawiennieyſzego dla Dobra Powſzechnego, a to bez urazy.

Uſtawa Dziedzictwa Tronu nie ieſt z ſiebie nayroſtropnieyſza, bo wſzelkie Doſtoieńſtwa w Rzpltey przemiiaiące bydź powinny, lecz czy ta uſtawa zła, nie ieſt lepſza nad Elekcyą tyle klęſk dla Oyczyzny przynoſząca, tu należy rozważyć, które złe ieſt lepſze.

Nieſzczęścia z Elekcyi przytrafione iak ſą iawne i pewne, tak ich lękać ſię należy; te które mo-

gą naſtąpić z Dziedzictwa ſą dalekie, a może i niepewne, bo któż zabroni ułożyć Prawa nayprzezornieyſze i iak nayiaśniey napiſane, aby ograniczyły Władzę Dziedzicznego Króla? albož to tak łatwo podbić w ſamowładztwo ten Naròd Polſki w ktòrym od Wiekòw płynie krew czyſta cnoty, męztwa i wolności? dopieròż mòwię ten Naròd, którenby zoſtawił ſobie ſrzodki odparcia Samowładztwa na wzòr Narodu Angielſkiego; gdzie Król gwałcić nie może ducha wolności w Obywatelach zawſze oney ſtrzegących, bo zbytnie beſpieczeńſtwo z czaſem uſypia Narody.

Jeżeli od wieku i więcey Duch Partyi, niechęci i zazdrości, niſzczą Polſkę, azaliż zdrowa Polityka nie radzi obrać taki ſpoſob, którenby wytchnąć dozwolił choć przynay-

mniey

mniey kilka wiekow, od grożących bliſkich nieſzczęść dla Oyczyzny?

Polacy dalecy od podłości i niewolnictwa, ieżeli czcić będą Krola Panuiącego, tak iak czynią Anglicy, to nie w inſzym ſpoſobie, iak okazuiącego w oſobie ſwoiey powagę Rzeczypoſpolitey; wyłączywſzy zaś Familią iego od wſzelkich Staroſtw i Urzędow, obawiać ſię nie można ani iey zemſty, ani wynioſłości iakieyżkolwiek, owſzem ciż ſkoſztowawſzy ſłodyczy wolności, oną cenić będą, i iey ſtracić nie dopuſzczą.

Piſząc tedy ten Rozdział, w ktorym okazać pragnąłem, że dziedzictwo Krolowi nadane, nie ieſt ſzkodliwe Prawom wolności, przywiodłem niektore okoliczności Praw rządu Angielſkiego, w których po części okazałem że nie ieſt to no-

wość, że wolność Narodu tego, tym doſkonaley utrzymuie ſię, a Prawa nigdy niedopuſzczaią, aby Król mògł ſię uczynić ſamowładnym, lub ktòren z możnieyſzych Obywateli ſtać ſię uzurpatorem, bo zamiary takowe iak długo ukrywać ſię nie mogą, tak Naród wolnością tchnący zapobieżyć może natychmiaſt takowey wynioſłości.

Stali ſię prawda częſto w rożnych Narodach Królowie ſamowładnemi, lecz to pochodziło z źrzódła, że Lud duſał, iż wolności iego nie podobna ocalić, i przez to w zbytniey ſpokoynoſci zaſypywał; Narod zaś Angielſki nie tylko Prawem przepiſał powinności Króla, ale nawet dał mu poznać ogromne ſkutki przepaści ieżeli z wzgardą Praw powierzoney chciałby używać na złe mocy; ieżeli zaś z czaſem w kradną

się *abusus*, które psuią sprężyny rządu, w czasie bezkrólewia, Narod tenże potrzebne przynosi lekarstwa. Nietylko więc ubespieczenie dziedzictwa Królowi wykorzenia zazdrość niechęci, ducha partyi, dowcipną intrygę postronnych oddala, Narod nabiera ieszcze tym więcey Geniuszu do wolności, i nie dozwala na potym, aby Król miał się stać samowładnym. Przydać tu ieszcze należy, że iedna tylko Królewska familia w Osobie Króla winny odbierała hołd, inni zaś Obywatele talentami miłością Oyczyzny iedni nad drugich staraią się celować, aby stać się szacownemi. Nie posiada w Anglii Król z Familią bogactwa, ale kontentuie się pensyą od Narodu wyznaczoną, z którey winien iest przyzwoicie i bez ciężaru dla Kraiu utrzymywać całą

Familią, tak liczną, bo z 13. Dzieci w tym momencie ſkładaiącą ſie. Każdy Król pewien będąc dziedzictwa Tronu, duſzą i ciałem przykłada ſię do dobra Oyczyzny, połączywſzy Jey dobro z ſwoim, ſtara ſie gorliwie o Alianſe Dworow Kraiowi nayużytecznieyſze, (bo na tym cała teraz moc Narodow zawiſła) naprowadza Narod na dobrą drogę, i daie im koſztować tey miłey ſwobody, którą Narody wolne umieią ſzacować, i onych ſtrzedz.

Te prawdy duchem nieuprzedzonym wyłuſzczaiąc, gdy zamiaru nie mam, abym radził, lecz tylko przekładał, bo każda prawda nie potrzebuie zalety maiąc ſama z ſiebie luſtr, mniemam ieſzcze i to przyłączyć, że będąc ſam nieprzyiacielem ſamowładztwa, na wſpo-

mnienie którego natura wolnego Człeka zadrżeć muſi, daleki nawet jeſtem od myśli onego, przypominaiąc ſobie wyrazy znakomitego w Oyczyźnie Męża „ (*) że nie wart ten wolnym tchnąć powietrzem, ktòren wolności cenić nie umie„ ale że nic nie maſz nowego na świecie, że iak Ludzie przywłaſzczaią i kopiiuią ieden drugiego ſpoſob myślenia, tak Narody ieden od drugiego formy Rządu przeymuią, dla tego grzechem nie będzie uczynić tu zapytanie, czy Dziedzictwo Tronu nad wolnym Ludem Angielſkim praktykuiące ſię iak teraz, nie możnaby ieżeli nie całkiem przynaymniey w części przyſpoſobić rownie do Rzepltey wolney w zaſzczycie obierania ſwych Krölow

---

(*) *JW. Potockiego Gener: Art: Kor:*

będącey? Czy też ułożyć ſpoſob takowey Elekcyi, ktòrenby zagrodził grożącym klęſkom Oyczyźnie?

Posłowie czyli Reprezentanci.

JEżeli Seymiki ſą duſzą wolności, a ſprężyną potym ſtaią ſię Rządu, cóż mowić dopiero o zacności Charakteru i Urzędu Poſła ufnością wſpoł-Braci ſwoich zaſzczyconego? będąc członkiem Prawodawctwa, w oſobie iego zamknięta ieſt powaga Kraiu, wolność i uſzczęśliwienie powſzechne. Ztąd wynika że Poſeł każdy wywyżſzony do tak wyſokiey godności przez Wſpòłziomkow ſwoich, nie może im lepiey okazać wdzięczności, iak pilnym ſtrzeżeniem Praw doſkonałych dawnych, a przyſpoſobieniem tych, ktòre o-

koliczności, chwała, i Dobro Narodu wymaga. Poſtawięni ciż na wielkim Teatrze Reprezentanci Narodu, od wſzyſtkich obſerwowani, dobrym czynieniem Oyczyźnie maią ſpoſobność zaſłużenia ſobie nawet w Potomności na nieśmiertelną ſławę.

Zaſzczyca ſię Anglia Parlamentem ſwoim bardzo od zhańbionego teraz Parlamentu Francuzkiego różniącym ſię, a wielce do Naſzego Seymu podobnym. W tym iak w naſzym zachowana ieſt moc Prawodawcza tylko, lecz moc exekwuiąca ieſt oſobna, i nawet w czaſie agituiącego ſię Parlamentu exekucyą Prawa i rządu zatrudniaiąca ſię.

Ten Parlament z dwoch Izb, to ieſt większey i mnieyſzey złożony podług potrzeby i woli Krola

limitowany, lub do czynności użyty, a nawet i rozwiązany bywa.

Izba mnieyſza tò ieſt Poſpolſtwa ieſt złożona z Reprezentantow czyli Poſłow obranych w ròżnych Hrabſtwach, Dyſtryktach, i Miaſtach, iak naprzykład Stołeczne Miaſto Londyn obiera ośmiu Reprezentantòw, inſze zaś Miaſta iednego lub dwoch; Szkocya od oſtatniego Aktu Unii z Anglią poſyła ſwych Reprezentantòw 45. którzy złączeni z Angielſkiemi formuią Izbę mnieyſzą z 558. Reprezentantòw złożoną.

Zeby zaś na Obradach Publicznych nie było niechęci iedney ziemi do drugiey, lub predylekcyi bardziey do iednego dyſtryktu lub drugiego, a ztąd wynikaiący punkt honoru, że iedna Ziemia ſadzi ſię

nad drugą, aby ziednała sobie iakoweś awantaże, z wycięczeniem czasu, a zwiększym przywiązaniem dla swoiey Ziemi, Prowincyi, iak do całego Kraiu, iest tedy zwyczaiem, że każdy z Reprezentantow obranych nie reprezentuie w Izbie Poselskiey Miasto, dystrykt, lub Prowincyą, lecz cały Naròd, iuż na ow czas wzmianki nie bywa o Prerogatywach funduiących się na Prawie lub Przywileiach iedney Prowincyi, chcącey się dystyngwować od drugiey, Obrady Publiczne i Magistratury ciągle w Rezydencyonalnym Mieście Króla, iak w całey Europie praktykować się zwykło, odprawuią się.

A iako chory zdaie się zupełnie na Doktora, klient na Patrona, tak i Lud oddaie ufność tym, ktòrzy

z talentów znani, posiadaią oraz znaiomość obrotow politycznych.

Ażeby bydź członkiem Izby mnieyszey należy bydź Narodowym, mieć dobra 600. Liwrow Sterlingow. albo dwanaście set Czerw: Złł: przeszło Intraty przynoszące, ieżeli chce bydź Reprezentantem Grafostwa; ieżeli zaś chce bydź Reprezentantem Miasta, połowę tylko wzwyż rzeczoney Intraty mieć powinien,,

Tu należy wiedzieć, iż nie dosyć iest okazać kontraktem kupna, własność-Possessyi, trzeba ieszcze wypróbować, że był w Possessyi rok cały przed Elekcyą, oprócz tylko znagła spądłey na niego Sukcessyi, lub z mariażu albo Testamentu, obiętey natychmiast formuy.

Zeby mieć Prawo znaydowania ſię na Seymikach czyli Elekcyi Reprezentantów, potrzeba bydź wolnym człowiekiem, to ieſt ſłużbą nie zaiętym, i mieć poſſeſſyą wolną czterdzieści Szelągów, albo *in circa* ſto *Złł*: Pol; rocznego *do*chodu przynoſzącą.

Kiedy Król zwoływa Parlament, na ów czas Kanclerz poſyła rozkazy do Przełożonych każdego Grafowſtwa, ażeby też i Miaſta postępowały do Elekcyi, w trzy dni po odebranym Króla rozkazie, powinnością ieſt Sheriff, czyli Przełożonego, uwiadomić Urzednikow Miaſt, aby w ośmiu dniach od daty odebranego uwiadomienia, publikuiąc go czteremi dniami wprzody przyſtępowali do Elekcyi, ſam zaś Sheriff powinien przyſtąpić do Elekcyi w Grafoſtwie nie pierwey,

iak po upłynionych 10. dniach, a nie poźniey iak po skończonych 16.

Do tego aby wolność w obieraniu Reprezentantow nie cierpiała, Prawo rostropne nakazało, iż gdyby staraiący się o Poselstwo, odważył się dawać Bale, traktować choć małą liczbę osob, pieniądze dawać, lub obiecywać nadgrodę, nie tylko daiący i biorący 100. Liwrami Ster: grzywien, ale nadto po nastąpioney konwikcyi exkludowany raz na zawsze od Funkcyi bydź powinien, więcey nie wolno mieszać się do Elekcyi żadnemu Panu w wyższey Izbie będącemu, ani tym którzy są na czele Prowincyi, lub temu co odbiera dochody Kraiowe, nawet nie wolno perswadować komużkolwiek pod karą 100. liwr: ster: Nakoniec sami Zołnierze, którzy Garnizonem stoią gdzie się przy-

tr afia Elekcya, powinni ſię oddalić od mieyſca dniem pierwey, a po ſkończoney Elekcyi dniem późniey powròcić.

Te początkowe do Elekcyi Uſtawy, iak przyſpoſobiaią Parlamentowi Ludzi z wolnego wyboru i ſerca Obywatelſkiego do zaradzenia zeſłanych, tak tamę czynią przemocy, intrydze, i krwi wylaniu.

Izba większa, czyli Panow, a iak u nas Senatorſka, złożona ieſt z oſob Duchownych, iakiemi ſą Arcybiſkupi Kanterburſki i Jorſki, z 24. Biſkupow, i z Oſob Swieckich, iakiemi ſą dyſtyngwuiący ſię Tytułami Xiążąt, Grafow, Baronow, &c. trwale i aż do śmierci w ſwey Izbie zaſiadaiący.

Zem iuż nie raz wſpomniał: iż Król formuiący trzeci Stan ma Prawo rozwiązać Parlament, kiedy

widzi że burzliwie poczyna ſobie,
i grozi całemu Narodowi odmianą
Konſtytucyi, tak przydać muſzę,
żę do każdego nowego Parlamentu,
nowo obranych potrzeba Posłow.

Na nowo Zgromadzonym Parlamencie, lub z Limity przypadającym, ſam Król oſobiście przybywa, w ozdobach i inſigniach Królewſkich, zagaia Seſſyą, uwiadomiaiąc Narod o aktualnym Stanie i potrzebach Kraiu, do ktòrych ułatwienia zacheca Naroď; takowa przytomność Króla, daie ieſteſtwo Parlamentowi do Prawodawctwa.

Po takowey deklaracyi, Krôl oddala ſię, Parlament natychmiaſt poczyna zatrudniać ſię Intereſſami Kraiu ſwego, i dopotąd trwa, dopokąd go Kròl, albo nie limituie, albo wcale nierozwiąże. Każdy za-

wiły Proiekt, aby tym lepiey był roſtrząſany, wyznaczaią Izby oſobnych Delegowanych do każdego, a ci z gotową i ułożoną powracaią do Izby pracą.

Izba Panow i Poſpolſtwa, każda z nich Seymikuie oſobno, pierwſza pod Prezydencyą Milorda Kanclerza, druga pod Prezydencyą ſwego Oratora, każda oſobno podług woli ſwoiey naznacza dzień Seſſyi. Prezes ktòrego Urząd ieſt upoważniony, nie wotuie, tylko w przypadku równości kreſek (gdyż każda Izba oſobno decyduie zawſze *Pluralitate*) rozwiązuie *Paritatem.*

Każdy Członek w oſobnych Izbach ma Prawo proponowania takowey materyi, iaka mu ſie podoba, i nie ieſt obowiązany nikomu zdać rachunek z utrzymywanego na Prawie zdania ſwego, bądź

chocby ſię tyczyło nayznokomitſzych Oſob, byle nie Króla, (bo tego słowem urazić, ieſt wypełnić grzech) nie wolno za to ścigać go w któreykolwiek bądź Juryzdykcyi.

Tam gdzie kto z miłości właſney, lub z nieoświeconego przeświadczenia uporczywie obſtaie przy ſwym zdaniu, rodzi ſię na ow czas zamieſzanie w Obradach, tam gdzie kto niema woli ſwoiey, ani Króla ſwego, ale tylko wolą Narodową, pomyślnie muſzą iść Uſtawy, i ten ieſt zamiar Posłów Angielſkich.

Jeżeli Poſeł ziedna nieukontentowanie wſpółziomków ſwoich, z niedoſkonale piaſtowaney Funkcyi ſwoiey, inaczey nie bywa karany, iak że traci ufność na zawſze, i iuż więcey przyiść do Poſelſtwa nie może, to lekarſtwo iak ieſt

proſte,

proſte, tak bardzo ſkuteczne; bo złe nie w Narodzie zawſze, lecz w oſobach czeſto leczone bydź powinno; niewiadomego można oświecić; zaprzedaiącego ſię nie tak łatwo wſtrzymać; dla tego częſte w Rzeczypoſpolicie Poſłow odmienianie, a ich wielka liczba ſprawuią korrupcyą trudnieyſzą i koſztownieyſzą.

Wiedział Narod Angielſki, że możni Obywatele, ieżeli ſą ſtraſzni Wſpòłziomkom ſwoim z bogactw, i wielkich dochodòw, na Potomkow dziedzictwem ſpływaiących, przecięż z udziałaney w rządzie oſobom Władzy tym bardziey lękać ſię ich należy, dla tego oddalił po całym Kraiu Sędziow, i wſzyſtkich płatne Urzędy w rządzie piaſtuiących, od Prawodawctwa, aby przewodnikiem każdemu był

nie prywatny interefs, ale Dobro powfzechne.

Trzeba i to wiedzieć, że Anglicy nie wchodzą na Obrady z orężem; nie woiuią przeto iak argumentami, z którenmi wfzyfcy fię pafsuią, i co tylko rozum ludzki może przywieść probacyi, tych bez ofzczędności używaią, przytrafia fię bowiem bardzo częfto, że ieden Pofeł mówi trzy godziny wciąż lecz zawfze do materyi do decydowania wziętey.

Nie podobna tu niewfpomnieć, co wfzyftkim wiadomo, a co przytrafiło fię pod czas Seymu 1762, gdzie Izba wycięciem była zagrożona, pomimo Prawa 1507. Roku przepifuiącego karę śmierci przeciwko gwałcicielowi Ziazdów Publicznych. Rzecz okropna i niefłychana, aby w wypolerowanym

Narodzie ieden drugiego przymuſzał groźbą do zdania ſwego, krok takowy nie tylko uwłacza winney powadze Rzpltey, ale nadto hańbą ſtaie ſię u poſtronnych Narodow, depce Prawa wolności i powſzechnego beſpieczeńſtwa, oſobliwie tych członkow znakomitych, przy ktòrych naywyżſza Władza i świetność ſtanowienia Praw zachowuie ſię; na Poſła porwać ſię, ieſt to iedno co na poświęconą Oſobę, bo w Jego Oſobie ieſt udzielność Mocarſtwa, ieſt Członek Wielowładny Rzeczypoſpolitey.

A tak Poſeł poczynione znayduiąc wſzędzie zawady ułomnościom ludzkim właściwe, nie może iak dobrem powſzechnym Kraiu zatrudniać ſię. Ze do tey prawdy zbliżyła ſię Rzeczpoſpolita

Nafza, Akt Konfederacyi dzifiey-
fzey probuie, w Nim bowiem o-
ftrzeżono ieft, że nie prywatnemi,
lecz Publicznemi chcą fię zatru-
dniać Stany Intereffami. Takowa
Ofiara iak zdaie fię w Dzieiach Na-
fzych bydź rzadka, tak znakomi-
tey dla Ofob Stany Zgromadzone
fkładaiących, wymaga wdzięczno-
ści.

Bydź Pofłem od Ludu obranym,
ieft to bydź razem Stróżem i Stwór-
cą Praw; ieżeli do Dworów Cu-
dzoziemfkich wyfyłani Pofłowie,
tym dwòm obowiązkom zadofyć
uczynić nie mogą, bodayby przy-
naymniey fię przeświadczyli, że
ich ieft powinnością bydź Stróża-
mi Związków politycznych, i czu-
wać pracowicie nad wfzyftkiemi
zdarzaiącemi okolicznościami, ktò-
re Dobro i pomyślność Kraiowi ie-

dnać mogą. Koſztowne ieſt prawda wyſyłanie Posłów za Granicę, ale obfite z czaſem dla Kraiu wypływaią zyſki, ile wtym wieku, w którym przyięta ieſt maxyma; że dobrze umieiący negocyować za Granicą Poſeł, ieſt użyteczniey-ſzy Kraiowi, iak ſławny Woiownik.

Widok Posłow Angielſkich, (których ułomnościom Prawa zagrodziły drogę) daie poznać każdemu,. że w nich tchnąć nie może, prywata lub zemſta, ale Duch prawdy, ſzczerości i ſumienney wdzięczności dla Wſpołziomkow ſwoich, że w nich położyly niezawodną ufność.

Habeas Corpus, nie tylko iuż Poſeł każdy utrzymuie, lecz i Członek Izby wyżſzey, nawet i naypartykularnieyſzy Obywatel, bo wie że od tego zawiſła wolność

Publiczna. Kròl z Minifterium dokazać tego nie może, aby naylichfzy Obywatel Angielfki zoftał przez przemoc więziony, iako niżey okaże fię.

Tu iuż grzechem byłoby czynić kweftyą do odpowiedzi, bo od ktòregożby Republikantfkiego Narodu tak chwalebne uftanowienia przeięte bydź nie mogły do naśladowania?

Jakiemi krokami fzedł Lud Angielfki do doftąpienia wolnego Rzadu.

Z-Nofić niefzczęście jako zlewek nierządu od Oyców nam podany, nie ieft bydź wyftępnym, niechciec zafzczepić flawy kwitnącego dla Narodu Wieku, ieft nie umieć cenić

daru wolności, i iſtność ſwoią ſzlachetną przemienić w ociężałą nieczynność, w abſolutnym tylko rządzie znaną.

Może na czas przemoc przytłumić gorliwość Obywatela i przywiązanie Jego do Oyczyzny, może mu odiąć ſpoſoby ſtania ſię iey użytecznym, iuż na ow czas niepodpada naganie; żal i uczucie iego powinno bydź uczuciem Naſtępców iego, i do wieków ſię przenoſić.

Jeżeli wyſławiać godzi ſię ſternika, który z pomiędzy nawałności i przepaści burzliwey wyratowany okręt ſzczęśliwie do Portu przyprowadza, tak właścicielowi onego należy bydź pilnym by ſkołatany, zmocnionym zoſtał.

Stawa w tey teraz poſtaci Oyczyzna naſza, w ręce Właścicielów

Prawodawſtwem ſię zatrudniaiących oddana, czas, okoliczności teraz zdarzone, a długo oczekiwane, pomyślne obiecuią Jey ſkutki. Nie umieć z nich profitować, byłoby ſtać ſię okazyą żalu wiecznego potomności; dla tego w naſtępnym wyłożeniu uſilnością będzie moią okazać iak lud Angielſki bacznemi poſtępuiąc krokami, umiał wolności ſwoiey w zdarzonych okolicznościach przyſpaſabiać awantaże.

Wyſpa nazwana wielka Brytania, dawniey przez Rzymian poſiadana, ſtała ſię potym łupem Ludu nad brzegami Morza Baltyckiego oſiadłego, któren podzielił ią był na różne udzielne pomierne Mocarſtwa, a potym pod Egbertem, w iedno Państwo złączone. Sukceſſorowie tegoż Xięcia, nazwani Xiążęta Anglo-Saſsi, między któ-

remi liczy ſię Alfred Wielki, panowali bliſko 200. lat, rządząc ſię maxymą, aby był Krol i Szlachta.

Wilhelm z Normandyi, zbiwſzy Harolda i opanowawſzy Koronę, obalił Prawodawctwo Saſkie, wypędził Szlachtę, Dobra pooddawał tym, ktorzy za nim ſzli, i uſtanowił Rząd feodalny, dzieląc Anglią na ſześćdzieſiąt tyſięcy dwieście pietnaście feodow proſtych, dependuiących od Korony, tych Poſſeſſorowie obligowani będąc ſtawić ſię zbroynie, za pierwſzym rozkazem pod karą konfiſkacyi Dobr. Sam Krol Podatki uſtanawiał, Prawo exekwował, a co naywiękſza ſtał ſię ſtraſznym przez uſtanowienie Sądów nazwanych *Aula Regis*, gdzie ſzły wſzyſtkie Appellacye Baronow, ktorzy ſądzili Sprawy Dobr, życia, i Honorow; Krol

ſam będąc Prezeſem, tak Pana, iako i Chłopka trzymał w iarzmie.

Takowa nieograniczona moc Króla, była początkiem oraz wolności Narodu Angielſkiego. Zaden bowiem z Panow ſam oprzeć ſię niemogąc abſolutności Króla, obligowany był łączyć ſię z drugimi, ztąd wyniknęły ściſłe Konfederacye, które podciągały do łączenia ſię nawet proſty lud pod haſłem wolności.

Poſpolſtwo zatym widząc, że mogą i ſą pomocnemi Panom ſwoim, profitowali z tey okoliczności; żądaiąc aby Prawo uſtanowione było takowe, któreby zaſłaniało od przemocy tak mocnych, iako i ſłabſzych.

Dopiero w kilkadzieſiąt lat potym zoſtali Panowie uwolnieni po

części od Prawa feodalnego, a pospolstwo od iarzma Panow.

Pod Panowaniem Henryka II. wolność pomnożyła się przez odnowienie dawnego Prawa względem Przysięgłych, to iest: Prowincye maią swych przysięgłych, ktòrzy rozeznawaią pierwey występek, niż ten do Sądu przyzwoitego przyidzie, takowy prawny proceder, iest teraz naywiększą ozdobą Jurisprudencyi Angielskiey.

Jan bez Ziemi nazwany wielowładnie wskrzesiwszy dawne Prerogatywy Tronu poźnieyszemi Konstytucyami ztarte, stał się okazyą generalney przeciwko sobie Konfederacyi, opuszczony od wszystkich nawet od Dworu swego, przymuszony został podpisać Prawa, zaszczyt wolności Narodu Angielskiego przynoszące; to Prawo skassowało nie-

wolą Panow i Pospolstwa, miarę i wagę ustanowiło w całym Kraiu iednakową, uwolniło Kupcow od cła Arbitralnego, zezwalaiąc im weyście i wychod z Królestwa wolny, zabroniło aby żaden z ludu choćby sądownie nie mógł bydź ogołocony z naczyń rolnictwa, nakoniec aby żaden z ludu nie mógł bydź poszukiwany, bądź na osobie lub maiątku, chyba przez Sąd swych równych; takowe Kardynalne Prawa zasłaniaiące od przemocy wszystkich, za wstąpieniem każdego Króla na Tron potwierdzane zostaią.

W czasie Rządow Henryka III, chociaż zamieszania między Królem i Panami niszczyły całą Anglią, przecież nie tylko utrzymało się to Prawo, ale do niego inne ieszcze przywileia dodane zostały z dobrem Narodu.

Tu iuż Naròd przyſzedł był do doſkonałego punktu wolności; z niey rodzić ſię zaczęła ſwywola i nierząd, tak dalece, że Edward I. po nieſzczęśliwym panowaniu Poprzednika ſwego wſtąpiwſzy na Tron, pełen wielkich przymiotòw nie mógł inaczey burzliwą pogromić Szlachtę, iak zatrudnieniem ſię naypilnieyſzym w adminiſtrowaniu ſprawiedliwości; naypryncypalnieyſza iego była zabawa, ufundowanie Jurisprudencyi, i zabeſpieczenie własności maiątkow ludowi. Nayſławnieyſza Epoka panowania iego okazała ſię w przypuſzczeniu do Parlamentu Deputowanych od miaſt i miaſteczek; uczynił to zaś dla tego iż dla uſtawicznie wiodących woien, oſobliwie ze Szkocyą, potrzebował dochodów; nakładać prywatnie ciężkich

nie mògł podatkòw, ile wiedział że lud był skłonny zaraz do Skonfederowania się; nie zostawała mu więc inna droga, iak ustanawiać Podatek, z zezwoleniem Ludu, ztąd Deputowani, ztąd ustanowiona została Izba Pospolstwa w Roku 1295. która w początkach nie miała tych prerogatyw, które teraz ma, głos tylko Ludu drżącego dawał się w niey słyszeć, i prawie na to się tylko zieżdżali, aby zezwalali co Krol i Panowie ustanowić przedsięwzięli.

Edward w czasie panowania swego, był obowiązany potwierdzić 13 razy Prawo, (*la grande Charte* zwane) a co więcey ustanowiono ieszcze Prawa, że ten Statut dwa razy na rok czytany będzie w Kościołach Katedralnych z Ambony, że żadne Podatki ustanawiane nie

będą bez zezwolenia Panow, i Izby pospolstwa. Tu iuż wygòrował lud nad Królem, tu początek równości Polityczney, od tego momentu wolność z Filozofią nierozłączone Towarzyszki w Anglii kwitnąc poczęły.

Dopiero pod panowaniem Edwarda II. Izba Pospolstwa do przechodzących Proiektów względem Subsidiow przyłączać zaczęła swoie żądania, i to było źrzòdłem Prawodawctwa.

Za czasow zaś Edwarda III. oświadczyła Izba, że nie uzna za Prawo, tylko to, co sama potwierdzi, w krótce potym przywłaszczyła sobie prerogatywę do oskarżenia i osądzenia niektòrych pierwszych Ministrow nad Prawo sobie postępuiących; Edward VI. mniey zważaiąc na żądania Izby, taż u-

parłſzy ſię, poty zezwolić niechciała na Subſidia, pokiby Kròl nieodpowiedział na nie, zgoła każdy przypadek pomnażał znacznie prerogatywy Izby mnieyſzey.

Daley nie tylko Narod zatrudniony Woynami Zagranicznemi, ale i fatalnemi woynami Domowemi przez 30. lat trwaiącemi, tak osłabił w ſobie ducha wolności uſtawicznemi klęſkami przyciśniony, że na ów czas Panuiącemu nie miał nawet ſerca opponować ſię, Król poczuwſzy ſię na mocy, do nayhaniebnieyſzych rządow otworzył ſobie drogę, Izba zaś czuiąc Króla władzę, na wſzyſtko zezwalać muſiała.

Dopiero za Panowania Edwarda VI. haniebne Prawo „ o Zdradzie „ wynalezione przez Henryka VIII. Jego Poprzednika ſkaſſowane

wane zoſtało, lecz cóż? burzący znowu cały Kray fanatyzm aż bardzo rozſzerzył ſię.

Za ſławnego dopiero Panowania Elżbiety Krolowy, Anglia poczęła oddychać, a Religia Proteſtantſka uſtanowiona więcey wolności i tolerancyi Narodowi ziednała, iednakowoż Izba Gwiazdowa (*la Chambre etoilée*) iako inſtrument tyrannii dwoch Henrykow utrzymywała ſię, a tym ſpoſobem iarzmo nad ludem zachowane; Narod przecież ulegał dla wielkiego ku Krolowey przywiązania pochodzącego z chwały iey Panowania.

Nakoniec pod Panowaniem Stuardow, Narod Angielſki zupełnie ocucił ſię. Jakób I. Krol bardziey nieroſtropny, niż okrutny uſtawicznie powtarzał, że władza Kró-

low, ieſt władza ſamego Boga, i że te przywileia, o które Naród tak troſkliwie domawia ſię, nie ſą z Prawa, lecz z łaſki od Anteceſſorow iego nadane, które utrzymać lub obalić, ieſt w mocy iego; takowa wola ogłaſzana będąc z Ambony, cały Narod wprawiła w boiaźń; lecz że nauki, ſztuki, Kunſzta, kwitnąć iuż poczęły, iako oraz Drukarnie uſtanowione, oświecały Narod o ſwym nieſzczęściu i donoſiły to, co tylko w gabinetach Królow pod ſekretem dawniey utaiane bywało.

Burza takowa zaczęta pod Jakóbem I. przynioſła zgubę Karolowi I. następcy iego, Religia złączyła ſię z miłością Oyczyzny na ow czas, a ztąd prerogatywy Króla ściśle roztrząſane zoſtały na mocy Statutów, z Nich ſądzony

na śmierć, nieszczęśliwy Karol I. zle doradzony, bo nawet niewiedział o nieszczęściu swoim, lecz zawsze pobudzany, aby na wzòr innych Królów w Europie dał się poznać z mocy i powagi, którey tenże używaiąc nadaremnie w ten czas gdy iuż lud poznawał się na swoich Statutach, i na wzaiem prerogatywach Królewskich, a ie dobrze rozważywszy, gwałcicielowi niechciał bydź posłuszny. Nieszczęście dla Niego, że uporczywie do ostatniego momentu przy nich obstawał, i że to z dobrey woli neskutkował, co widziemy teraz w Następcach iego dopełnione.

Na ow czas zostały *abusus* wykorzenione, Izba Gwiazdowa i Kommissya naywyższa skassowana, więzienie arbitralnie niedozwolone; a przez to Konstytucya utrzymana

w ſwoim dawnieyſzym luſtrze zoſtała.

Poſtrzegł ſię w krótce Lud że pod pozorem Protektorów niektòrzy arbitralnie rządzić nim chcieli, niechcąc przeto mocnieyſzym Obywatelom zoſtawić drogę do inwolwowania Narod w nierząd i oppreſſyą iedni drugich, udecydował że lepſza forma rządu bydź nie może dla wolnego ludu, iak kiedy część iedna ludu deliberuie, a ieden exekwuie z ufnością dla Narodu, i podług Statutòw; wezwany tedy zoſtał Karol II do Tronu z applauzem całego Narodu, lecz i Ten zachowuiąc zawſze w ſercu niepomyślny przypadek predeceſſorowi iego zdarzony, w każdey okoliczności okazywał reſſentyment, a często na złe użytą dąną mu powagę, poſtrzegł ſię i w tym Narod An-

gielſki, a przekonawſzy ſię że nie maſz nic zbawienniey ſzego dla Kraiu iak okryślić nayiaśniey powagę Królewſką, i odiąć to, coby partykularnym ſzkodzić mogło, przeto uſtanowił: aby woyſko dependuiące od Korony iako feudalne było ſkaſſowane, Prawa przeciwko Heretykom wymazane, *Habeas Corpus*, iako ieſteſtwo każdego wolnego Obywatela utrzymywane, zgoła przed śmiercią Karola II. zaczął iuż bydź rządny ten Kray, ktòren teraz ſtaie ſię nauką Kròlòm, i ludowi wolnemu.

Naſtępca iego począł rządzić podług pryncypiow ſwych Anteceſſorow, nieprzyiemnym okiem pogląda iąc na naſtąpione w Konſtytucyi odmiany; Powagę zawſze i moc dawnych Kròlow przypominaiąc Narodowi, twierdząc nawet, że

posłuszeństwo Królowi bydź powinno bez rezerwy, uwłòczył przy tym wolności, przy każdey zdarzoney okoliczności, naywiększą zaś uczynił był zasadę, aby Prawo Religią Anglikańską stanowiące usunięte zostało, postrzegł się lud nad takowym nieprawnym Króla postępowaniu, zburzył się przeciwko niemu, i do inszego iak z Karolem I. udał się lekarstwa, to iest: wymòwili mu posłuszeństwo, uwolnili się od przysięgi iako Kròlowi nad Prawa moc swoią rozszerzaiącemu się i detronizowali onegoż, co tak mocny sprawiło skutek, że z Króla natychmiast został partykularną osobą, ani iednego Obywatela nie było, ktòryby opponował się tey czynności, bo ta uznana była za bardzo naturalną. Rząd daley swym trybem szedł, Repre-

zentanci obrani iak zwyczaynie, Tron za wakowany podany, nowa Sukcessya ustanowiona, ŷ kontrakt z nowym Krolem ułożony.

Profituiąc Narod z bezkrolewia uformował taką Konstytucyą, iaka mu potrzębna była do utrzymania wolności, dla tego wymagano od nowego Krola przysięgę, obostrzoną bardziey iak dawnieyszym iego Predecessorom, i tey zachowano raz na zawsze dla drugich formułę; deklarowano oraz, że ustanawiać impozycye bez zezwolenia Parlamentu, rownie iako utrzymywać Woysko podczas pokoiu, iest przeciwko Prawu. Statutowano, że wszyscy poddani w generalności będą mieli Prawo prezentować swe żądania Krolowi, nareszcie założono fundament wolności przez pozwolenie druku.

Od tey więc Epoki wypędzenia Króla łamiącego przyſięgę zaczyna ſię uſtanowienie doſkonałego Rządu wſpołeczeńſtwa, uciśniony lud przemocą, muſiał profitować z oſtatniego ſpoſobu zoſtawionego wolnemu ludowi, to ięſt rewolty i opponowania ſię.

Ten ſtraſzny przykład oddalenia Familii dziedzicznie panuiącey, dał poznać całemu światu, że Narody nie dependuią od Królow, czyli Państwa nie ſą ich właſnością. Życzyćby potrzeba i Narodowi naſzemu, ażeby oddaliwſzy wiadomości które czaſem błędna Edukacya daie, że moc Krolów, ieſt moc Boſka, że im ślepo poſłuſznemi bydź przynależy, że Religia ieſt nad Prawo, i tym podobne właściwe rządowi Monarchicznemu pryncypia, przyſpoſobiła ſobie młodzież

doſkonalſzy ſpoſob myślenia, a na czci i uſzanowaniu Kròla, na miłości Oyczyzny i Prawa, i na konieczności dobrego Rządu prawdziwą zaſadę wolności zakładała.

Hiſtoryi Angielſkiey dzieie, mogą bydź naylepſzym do naśladowania przykładem, i to było pobudką mnie ſamemu cytować krótko zebrane co do Tronu tyczące ſię dzieie Królòw Angielſkich, i troſkliwość ludu o wolność, aby każdy z nich poznał ułomność człowieka dogadzaiącego bardziey ſwoiey ambicyi i paſſyi, a rzadko chcącego poddać ſię pod Prawa. Widziane tu były przykłady Królow, lecz oraz ſkutki dobre i ſzczęśliwość Kraiu w ten czas, gdy ciż podług Prawa rządzili Narodem. Naybardziey zaś ta Hiſtorya podług Prawa probuie, że nie przemocą uſtanowiony był Rząd

dzisieyszy w Anglii, ale postępnie i wolnie sam Narod włożył tak zbawienne na siębie Prawa, a pod iarzmęm nigdy ulegać niechciał.

Ale żeby się tym dokładniey przeświadczyć, na co zasiągać dawnych w starożytności wiadomości, kiedy w tym momencie całemu światu widzieć się daie nowa powstaiąca Amerykańska Rzeczpospolita, rządem wolnym, a do sytuacyi sposobnym zatrudniaiąca się. Ta część Ameryki Pułnocney zasadzona Kolonią Angielską, w początku mniey zważana, daley obfite zyski dla Narodu Angielskiego przynosząca, obróciła potym oczy na siębie całey Europy,

Było Intereslęm Anglii utrzymywać Amerykę w swoiey dependencyi, aby z niey tanio sprowadzone Produkta, drogo potym inszym

Narodom ſprzedawane były, bo weyście innych okrętów do Ameryki niepozwolone iak Angielſkim, ale też powinno było bydź Anglii intereſſem wyſłuchać ięki krzyczącego ludu Amerykańſkiego, i im żądane nadać, ieżeli nie całkiem, to w części Przywileia.

Poznał ſię potym lud ten na ſwoiey mocy, poczuł że ieſt wolny, a aż nadto drugiemu użyteczny, zrzucił z ſiebie iarzmo, i krwią nabył prerogatywy wolnemu ludowi ſłużące.

W kilku leciech ſtała ſię Narodem Ameryką od wſzyſtkich teraz poważana, weſzła w Traktaty z pierwſzemi Mocarſtwami, i Rząd Republikantſki uſtanowiła.

Polſka gdy ieſt Narodem od wiekow znanym, z bogactw Kraiowych nad inne celnieyſzym, z męztwa i

waleczności wsławionym, przecięż w obrocie politycznym mniey ieſt znaczącym, wypływa pytanie: czemu? Zeby mieć imparcyalną odpowiedź, nie trzeba ſamym ſobie odpowiadać, bo miłość właſna niedozwala widzieć ſwe defekta, ale ſzukać trzeba w odpowiedzi w Zagranicznych oſobach, a tu cała Europa ſłyſzeć ſię daie „ że Polſka ieſt nieſzczęśliwa dla nierządu „ Przykro ſłyſzeć, lecz niech będzie przyiemno z oſtrzeżenia profitować.

Wolność.

SŁodki ten wyraz wolność; Lud nią cieſzący ſię u wſzyſtkich poważany, a ſkutki z doſkonałego rządu Republikantſkiego pochodzące, aż nazbyt dla Narodu ludzkiego pomyślne.

Wſzyſcy na świecie używaią iednego powietrza i elementów, liczne znayduią ſię Państwa i Mocarſtwa w okręgu Ziemi ktòren ſkładaią, lecz mało wołnych zakątkow, gdzie mieſzkańcy mogą koſztować ſłodyczy wolności, a iedna tylko w Europie Polſka, która z obſzerności ſwych granic i wolności Rządu, Kròleſtwa razem i Rzeczypoſpolity zachowuie od wiekow prerogatywę.

Rzeczpoſpolita Rzymſka nabita duchem poſiadania rozlicznych w czterech części świata ſzczęśliwie nabytych właſności, przez nieograniczoną chciwość, nie umiała utrzymywać ſię przy ſwoiey; Rzeczpoſpolita Polſka walcząc od wiekow z Sąſiadami na iey wolność następuiącemi, potrafiła zawſze dzielny im dać odpor, a miała ſobie za

chwałę, aby nie ſzukaiąc zyſkow u postronnych, ſwoiey tylko Oyczyzny strzedz, i dar wolności krwią Przodkow nabyty uſilnie zachowywać.

Takowego wſpaniałego charakteru i cnotliwego ſumnienia obowiązek, aby niechcieć cudzego, w iednych tylko dzieiach Polſkich znayduie ſię ślad.

W każdym Kraiu, rożnie znaczy to słowo wolność; iedni mniemaią iż taż powinna ſię rozciągać do wſzystkich chęci, nawet z użyciem gwałtowności; drudzy rozumieią, że wolność na tym tylko zawiſła, aby stoſować ſwą wolą do Rządzącego, inni do Praw; ſą i takie Narody, które utrzymuią że wolność rozciąga ſię do detronizowania ſwych Krolow; inni przy dawnych zwyczaiach obstawanie

drudzy niecierpienie Rządu, i po Kraiu zamieſzków wzniecanie pod pozorem wolności.

Rzeczpoſpolita Polſka ceni tym bardziey znakomitość ſwey wolności, między innemi przyczynami, oſobliwie dla tych dwoch; pierwſza obieranie wolne ſwych Królow, druga *Liberum Veto*, na Obradach używane.

Tam gdzie Prawa aż nad to ubeſpieczaią wolność dla każdego, wypływa oppreſsya dla wſzystkich.

Skłonność prowadzi każdego zbytnią wolnością udarowanego do zadoſyć uczynienia paſſyom ſwoim, ta ſama ſkłonność odpartą bywa tąż ſamą wolnością tego, który znaiąc iey ſzacunek, ſwemu rownemu poſłuſzny bydź niechce, ztąd walka, ztąd ſkutki żałośne.

Człowiek na ow czas wolności swoiey granice nieznaiący, staie się podobny do absolutnie rządzącego, którego wola służy za Prawo, a ta nieznośna będąc drugim, woyny domowey staie się pochopem.

Ze wspołeczeństwa ludzkiego związki, to iest: Obyczaie, Honor, Cnota, Religia, wstrzymuią człowieka od pierwszych zapędow przestępstwa, wielbić należy dobrey takowey edukacyi skutki, ale dla wolności, więcey coś potrzeba uczynić, Prawa Kraiowe powinny bydź iey zasłoną, aby w Xiędze onych, słaby na możnego, niewinny na przestępcę znalazł ratunek, bo dawno wyrzeczono iest, że zbytnia wolność prowadzi do swywoli, ażeby bydź prawdziwie wolnym, trzeba sobie

uiąć

uiąć wolności, a ią przelać do Rządu.

Wolność Narodu Angielſkiego na tym ſię zaſadza, aby czynić to, co Prawa nakazuią, a nie czynić, co mu ſię ſprzeciwia.

Ztąd wynika wolność partykularna dla każdego, którą biorą Juriskonſulci Angielſcy, nayprzod z Prawa właſności, to ieſt: ſpokoynym ſwey fortuny używaniem; powtòre, z Prawa pewności ieſteſtwa ſwego, że te niewinnie utracić nie można. Te dwa dary prawdziwey wolności, każdy Angielczyk rodząc ſię przynoſi z ſobą na świat, a z nich ogołoconym bydź niemoże, chyba przez ſąd ſwych równych, i do Prawa ſtoſowny. Takowa wolność i iey ſygnifikacya ieſt znana od każdego Anglika, ztąd też i ten geniuſz ich wolności, w całey Europie admirowany.

Z Prawa własności wynika dobry skutek, że Krol niemoże wymagać od ludu naymnieyszego datku, musi czekać pòki mu sam dobrowolnie ofiary nie uczyni, a przeto nieznana iest w Anglii ludu oppressya. *Habeas Corpus*, bespieczeństwa prowadzi skutek, i iest nayświętszą ludu tegoż prerogatywą. dlatego przez zemstę, podstęp, lub intrygę, odiąć nikomu nie można życia, bo proceder tak iest ułożony, że nayp zòd stawia się zapozwany przed Sędzią Pokoiu, daley przed swemi równemi, zaprzysięgłemi, a nareszcie przed Sędzią którego nawet nie zna.

W Rządzie Despotycznym mieszkaniec niema nawet Idei wolności, w Monarchicznym może ią utracić z woli iednego, lub z pod-

ſtępu, w Ariſtokratycznym i Demokratycznym cierpi wolność, w rządzie tylko umiarkowanym też zwykła kwitnąć.

Zeby bydź prawdziwie wolnym trzeba przekonać ſwòy umyſł, że tak ieſt, a nie inaczey; trzeba ſię przeświadczyć, że Rząd tak ieſt uſtanowiony, że ieden Obywatel, niema ſię czego obawiać drugiego, ani nawet przemocy Zagraniczney.

Jeżeli w iedney oſobie, lub w iednym ciele połączona ieſt moc Prawodawcza, z mocą exekwuiącą, iuż na ow czas niemaſz wolności, bo ſię obawiać należy, aby Krol, lub ta Magiſtratura gdzie te dwie ſiły ſą zamknięte, nie ſtał ſię Tyranem w ſtanowieniu Praw i Tyranem w exekwowaniu onych.(*)

(*) *Zdanie ſławnego Montesqieu.*

Niemaſz i tam wolności, gdzie naywyżſze Magiſtratury ſądowe, nie ſą oddzielne od Legislacyi, i Exekucyi, bo maiątek i życie Obywatela byłoby w niebeſpieczeńſtwie, dla ſądu arbitralnego, któ-rego wola a nie Prawo byłaby prawidłem.

Zgoła czcze i próżne tylko zoſtałoby ſłowo Wolność, gdyby bądź Król, bądź Senat, bądź Stan Szlachecki, bądź któżkolwiek zamykał w ſobie razem, te wielkie trzy ſprężyny Rządu, to ieſt: moc Prawodawczą, exekwuiącą, i ſądową; ponieważ Obywatelſtwu nie zoſtawałby iuż żaden ſpoſob, zrzucenia z ſiebie iarzma, i muſiałby ięczyć w nieczynności, męztwa, cnoty, i wolności uczynić ofiarę, na wzór Rzeczypoſpolitey Weneckiey, w którey tyle mieſzkańcy maią wol-

ności; ile ci co zoſtaią pod rządem Deſpotycznym; dzieli ſię tam rząd na trzy części, to ieſt na wielką Radę, gdzie ieſt Legislacya, na moc exekwuiącą, i ſądową, lecz te trzy oddzielne niby ſiły, nie formuią iak iedno ciało, ponieważ wſzyſcy należą do Legislacyi, czyli taż wielka Rada dzieli ſię na trzy części, ale nie ſormuie iak tylko iedną i nieoddzielną potęgę.

Ztąd ta ſtraſzna Magiſtratura w Wenecyi nazwana „ Inkwizycya Stanu „ która trzyma w tyrannii całą Rzeczpoſpolitę; żaden Obywatel nie ieſt pewien życia i maiątku ſwego, mogąc bydź pociągniony do odpowiedzi pod iakimkolwiek pretextem; ztąd więzienia arbitralne i nieſpodziane, ztąd nawet odięta wolność wſzyſtkim, nie tylko piſania, ale nawet rozmawia-

nia o rządzie fwoim. Rozprofzeni po Kraiu fzpiegowie, kofztownie przez Rząd utrzymywani, natychmiaft donofzą Inkwizycyi, ieżeli kto co zamyśla przeciwko rządowi, ktòra od więzienia zaczyna fwoy rygor; nawet ieft Pufzka zrobiona na urząd, gdzie wolno każdemu Delatorowi wrzucić akuzacyą na drugiego. Nie ieft tedy dziwno, że taż Rzeczpofpolita, a bardziey powiem Anarchia w pierwfzych Domach zamknięta, utrzymuie fię od wiekòw, bo przemoc Rządzących tak wygurowała, że nie tylko odięła im wfzyftkie fpofoby do zrzucenia z fiebie iarzma, (gdyż nawet do kommenderowania Kraiowemi fiłami, Cudzoziemcow wzywaią) ale nawet wytępiła w nich ducha wolności i cnot Republikantom właściwych; widzieć O·

bywatela Weneckiego ieſt to iedno, co widzieć mieſzkańca z Kraiu abſolutnego.

Takowey Tyrannii ſkutek pochodzi z połączenia wzwyż wſpomnionych trzech ſprężyn Rządu w iedno, i niemaſz inney przyczyny nawet, dla czego rząd Turecki ieſt abſolutny, iak ta: że Wielki Sułtan w oſobie ſwoiey zamyka tę ſiłę, która w Monarchii ieſt umiarkowana, a w Rzeczypoſpolicie wolney, na kilka części podzielona.

Xiążęta chciawſzy ſię ſtać Udzielnemi nie inaczey do zamiaru ſwego dążyli, iak przyſpoſobieniem ſobie naywięcey prerogatyw, i zlewku na ich właſną oſobę Kraiowey potęgi.

Każdy który czuie że ma wolną Duſzę, inaczey przeświadczonym nie ieſt, iak że ſam ſobie Pra-

wa pisać powinien, i sobą samym rządzić. Na ten to koniec wysyłani bywaią Posłowie na Obrady Publiczne, aby Wspoł-ziomkow swoich tłomaczyli wolę, nie dla tego aby ciż mieszkańcy w domach pozostali nieumieli, lub nie mieli mocy tłòmaczyć się, lecz dla tego, że w każdey rzeczy porządek, iako iest duszą czynności, tak mnóstwo explikuiących się, czyniłoby w Obradach zamieszanie; ztąd ich Plenipotenci. ztąd zlewek na nich udzielności Kraiowey. A tak iasno się pokazuie, że Obywatel pisze sobie sam Prawa, wolny, i independuiący zostaie.

Nadawszy Legislacyi zupełną Władzę, razem do stanowienia i exekwowania Prawa, już na ow czas Narod każdy wolny poddałby się potędze, z ktòrey inaczey wy-

bić nie przyfzłoby mu, iak krwawą rewolucyą, bo znaiąc ułomność ludzką, komuż ieft nie miło aby rządził? dopieroż temu co ftanowić i zaraz exekwować może, a ieszcze bez odpowiedzi.

Cierpi wolność rządowa, gdzie Legislacya ieft nieuftanna, cierpi oraz gdy taż w ważnych do traktowania okolicznościach nie ieft gotowa; a tu wypada naturalna konfekwencya, że iako Legislacya oddzielna bydź powinna od exekucyi Prawa, tak ta na każde zawołanie gotowa bydź powinna i póty nieuftawać ma, póki w osoby innych obranych Obywateli moc Prawodawcza nie zleie fie; gwałt bowiem nie tylko wolności partykularney, ale i powfzechney ftałby fię, gdyby dopiero obierać Reprezentantow Narodu, kiedy ciż

zaradzać iuż powinni ; iak w obieraniu na ow czas przemoc mogłaby panować, tak znowu gdyby nie było czuwaiącey Legislacyi, moc exekwuiąca mogłaby się stać niebespieczną.

Taki iest związek rządu w Anglii, Krol exekwuie Prawo, Parlament zatrudnia się samą Legislacyą, ieżeli Parlament nie może się wdawać w iego czynności, przecież *indirecte* w nie wgląda; Niemasz ważnych okoliczności? aby więc nie wycięczać czas i dochody Reprezentantow, limituie Krol Parlament; potrzeba go dla Dobra Kraiu? ten będąc gotowy natychmiast za wezwaniem Krola zgromadza się, a tak iak Narod nie iest bez Rady, tak Krol bez Pana, są przeświadczeni wszyscy, że ieden exekwu-

ie to dofkonaley, co wielu ftanowić powinno.

Co więcey, obawiał się Naròd Angielfki, iż gdyby mocy ofobney exekwuiącey nie było, a fam tylko Parlament udzielnie rządził, na ow czas Reprezentanci fiedzeniem uftawicznym w Rezydencyonalnym Mieście obowiązani, wraz z fwoią Familią, ruinę w maiątkach mufieliby ponofić, a ztąd w doftarczaniu potrzebom fwoim, użyteczne wynaydować Kanały, albo bogatym tylko do Legislacyi drogę otwierać, lub Prawo Legislacyi znowu na Subdelegatow przenofić. Podobne i tyfiączne inne złe konfekwencye, naybardziey że Obywatele fpiefzneyby nie zyfkiwali rezolucyi, nie dozwoliły Narodowi Angielfkiemu w iedney tylko ofo-

bie, lub ciele, całą Kraiową zamknąć potęgę, ale ią podzielić.

Co kilka Miesięcy w Roku zwoływa Król Parlament do czynności, i ten znowu podług woli swey limituie; ta prerogatywa Królowi dana, iest ieszcze nowym dla zachowania wolności wynalazkiem, ponieważ gdyby Parlament miał zezwolenie zgromadzać się, i prorogacyą czynić podług chęci swoiey, na ow czas możeby nastąpiło, iż raz zgromadzony Parlament, więcey iuż rozwiązać niechciał się, i wcześnie w tey wysokiey prerogatywie utrzymuiąc się, Królem i Narodem, możeby chciał władać, iak Decemvirowie w Rzymie, których groźliwa była potęga.

Może bydź ieszcze utracona wolność w Rzeczypospolicie, gdzie Prawodawcza władza ustanawia raz

na zawſze Podatek, ponieważ moc exekwuiąca już na ów czas nie ieſt zupełnie pod dependencyą Legislacyi, dla tego Parlament Angielſki corocznie ſtanowi Podatek, oſobliwie dla Woyſka, a Subſidia w ten czas dopiero, kiedy Król o nie domaga ſię.

Uſzkodzenie może ieſzcze ponieść wolność, ieżeli od ſłużby Woyſkowey znakomici i maiętni Obywatele będą oddaleni; ponieważ ktoż odważniey bić ſię może za ſwoią Oyczyznę, ieżeli nie ten, któren w utraceniu oney widzi ſwą oraz zgubę?

Był czas, że Parlament chciał ſam zawiadywać woyſkiem, ale nie znalazł ſiły w odparciu mocnych przytoczonych mu argumentów, powiedziano na ów czas, iż ieżeli Król na złe użyie Woyſka, tedy

ieft mocen Parlament odebrać mu Zwierzchność nad nim, i ieszcze pogrozić mu karą; lecz któż oppnować się będzie Parlamentowi, ieżeli ten podług woli swoiey nim władać będzie? dla tego nie wspominam com iuż wyżey powiedział, iaki Narod Angielski uczynił w rządzie związek: aby iego wolność nie cierpiała, brał przykłady z dawnych Rzeczpospolit, osobliwie Rzymskiey, która dla tego zaginęła, że moc Prawodawcza przywłaszczała sobie to, co mocy exekwuiącey Anglia zostawiła.

Znayduię w Rządzie Rzeczypospolitey naszey iednę ustawę, wyższą nad inne, i w dawnych Rzeczypospolitach mniey praktykowaną, to iest: że Prawodawcza Władza wgląda i roztrząsa ściśle czynności dwuletnie mocy exe-

kwuiącey; uſtawa tak zbawienna trzyma w dependencyi Władzę exekwuiącą i niedaie iey ſię nad Prawo unoſić, a przeto iedna nadzieię bycia pewnym w używaniu wolności Kraiowey.

Te ſą własności prawdziwey wolności, ktòre iako zaſzczyt czynią Rządney Rzeczypoſpolicie, tak życia i maiątku każdego Obywatela iednaią beſpieczeńſtwo. Szczęśliwy ten Narod, ktoren iuż ie ſobie przywłaſzczył za prawidła, bo raz utracona wolność odzyſkaną bydź nie tak łatwo może, lepiey wcześnie zapobieżyć, niżeli nierychło żałować, bo we wſzyſtkich wiekach ułomni ſą ludzie, nie do przypadku tylko, ale dla wiekow powinny bydź ſtanowione Prawa; inaczey wolność zawſze chwiać ſię będzie, a potomność narzekać na utratę oney.

O Władzy Sądowniczey.

JEżeli piſząc Prawa, ieſt przybliżyć ſię do Naywyżſzey Iſtności; ieżeli też exekwować ieſt rzeczą poważną i potrzebną, tak adminiſtrować ſprawiedliwością ieſt oſtatniey dzielności ſwoiey okazać własność. Moc Sądownicza zamyka w ſobie te dwie wzwyż rzeczone ſprężyny rządu, tym potężnieyſze, bo przemoc niezdaie ſię bydź oczywiſta, w rzeczy zaś ſamey w niey ieſt stolica zemsty, i ruina wolnego Obywatela, ani ſię dowiedzieć może nawet Naròd cały, iakim ſpoſobem członek iego na życiu, honorze i maiątku cierpi, ponieważ to ſłowo ſprawiedliwość, zamyka mu usta. I tak na nic ſię niezda nayświętſze stanowić Prawa,

wa, kiedy ſądowniczym Juryzdykcyom prawidła nie będą doſkonale przypiſane.

Trwała długi czas w Grecyi i w Anglii między Rządzącemi polityka, aby nietak obſtawać przy prerogatywach Legislacyi, lub Exekucyi, iak aby ſobie przyſpoſobić Władzę ſądowniczą, iako Inſtrument prawdziwey potęgi, ſtaiąc ſię potrzebnym i ſtraſzliwym Obywatelowi, z których żaden obeyść ſię nie może bez Proceſſu.

Dla tego był ten zwyczay w Athenach, że nie Senatowi, lub którey dożywotniey Magiſtraturze, oddawano adminiſtracyą ſprawiedliwości, ale wybierano z pomiędzy ludu Sędziów na czas, i do przypadków; ſkończyły ſię Sprawy, ich Zwierzchność natychmiaſt uſtawała.

Urząd tey Władzy tak ſtraſzny pomiędzy ludźmi, nie będąc przywiązany, ani do ſtanu oſoby, lub Profeſſyi, ſtawać ſię nie mógł niebeſpiecznym, każdy ſię z nich na ów czas obawiał Sądu, lecz nie oſoby.

Do tego nie doſyć na tym było uſtanowienie doczeſnych takowych Sędziow, należało ieſzcze aby ciż nie podług ſwey opinii, lub mniemania ſądzili, lecz podług wyraźnego textu Prawa, na piśmie ſkładaiąc w Archiwum ſwoie zdanie, i one do druku podaiąc, aby Publiczność o nim zainformowaną zoſtała, bo Sędzia każdy na to tylko ma uſta, aby ogłaſzał ſłowa Prawa, a nie ſwoie mniemania; nie powinien nawet mieć mocy zwalniać, lub zaoſtrzać rygor

Prawa, ale w ſwoim brzmieniu one deklarować.

Było w dawnych Rzpltach złym zwyczaiem, że Władza Naywyżſza Narodowa, za znakomite wyſtępki, oſobliwie zdrady ſuponowane przeciwko Oyczyźnie, ſama formowała Proceſs, i ſama ſądziła; żeby nie bydź w iedney ſprawie Stroną, i wraz Sędzią, wydoſkonaliła Anglia to Prawo. Jeżeli zdarzy ſię że Miniſter, lub kto znaczny przewini, (którego ścigać partykularney oſobie, byłoby rzeczą koſztowną i przytrudną) Izba mnieyſza bierze ten na ſiebie obowiązek, zapozywa winowaycę, i ſądzi ſię w Izbie większey Panow, tym ſpoſobem oſobiſtość od narażenia wyięta, a wina znayduie ſwoie ukaranie.

Lij

W iednym tylko rządzie abſolutnym ieſt nieznana formalność, bo Sędziego własnością ieſt, aby kończyć tylko Proceſſa, ile że Prawo w iego ſamey oſobie zamknięte. W Republikantſkim zaś Rządzie, nie można nadto użyć oſtrożności, aby w równości gdzie idzie o honor, życie, i maiątek, gwałt popełniony nie był, i ztąd tyle wynikło w Prawach formalności, aby ubeſpieczyć ſię przeciwko przemocy.

Dla tego w abſolutnym Państwie może ſam Sułtan adminiſtrować ſprawiedliwość, bo wſzyſtko to na iedno wyidzie, czy ſam ma ſądzić, lub iego Subdelegaci, kiedy Prawa wyraźnego nie maſz, a wola z nich każdego ſtaie ſię Prawem, a przeto i bez formalności tam obeyść ſię można; w każdey zaś Rzeczypoſpolicie byłoby niebeſpieczno,

aby Głowa Narodu ſądem ſię zatrudniała, gdyż na ów czas formalność odwròcona, a ſama tylko boiaźń, nieufność, i niebeſpieczeńſtwo mieyſce opanowało; Pardon Kròlom właściwy, tym ſamym niſzczałby, bo byłaby Kontradykcya karać i darować. I dla tego przepomniane bydź nie może zdanie Prezydenta Believre, ktòren widząc że Ludwik XIII. obſtawał aby był ſędzią w ſprawie Xięcia *de la Valette*, gdy niemógł odwrócić Kròla od tey rezolucyi, zapiſał zdanie ſwoie w te ſłowa. " Pierwſzy „ przykład w Dzieiach naſzych, „ że Król Francuzki ſtał ſię Sędzią, do ukarania na śmierć Szla„ chcica. „

Tak było i w Rzymie, od czaſow kiedy wolno było każdemu bydź Delatorem. Ceſarzowie przy-

tomni w ſądach ſami przez korrupcyą wzniecali podchlebców Dworu ſwego, aby takowemi Delatorami byli; ażeby tym lepiey ſwoiey ambicyi i zemście dogodzić mogli. W czaſiè rządu Decemwirow pod ròżnemi pretextami, różne kary wynaydowane były, oſobliwie na tych, którzy piſmem obiaśniali lud, iak z przemocy Ich wolność cierpi. Dopiero po Ich wypędzeniu Prawo roſtropne nazwane Porcia, napiſane było; ktòrè zabroniło, aby Obywatel haniebną śmiercią karany nie był.

Lecz zwracam ſię teraz do Jurisprudencyi Angielſkiey, bo w ſamym początku dzieła mego oświadczyłem, iż chcę mieć Rząd Angielſki we wſzyſtkim za modeł.

Dwoiakie ſą Prawa Angielſkie, wolność wſpołeczności przynoſzą.

ce, iedne nazywaią ſię Prawa niepiſane, i te początek ſwòy maią od ſtarożytności, a zwyczay powſzechny przyiął ie za Prawo; tego rodzaiu Prawa ſą iako to: co ſię tyczy Sukceſſyi, nabycia własności, ſtanowienia Kontraktòw, obięcia Dòbr po Oycu, *favore* ſtarſzego ſyna, z exkluzyą braci i ſioſtr, i tym podobne; Drugie nazywaią ſię Prawa napiſane, a te ſkładaią ſię z Aktòw rożnych Parlamentowych od początku panowania Edwarda III. które iak ſą w iſtocie ſwoiey iaſno napiſane, tak od wſzyſtkich ſą zrozumiane. Takowe Prawa nauczaią, iakim ſpoſobem ma bydź ciągniony proceder w ſprawach Cywilnych, i iakim ſpoſobem bronić ſwey własności. Ze zaś proceder kryminalny zdaie ſię bydź bardziey dotykaiący wolności, bo

idzie na ów czas o honor i życie, zaczym przystąpię w krótkości do wyłożenia onego.

Niech czytaiący te uwagi nie zastanawia się, gdy powiem, że takowy proceder w Anglii zaczyna się od stawienia osoby z rozrządzenia zwierzchności poymaney, ile że takowy postępek zdaie się uwłaczać wolności; lecz trzeba wiedzieć, że Anglikowie maią Axioma w sercu ugruntowane, " Iż „ ten któren niechce iustifikować „ się przed Sędzią, iuż tym sa„ mym daie o sobie podeyrzenie.„ Gdy zaś odpowiada przed Sędzią lub Kaucyą dostateczną za siebie stawia, na ten czas proceder prawny iest krótszy; Stroną przeciwna nie potrzebuie kilka razy onego pozywać, i tyleż otrzymywać Dekretów; to co do Obywatelstwa.

Co się zaś tycze Sędziów, ci równie maią za Axioma, " Ze oskarżony niechcący stawić się
„ przed Sądem, staie się gwałci-
„ cielem Praw Kraiowych, i wzgar-
„ dą ich Powagi. „ Dla tego nakazuią, aby nieposłuszny Prawu był natychmiast chwytany. Takowy zwyczay od dawnych czasow był przyięty, lecz że po części wynikały z niego złe konsekwencye, poźniey został umiarkowanym; nakazało Prawo, iż niewolno poymać do więzienia za mniey iak za 10. livr: sterlin: zadłużonego; to wspomnienie służy tylko do proceders Cywilnego, lecz oraz probuie, prędkość ułatwienia interessu z dłużnikiem, ile w tym Kraiu handlowym, gdzie kredyt każdego zawisł na punktualnym płaceniu.

Skoro Obywatel Angielſki ieſt oſkarżony o kryminał, Sędzia pokoiu posyła rozkaz, aby tenże ſtawił ſię natychmiaſt przed nim; oſkarżony na ów czas winien ieſt odpowiedzieć na wſzyſtkie zapytania iego, które zapiſuie, zaſięgaiąc oraz inney podług okoliczności informacyi. Jeżeli przeświadcza ſię Sędzia pokoiu o iego niewinności, powinien go natychmiaſt uwolnić, ieżeli ſądzi go bydź przeſtępnym, domagać ſię winien ieſt Kaucyi, iako ſtawi ſię do odpowiedzenia, tey gdy nieznayduie oſkarżony, na ów czas na mocy rozkazu Mylorda Kanclerza, lub iednego z 12. Sędziow poſłany bywa do więzienia.

Pomimo tey pierwſzey oſtrożności, którą *favore* każdego Prawo oznaczyło, iż pierwey muſi

bydź examinowany, nim do więzienia wzięty; następuie druga solennieysza formalność, to iest: Zgromadzenie Wielkich Przysięgłych *grand Jury*, ktòre powinno bydź złożone więcey iak z 12. osob, a mniey iak z 24. Jeżeli nie znayduie się 12. Wielkich Przysięgłych, twierdzących, że niemasz uczynku, natychmiast oskarżony zostaie wolnym; przeciwnie ieżeli 12. znayduie się twierdzących, że iest, na òw czas oskarżony zostaie iuż pod sądem, i proceder kryminalny swoim postępuie trybem. Przełożony Sheriff, nominuie Zgromadzenie 12. Małych Zaprzysięgłych, ktòrych wybòr bydź powinien z teg' samego mieysca, gdzie był pop' niony uczynek, wolno zaś os' żonemu aż do liczby 20. z ' 48. wyłączyć, ci po wys'

ſprawy, powinni zamknąwſzy ſię udecydować, czy ieſt winny albo nie? i póty nie wyiść, choćby nie iedząc i niepiiąc, pòki nie udecyduią iędney lub drugiey kweſtyi zgodnie, naymnieyſza wątpliwość ocala oſkarżonego. Gdy ieſt winny, na ów czas Sędzia cytuie Prawo bez interpretacyi, i czyta Dekret kary; co więcey żeby nie myślał oſkarżony, że wpadł w ręce tych, którzy mu ſzkodzić mogą, przy wyborze oſob, może oznaczyć ſobie tych, którzy ſą teyże ſamey iak on kondycyi.

Trzeba zaś wiedzieć, że proceder takowy wiedzie ſię w obecności Publiczności, gdzie oſkarżony ..owiada; wolno mu kweſtye czy.. i zapytywać ſię świadkòw, .. obecności iego ſkładać winni świadectwa; ieżeli fałſzywie

świadczą, iednym ſłowem, lub zapytaniem, może ich pomieſzać, bo zna naylepiey ſwóy interes, i wie doſkonaley iakich obrotów trzeba używać, ile przy niewinności, aby taż korrupcyą świadkow przytłumioną nie zoſtała, dwóch zaś przynaymniey świadków podług Prawa bydź powinno. Do tego ieſzcze iedna oſtrożność w ciągu takowey ſprawy bywa użyta, że oſkarżony może wezwać na pomoc tych, którzy mu naylepiey doradzić zdołaią.

Z tego tak roſtropnie ułożonego Procederu, wynika wolność każdego w partykularności Obywatela, któremu mściwie życia odebrać nie można, dla tak wielkich oſtrożności, używanych równie tak *favore* ubogiego, iako nayznakomitſzego Obywatela. Nie oba-

wia ſię, ani menażuie żaden Angielczyk ſwych Sędziow, bo ich nawet nie zna, gdyż dopiero do przypaku zdarzonego, ciż ſtawaią w tym mieyſcu, gdzie zbrodnia ieſt popełniona. Przyſięgli zaś przyzwyczaieni nie będąc do ſądzenia, nie maią też zatwardziałości ſerca, ludzkość ſama w nich panuie, i gdzie przypadek, zdaie ſię bydź wątpliwy i nie iaſny, ſkładaią ſię natychmiaſt do miłoſierdzia.

Widzieć uſtawicznie przed oczyma ſwemi ſędziego mieczem władaiącego aż do śmierci, mniema Anglik bydź upodleniem ieſteſtwa ſwego, twierdząc że należy obawiać ſię ſprawiedliwości, ale nie Sędziego.

Ile ieſzcze cenią Anglicy ieſteſtwo ſwoie, można poznać z tego, że nie używaiąc Tortur i mąk, gdzie

ieſt wyprobowany kryminał, ſamą tylko proſtą śmiercią karzą winowaycę, a to dla tey maxymy: że mieſzaiącego porządek wſpołeczeńſtwa ludzkiego Prawami zabeśpieczony, należy ogołocić z życia, dla Dobra tegoż wſpołeczeńſtwa, lecz gdy Prawo zabeśpieczyło, rownie *Habeas Corpus*, iuż Sąd nie ma mocy męczyć ſię nad ciałem, i części onego oddzielać.

Ze zaś wſpomniałem wyżey, iż Sędziemu pokoiu wolno ieſt odeſłać oſkarżonego do więzienia, gdy go obwinionym bydź mniema, a ztąd różne przypadki wynikały, przeciwne wolności, gdyż oprocz więzienia długiego, przeſyłano częſto więzniow do Indyi; i w tym Prawo pod Panowaniem Karola II. zaradziło, uſtanawiaiąc, iż naydaley do trzech dni rozpoznanie ſpra-

wy bydź powinno; więźniowi zaś wolno oznaczyć termin do indagacyi, na ktòrym gdy świadkowie nie ſtawaią, oznaczony bywa drugi termin, a ten gdy rownie upłynie, natychmiaſt więziony zyſkuie wolność.

Sędziowie nie mogąc determinować ſwey ſentencyi, dopókąd uczynek nie będzie oznaczony, dalecy ſą tym ſamym od korrupcyi, chęci przyſługi, lub zemſty; nawet Panuiącego łaſka, i obietnice na nicby ſię nie przydały.

I ten proceder kryminalny w ſwoim poſtępowaniu ieſt tak mocny, że raz oſkarżony iuż wydobyć ſię z pod Sądu nie może, choćby był naybogatſzy i nayznakomitſzy Obywatel, muſi oczekiwać ſentencyi, czy ieſt winny, albo nie? Jeżeli ieſt winny nikt go obronić

nie

nie może, ani nawet Krol z całym ſwoim Miniſterium, Sędzia muſi przeczytać Dekret wſkazuiący go na śmierć. Przytoczyłbym wiele przykładow oczyma memi widzianemi, lecz wſpomnę tylko ieden, aby z niego można poznać, iak ściſłe ieſt zachowanie Praw w Anglii, na mocy, ktorych rownie wſzyſcy ſą karani. Mylord Ferrars zabiwſzy ſługę ſwego, publicznie zoſtał obwieſzony, maiątek i przyiaciele obronić go nie zdołali.

W tym momencie agituie ſię w Anglii ſławny Proceſs Pana Haſtings, oſkarżony ten, iż w czaſie Rządu ſwego w Indyi, ſprawował ſię gwałtownie i z okrucieńſtwem, a przeto popełnił *Crimen Status*, chociaż w zwyż wſpomniony Pan Haſtyngs obfite wywiozł z Indyi bogactwa, długim tam mieſzkaniem

nabyte, przecież te przy protekcyi nawet Krola, ochronić go nie mogą od ſprawiedliwości, muſi niewinności, albo kary oczekiwać wyroku, bo raz wprowadzony interes muſi mieć ſwoy koniec, z pod Praw nikt wyłamać ſię niemoże, nawet w wielkich ſprawach Proceſs koſztem Rządu odprawuie ſię.

Przy takiey Praw potędze, ſpokoyność w każdym rodzi ſię Obywatelu, wolność ieſt iego haſłem i twierdzą, bo ieſt przekonany, że nikt mu bezkarnie ſzkodzić nie może na maiątku, i życiu. Moc ſądzenia ieſt ſtraſzna, bo dotyka wolności oſobiſtey każdego; że ſię taż wolność znayduie w Anglii rozumiem, że nic pewnieyſzego gdy wyprobowałem że tam tylko ieſt prawdziwa wolność, gdzie przemocy niemaſz, a Prawa rownie za-

ſtaniaią tak ſłabego iak mocnego. Jeſt ieſzcze ſtraſzny Urząd Sędziego w każdym Kraiu, gdzie ten pieniędzmi utrzymuie ſię, i znowu ſprzedawany bywa, gdzie tenże wiecznością poſiadany ieſt, gdzie nareſzcie nikomu do odpowiedzi pociągnieni nie zoſtaią, ten Urząd piaſtuiący; dopieroż w tym Kraiu gdzie pieniactwo ſię zagęściło, gdzie Granice Dobr Geometrycznie nie ſą okryślone, a tyſiączne z tąd uroſłe Sprawy, ieſzcze nie pokończone, a Sędzia iak łańcuchem wiążąc Obywateli, potrzebnym im ſię ſtaie, gdzie Prawo przez Sędziego może bydź tłómaczone, i zdanie iego na ſamym mniemaniu, a nie na wyraźnym brzmieniu Prawa ufundowane, lub *ad caſum* tylko nadciągane, te to ſą i tym podobne ſprężyny, któremi ſzkodzić można

Obywatelowi, a tym ſamym trzymać go ſobie w dependencyi, co obraża wolność, oſobliwie Kraju Republikantſkiego.

Nie mogę nazbyt wyſławiać zbawienną uſtawę w Rzeczypſiey Naſzey, w oznaczeniu Trybunałów, iako reprezentacyą poważney i beśpieczney mocy Sądowniczey; bo ieżeli ieſt zaſzczytem wolności piſać ſobie Prawo, niemnieyſzą ieſt także bydź ſądzonym przez ſwoich równych, i podług chęci właſney obranych do czaſu.

Przyſpoſabiaiąc ieſzcze proceder Angielſki, i ten innym ſubſelliom za prawidło daiąc, zupełnie wolność ieſteſtwa każdego w Polſzcze Obywatela zabeśpieczyłaby ſię, ieżeli bowiem ſłyſzeć ſię nie daią gwałtowności Sądowey krzyczącey o zemſtę przykłady, przypiſać nale-

ży, kwitnącey cnocie Narodu Naſzego brzydzącym ſię ſzkaradnością wyſtępſtwa, a przez to i zemſty, Monarchiczney polityce bardziey właściwey; lecz Prawa na to ſą i powinny bydź piſane, aby gdzie kiedyś ułomność ludzka może gòrować, tam nieſpoſobność znalazła.

Zdąie ſię niczym, kiedy ieden Obywatel cierpi, ale w Republikantſkim rządzie, iednego krzywda ieſt krzywdą wſzyſtkich, gdzie ieden tylko na wolności gwałt ponoſić może, tam wſzyſcy mogą cierpieć, z tą tylko rôżnicą, żę nie razem; dla tego w tym upatruię naywiękſze beśpieczeńſtwo w Rządzie Angielſkim, że każdy Obywatel ieſt ſpokoyny, i śmiało może powiedzieć: że nic złego przytrafić mi ſię nie może, od mego równego.

Nie wſpomnę tu o złych ſkutkach wynikaiących z zezwolenia u nas Miaſtom *jus gladij*; tym Miaſtom mówię w których od wiekow trwa proſtota, ciemność i niewiadomość Prawa, bo nie trzeba głębokiey nad tym uwagi, aby ſię przeświadczyć o tey niedoſkonałości; ieżeli więc proſtota, fanatyzm, tyle duſz niewinnych, a w każdym Kraiu powinnych bydź cenionemi, na tamten świat wyſłał, niech przynaymniey nadal okrucieńſtwa takowego nie będą uczeſtnikami. Niech ſtanie chwalebna uſtawa, aby podobnym ſpoſobem iak Król Angielſki, miał Król Polſki Prawo podpiſywania Dekretu śmierci, lub darowania oney. Wſzak w wolnym Kraiu, życie i maiątek nie mogą bydź lekko ważone.

Liberum Veto.

NA początku uwag moich wſpomniałem, że troſkliwa dawniey Rzeplta widząc uſtawiczną odmianę rządu co dwa lata, inſzego niewynalazła ſpoſobu, aby zapobiedz nierządowi, iak przez *liberum v to*; tego wnieſienia było mi powodem, nie co innego iak głęboka nad Prawodawſtwem rozwaga, bo nie doſyć znać Prawo, ale potrzeba dościgać onego zamiaru i dzielności. Wiem i to, że złym zwyczaiem weſzło *liberum veto* w obrady; pierwſzy był Siciński Poſeł z Powiatu Upitſkiego, ktoren Seym zerwał, zanioſłſzy Manifeſt przeciw wſzyſtkim Seymu ułożeniom, lecz trzymam dobrze, i o naſtępnych potym Rzepltach, że gdyby były uznały,

że to ieſt złym, byłyby oraz temu zapobiegły, ale gdy z dwóch złych iedno wybierać przyſzło, może dla przyczyn w zwyż przezemnie przytoczonych, a oſobliwie dla uniknienia przemocy w gwałtownym ſtanowieniu Praw, do upadku wolności nachylaiących *liberum veto* do Naſzych czaſow zachowały.

Ze zaś Panowanie dziſieyſze zaczeło ſię od Rządney Rzeczypltey, która w oświeconym tym wieku nie tylko z powodu różnych znaiomości, ale z ciężaru doznanych nieſzczęść, lepiey o ſobie zaradzać poczyna, tak zaraz w pierwſzych leciech Panowania Staniſława Auguſta toż *liberum veto*, okryślone zoſtało. Lecz że głowa tey Hidry zupełnie ſtarta nie ieſt, iako na każdych prawie Seymach taż

powſtaie, tak może ſię przytrafić, że raz w nierząd Rzećzpoſpolita wprowadzoną. może w przepaść bydź podaną; i z niey nie wydźwignąć ſię tak łatwo.

Sto i kilkądzieſiąt lat od wkorzenionego *liberum veto* dało poznać, co za klęſki, co za nieſzczęścia z niego na Oyczyznę ſpływały.

Oto po śmierci Króla Michała, Skonfederowane Rzeczpltey Stany wyraźnie żaliły ſię na częſte *abuſus z liberum veto*, że prawie iuż zagubiły wolność Narodową, i ią w drapieżny kaptur przyoblekły.

Lecz ieſzcze tu nie była epoka nieſzczęścia zupełnego, dopiero, kiedy innych Narodòw było intereſſem widzieć nas zawſze zamieſzanych, na ow czas w Roku 1718. przyłożyły ſię do napiſania pier-

wſzego Prawa *de libero veto*, które w nieczynność i w nierząd Rzeczpoſpolitę pogrążyły, a po całym Kraiu ſtały ſię okazyą zamieſzania. Już odtąd Obywatel ciężarem przykrych okoliczności uciążony, głoſu ięklivego nigdzie podnieść niemógł, iuż w ſwobodach ſwoich Prawa zaſłony nie miał, nie zoſtawała mu inſza drogą do ocalenia ſwego maiątku, iak poddaniem ſię pod zupełne rządy możnieyſzych; ci podchlebne oſobiſtości znayduiąc łudzące kredytu i znaczenia wynieſienie, mniey doyściem Seymow zatrudniali ſię, równość, i wolność zatym cierpieć muſiała.

Dopiero w Roku 1767. moc Prawa tego okryślona zoſtała, i przyſtoſowana do matery *Status*.

Acz chwalebna myśl była Seymuiącey na ów czas Rzeczypoſpo-

litey, uiąć wielowładności temu słowu „ Nipozwalam „ tak na nieśmiertelną zasłuży sobie chwałę ten Seym, któren ani śladu, niezostawi temu w korzenionemu zwyczaiowi.

Lecz że nie dosyć na tym, aby to powiedzieć, trzeba żeby siła racyi uczuć się dała w czytaiących to Pismo, dla tego przywiodę te prawdy, które mi w tym dziele poprzedniczą.

Gdyby roztrząsać przyszło wszystkie Prawa, które różnemi Seymami utworzone były, znalazłyby się nie tylko kontradykcye, ale co więcey tamy wolności rządowey zasadzone, a tym samym mocy Prawodawczey odięta dzielność poprawowania wkorzenionych nieznacznie, i pzez długi przeciąg czasu defektów Rządu; w tym się

przeświadczywszy, trzeba pozwolić i na drugie wnięsienie, to iest: że iak Seymy pod Konfederacyą będące, zdatnieysze są bardziey do ułatwienia wszelkich czynności *per Pluralitatem* (tak iak w Parlamencie Angielskim, gdzie ustawicznie ten zwyczay trwa) tak nie może się zapewnić Naród, aby na każdym Seymie Obrady pod Konfederacyą odprawiały się, ponieważ wiemy dobrze, że wszystko dependuie od otaczaiących nas okoliczności; idzie zatym, że wolne Ordynaryine Seymy co dwa lata następować powinny.

Kilka Seymow wolnych w czasach naszych zeszłych, dały poznać aż nadto, że czas krótki, i samey tylko formalności poświęcony zostaie.

Lecz nie o to tu rzecz; od Roku 1776. aż do czaſu Seymowania dziſieyſzego, nie było Seymu pod Konfederacyą, ciągnąćby daley trzeba konſekwencyą, że i dziſieyſzy nie byłby pod Konfederacyą, gdyby pomyślny nie zdarzył ſię moment, ten gdy nie ieſt wieczny, a każdy początek muſi mieć ſwòy koniec, może znowu przez długi przeciąg czasu nie będzie ſpoſobności odprawienia Obrad Publicznych pod Konfederacyą, zoſtaie zatym Obywatelſtwu czynność na wolnych Seymach. Zdarzy ſię grono znaczne świetłych Obywateli Rzeczpoſpolitą na ów czas ſkładaiących, ktòrzy na wzór dawnych Mędrcòw i Prawodawcow, Prawa nowe ſtanowić, dawne poprawiać, *abuſus* wykorzeniać, zgoła luſtr przywròcić i rządność w Kray

wprowadzić, bedą sobie mieli w zamiarze. Lecz cóż kilku Posłow, bą może i jeden, przez miłość do dawnych zwyczaiow, przez wstręt nowości rządu, nareszcie i z własnego widzi mi się, że nie lepiey się dziać będzie Oyczyźnie, uporczywie obstawać przy swym zdaniu będzie, i na nic nie pozwalać.

Omiiam inne pobudki, z których oppozycya nastąpić może, ale pytam się iak sobie postąpić na ów czas? szukać w Prawie lekarstwa, tego niemasz, gwałt Seymuiącemu uczynić, tego nie wolno, i niemożna, nie zostanie więc insza droga iak odstąpić od proponowaney materyi, niemodz znieść bezprawiow, i Potomkom znowu nierządną zostawić Rzeczpospolitę. Jeżeli znowu po chwalebnie ustanowionych Prawach materyi Ekonomi-

czney tyczących ſię wypadać będzie komuś, aby Seym wolny nie doſzedł, kto zaręczyć potrafi, aby materya Ekonomiczna podciągnioną nie była pod materyą *Status*, i na niey Seym zerwany nie zoſtał przez *Liberum Veto*? wſzak niemaſz nic na świecie, coby tłumaczeniu nie podpadało.

Pytam ſię ieſzcze co znaczy Rzeczpoſpolita kiedy na Seymach *liberum veto* nie pozwala iey działać? alboż nie uwłòczy to Prawo iey wielowładności, która wolney Rzeczypoſpolitey ieſt zaſzczytem? czyż może ſię to pogodzić z zdrowym rozumem, aby ieden od Wſpółbraci nieumocowany, dla ſwych widokow tylko Królem, Senatem, i godnemi Kollegami ſwemi mògł władać, całym Narodem trząſać, i ten poddawać w nieſzczęście?

Jeżeli ſam wyraz, *Rzeczpoſpolita*, oznacza wſpołeczańſtwo Zgromadzonych wſzyſtkich Stanów do Prawodawctwa, ieżeli nie inſze ſą zaſady prawdziwey wolności, iak równość, i poddanie ſię pod przewagę zdań, iakże można aby ieden unoſił ſię nad wſzyſtkich, i tą zaſzczycał ſię prerogatywą, która uwłòczy wolności wſzyſtkim?

Naco zdałoby ſię Seymowanie, i Ziazd do zaradzenia ſprawom Rzeczypoſpolitey, kiedyby wola Woiewództw odſunięta, a właſne zdanie iednego znaydowało ſwoie poważenie? Naco obieranie kilku Poſłów z każego Wòiewòdztwa, Ziemi i Powiatu, ieżeliby ieden mògł tamować i niſzczyć Obrady?

Jeżeli ieſt prawdą, że inſtrukcya ieſt wolą Narodu, a tey wyrazy choć w niektòrych okolicznościach

ściach odmienne, zawſze iednakowoż Dobra powſzechnego tyczące ſię, bo zamykaią w ſobie treść, aby wewnątrz ułożyć porządek, a zewnątrz ſpoſob ſwey obrony obmyśleć; ieżeli rożniąc ſię ſpoſobem myślenia, przynależy aby ſię wſpólnie oświecać, roſtropnie przekonywać, i nareſzcie uwagi ſwoie pod więkſzość poddawać, któż nie widzi, że oppozycya iednego, rożnić zdań więkſzość nie powinna, ile że i inſtrukcya tego nie wymaga.

Jeſzcze za Rzymian gdy Szlachty okrucieńſtwo uczuć ſię dało poſpòlſtwu, wprowadzone zoſtało, przez Trybunow *Veto*, ktòrzy tym ſłowem tamowali wyrok Senatu, ieżeli ten był uciążliwy dla poſpólſtwa; ale nie czytamy w teyże Hiſtoryi, aby też *Veto* używane

było w mocy Prawodawczey, też rozpraſzało, i wielowładne Rzeczypoſpolitey członki w niwecz obracało.

Idę daley, pozwolmy na moment! że poſluiący nie iuż w ſwoim własnym, lecz całego Woiewodztwą znaczeniu, używa *libero veto*, do zniſzczenia Obrad Publicznych, czyż i na ow czas zgodzi ſię z ſłuſznością, aby w Kraiu tak obſzernym z licznych Woiewodztw złożonym, iedna ziemia lub Woiewodztwo dyrygować mogło poniewolnie wolnością wſzyſtkich trzech Stanow zgromadzonych?

Wſpomniałem wyżey, że Anglia przewidziawſzy że mogłoby kiedyś wyniknąć zamięſzanie w obradach Publicznych między Dystryktami, lub Prowincyami, wcze-

śnie rostropnie napiſała Prawo, że każdy Reprezentant nie iuż Miasto, lub Prowincyą znaczyć będzie, ale Narod; każdy więc Poseł reprezentuie członek wielowładney udzielności, *pluralitas* zaś formuie ciało.

Zeby tym bardziey uznać można złe ſkutki z *liberum veto*, więcey od wieku na Kray ſpływaiące, nie zostaie mi iak przywieść dowod z Prawa 1670. ktore zaleca Stanom Litewſkim, aby z iazdu na wſpolną obronę Państw złożyć ſię maiącego nierozrywały, w te ſłowa: " Ponieważ na pro-
„ ponowane od nas i Stanow, *ex*
„ *vinculis unionis ſubſidium ad repri-*
„ *mendos* na Koronę następuiących
„ *hoſtiles ab extra impetus*, Stany
„ W. X. L. niemaiąc *poteſtatem*
„ od Braci na teraźnieyſzym Sey-

„ mie deklarować ſię nie mogli,
„ wziąść to do Braci muſieli,
„ przeto ziazd generalny powagą
„ Seymu tego Stanom W. X. Litt:
„ w Wlnie mieście naſzym Sto-
„ łecznym *in caſu Summæ neceſſita-*
„ *tis* złożyć obiecuiemy, a ten
„ ziazd Seymiki na obronę Poſłow
„ maią *præcedere.* Na ktorym
„ przyrzekły Nam Stany W. X.
„ Litt: i obowiązały ſię ſkutecznie
„ nam obmyśleć poſiłki, i żadnym
„ ſpoſobem *inſiſtendo vinculis unio-*
„ *nis*, tego ziazdu na wſpolną o-
„ bronę Państw naſzych złożone-
„ go nierozrywać; Cod. Leg. Vol.
„ pag. 48. § 1.

Tak dalekie Prawo iaſno dowodzi że iuż na ow czas *liberum veto* abſolutnie znacząc, przyprawiały o nieſzczęście Rzepltą, kiedy taż

zawczasu przygotowania następnie czyniła.

Ale coż w krotce potym przemoc postronna nieprzyiemnym okiem patrząca na tak chwalebną dopiero wspomnioną ustawę, użyła wszelkiey zręczności, aby nas w nierząd wprowadzić, i otrzymała na dwoch Seymach zgromadzonych w Roku 1673. Ze *liberum veto* tę moc otrzymało, ktorą nigdy niemiało od początku ustawy Rzepltey, bo nawet i znane niebyło.

Burza w ziazdach i ich niedoyście znowu przymusiło Rzpltą że Prawo 1683. Roku zniosło wszystkie inne ktore wyraz *nulla obstante contradictione* w sobie zawierały, twierdząc, że iest *juri vetandi* szkodliwe.

Oſtatni cios wolności doſtał ſię w Roku 1717. w ktorym Narod wyzuł ſię z Woyſką i w Roku 1718. w ktorym uroczyſte *de libero veto* było napiſane Prawo. Odtąd iuż Narod o ſobie zaradzać nie mogł, ani przyiść do ſiły; odtąd Influencya poſtronnych do rządu wewnętrznego; odtąd w bezczynności, miłość do Oyczyzny zwolniona odtąd *luxus*, odmiana obyczaiow i duch męſtwa nadwątlony, Bogdayby te prawdy mieyſca niemiały! Gdy weydzie w krotce materya na Stoł Obrad Publicznych względem podatkowania; tam to będzie zwierciadło w ktorym iaſno okaże ſię miłość Oyczyzny lub miłość Egoizmu, zasłona na ow czas zdarta bydź muſi, i Narod będzie ſię muſiał okazać, czym ieſt w oczach całey

Europy ciekawie na niego patrzącey.

Kto dla oświeconego piſze Narodu, geomotrycznie mu powinien przywodzić prawdy; ieżeli każda moia demonſtracya niebyła dość ważna, przynaymniey chęć w uſludze Publiczności była gorliwa, niebędę zatym ten Rozdział inaczey konkludował, iak biorąc rzeczy iak ſą.

Słyſzeć ſię daie z Głoſow w Publiczności mianych, że Rząd ieſt zły,' więc ſpodziewać ſię należy że będzie uſtanowiony lepſzy, co mowię owſzem powinien bydź z gruntu nowy i iak naydoſkonalſzy, inaczey poprawki mało co znaczyć będą, i świeże zamieſzki wprowadzać, na ow czas trzeba ſię ſpodziewać, że uſtanowiono będzie, iż na Seymach *pluralitate*

decyzye ſtawać maią, a tym ſamym i *liberum veto* uſunięte zoſtanie.

Gdyby zaś rzeczy zoſtać miały iak ſą, a w czaſie przytrafiło ſię kiedyś, że Rzplta z przemocy utraceniem wolności, ſwodod, i niepodległości grożona, chciała ratując ſię niewściągać Ręki do podpiſania uciążliwych Traktatow, lub ſłowem zguby ſwoiey, gdzież na ow czas przyſzłoby iey ſzukać ratunku ieżeli nie w użyciu *liberi veto*?

Wolność Druku.

WŁadza Naywyżſza Rządząca ſamowładnie chcąc mieć ſwe czynności ukryte, nietylko w o-

becności partykularnych ale i całego Narodu, wynalazła srzodek cenzury, a w innych Kraiach pod Imieniem Inkwizycyi, gdzie pisma i słowy roztrząsane, krytykowane, a podług woli i zemsty, nawet na śmierć karane bywaią, tym sposobem wolność myślenia odięta, wytępiła w podobnych Narodach geniusz skłonny do prawdziwey i rządney wolności, a skłoniła go pod iarzmo niewolnicze iścia za zdaniem i sposobem myślenia cudzym, zostawuiąc lice rządu Panuiącym, z podłym czci i weneracyi wyznaniem, oraz życia i maiątku swego poddaniem iako władzy niby od Boga zostawioney. Te a nie insze są ślepego poddania się maxymy, w Narodzie, gdzie wolność myślenia Prawem iest zatamowana.

Jeżeli nie zna Narod Rządu i siły swoiey, a dopieroż ma poznać skryte sprężyny na ktorych obrot iego zasadza się? Trzymania ludu w prostocie była i iest iedno władnie Panuiących polityka; błędy też a nie prawda takowym Narodom zwyczaynie bywaią właściwe, poznać z nich każdy nie może zrzodła swych nieszczęść ani wiedzieć iakie przysposobić lekarstwa skuteczne do zdięcia z siebie kaydan.

Pierwszym uszczęśliwienia swego fundamentem znał Narod Angielski wolność myślenia, i pisania, ubespieczył ią przeto Prawem, a tym sposobem we wszystkich Rodzaiach Rządu, sztuk, Rzemiosł, i rożnych ludzkości pożytek przynoszących wynalazkow, stał się przewodnikem.

Wie on, iż wolność mowienia, myślenia, i pisania iako nieuwłóczy Prawu (bo te raz napisane ma swoią Exekucyą, i exekwuiący onęż nie zapatruie się na pisma z druku wyszłe, lub na opinią powszechną., ale na wyrazne brzmienie Prawa) tak zna oraz iż w każdym rządzie są defekta, ktore lepiey poznane bydź nie mogą iak przez lud, ktoren odkrywa i donosiło co iest interessem powszechnym dla Narodu a przetò staie się pomocnikiem rządem się zatrudniaiącym.

Przywiley tak wspaniały, ktoren iest wsparciem wolności, zostawiony iest Narodowi Angielskiemu, ktoren może wolnie examinować Rząd swoy, i postępki rządzących we wszystkich Departamentach, chwałą lub naganą one ceniąc.

Nie tylko wolno ieſt każdemu partykularnemu Obywatelowi oddać Królowi ſwe żądania, lub nawet dwom Izbom Parlament ſkładaiącym, lecz ma ieſzcze za ſobą Prawo zezwalaiące mu przez druk donieſienia Publiczności ſwoich ſkarg i iakichkolwiek obſerwacyi; ſtraſzne to ieſt Prawo przeciwko Panuiącym, które odeymuie im zaſłonę ukrytey wſpaniałości, daie poznać prawdziwą ich powagę, ludźmi ich bydź ſądzi, nie zaś nad ludzi ſię wynoſzących. Ten Przywiley nie bez małey trudności oderwał Narod Angielſki ſwym Królom, i przyſpoſobił go ſobie. Hiſtorya opiewa o okrucieńſtwach, które ſię działy w Izbie Gwiazdowey (*la Chambre etoilée*) przeciwko tym którzy piſywali o rządzie. Izba ta uſtanowiła była liczbę Dru-

karń i Cenſora, bez którego approbacyi nic na świat wychodzić nie mogło. Trybunał takowy nie znaiąc żadnego procederu, tylko idąc za ſwoią powagę znaydował winnemi tych, których Dwor temiż mieć chciał, na wzór Inkwizycyi Hiſzpańſkiey, która pod płaſzczykiem Religii okrucieńſtwa dała dowody.

Po ſkaſſowaniu tey Izby Gwiazdowey, dopiero aż w Roku 1694. po wielu zaporach zupełnie Narodowi nadana zoſtała moc drukowania. Tu nie trzeba mniemać, aby wolność drukowania tak daleko miała ſwe granice, aby wolno było ſzkalować i czernić podług ſwego upodobania, honor i zacność ſwych równych; nie, też ſame Prawa, które bronią życie, i maiątek Obywatela, bronią równie iego ſławy, nakazuiąc karę przeciwko ta-

kowym pismom, honor i reputacyą szarpiącym, ztą różnicą, iż w innych Narodach karzą dla tego samego, że wydrukował bez pozwolenia; w Anglii zaś karzą tego, który prawdziwie iest uznany za pismo uwłòczące Reputacyi dobrego mienia, kryminalny, i przez sąd swych rownych za takiego sądzony. Delikatność w postępowaniu takowym właściwie oznacza wolność drukowania, gdyż ani Krół, ani Sędzia, ani żaden z mocnych Panów przez niechęć, lub zemstę potępić nie może wolnie piszącego, trzeba sądu na niego, trzeba szukać dowodòw i świadectw. Z tego powodu pewien będąc każdy o swoim bespieczeństwie, stara się iak nayusilniey kommunikować Publiczności myśli swoie; ztąd pochodzi że każdy zatrudnia

ſię rządem, zaradza przez piſma i obiaśnia Naród, tak co ſię tyczy rządu, iako i użyteczności wynalazkow handlowych, rękodzieł, i rolnictwa.

Oprócz tedy peryodycznie co Rok, co Mieſiąc, co tydzień Piſm wychodzących, ieſt liczność innych dziennie, lub co drugi dzień z druku wychodzących; temi uwiadomia ſię Publikum o operacyach rządu, i różnych przypadkach w ſprawach Cywilnych i kryminalnych, z ich induktą zdarzonych, o ſtanie rzeczy w innych Narodach, o ſpekulacyach i tym podobnych ciekawościach. W czaſie zaś Parlamentu wſzelkie iego czynności, nawet kreſki ſą publikowane równie i Głoſy w obydwóch Izbach miane, natychmiaſt drukowane zoſtaią; nakoniec wſzelkie przypad-

ki i Anekdoty kapitalnego miaſta i Prowincyow w kilkunaſtu arkuſzach dziennie wychodzących Publiczności bywaią do wiadomości podane; te przechodząc od iednego mieyſca do drugiego w różnych znowu miaſtach bywaią przedrukowywane. Chęć zaś czytania papierów Publicznych tak ieſt mocna w Narodzie, że nawet Rolnicy i robotnicy czytaią, z wielkim upodobaniem, a przez to zupełnie informowani zoſtaią o Rządzie i iego ſtanie; ani niemaſz we wſzyſtkich trzech Krôleſtwach Wielką Brytanią ſkładaiących człowieka choć nayproſtſzego, aby nieznał pierwſzych przynaymniey prawideł Rządu ſwego, wolność i beſpieczeńſtwo każdemu przynoſzących. Kto zna że Urzędu iego czynności Publiczności bywaią podawane,

nie

nie hazarduie się do przyięcia datku, do menażowania przyiaciół, familiow, lub własnego pokrewieństwa, wie iż gdyby zle użył swey powagi, natychmiast cały Naròd uwiadomiony zostaie o takowym wykroczeniu, dla tego każdy czyni swego interessu ofiarę, aby w dobrym utrzymał się mniemaniu i sławie. Pomimo tych awantażow, ktòre Kray odbiera z wolności druku, iest iescze i ten, iż lubo w Parlamencie iest znaczna liczba Posłòw rożnemi talentami udarowanych, przecięż przytrafić się może i tak iest, że w okolicznościacah gdzie zdrowey i pomocney potrzeba rady Narodowi, często zbywa na takich ludziach, którzy zaradzić w momencie, lub zaradzić przenikle zdołaią, w takowey okoliczności nie ieden iuż przytrafił się przy-

kład, że z gminu ludu znalazł ſię człowiek, ktòren drukiem oświecił przypadek, i podał zbawienny środek; bo dziennie czytaiąc papiery, wie na iakim ſtopniu zostaią rzeczy; zaſtanawia ſię nad niemi, i łatwieyſze przy darze własnego rozumu znayduie ſpoſoby, ztąd Naròd Angielſki ma powſzechną reputacyą w Europie, ciągle utrzymaną, że ieſt myślący, do niego tylko przyròwnać ſię mogą te ſłowa: *vox populi vox Dei*, ponieważ nie ślepo uwodzi ſię, ale za przeświadczeniem. Wie on iakie zdania były otworzone w Parlamencie, kto ich był autorem, kto ie popierał, zna moc argumentów przywiedzionych, i zna oraz tych, którzy uſtawicznie ſię opponuią ſzkodliwym wynalazkom, nie tylko iuż zna ſpoſob myślenia każ-

dego członka Parlamentu, ale wie iakie ſą zamyſły polityczne tych, którzy rządy mamą ſobie poruczone, a tak w Elekcyach nie obiera tych, którzy ſą powodem nie kontentowania ludowi, ale tych, ktòrzy poſtępki ſwoie zawſze iednakowe nie podległe, roſtropne, z przychylnością dla Narodu okazywali; przez co ani ſię odmienia forma Rządu, ani ſzkodliwe mieſzaiące powſzechną ſpokoyność, nie wynikaią ſkutki; Lud bowiem w Kſiędze ſerca ma wſzyſtkich Obywateli zapiſanych.

Jeżeli Prawo ubeſpieczyło wolność piſania, dopiero czegoż nie trzeba ſię ſpodziewać dobrego z wolności mòwienia? Prawo nie podciąga pod kary oſobę śmiele mòwiącą, (chyba kalumnią we wſzelkich Kraiach karaną) wolno z uſt do uſt prze-

nosić nowości, choćby Rządu i samego Króla tyczące się, prawdą niech będą tego, wszystkie Karykatury w kopersztychach i malowaniu na publicznych ulicach w sklepach wystawione, gdzie Król z Ministrami swemi w różnych śmiechu godnych iest okazywany postaciach, przecięż nikt nie zada *Crimen laesae Majestatis*, ani ściągnie na siebie kar, iak się w inszych Państwach praktykować zwykło, gdzie za wątpliwe tylko tłumaczenie rozkązow Królewskich, za słowa przeciwko Maiestatowi wyrzeczone, śmiercią karani lub więzieniem bywaią, trafia się to często i w rządzie Arystokratycznym, gdzie pierwszey dystynkcyi Panowie i Magistratury sądząc się bydź Królami, cierpieć nie mogą prawdy pismem lub słownie doszłey, a nie maiąc

tyle wſpaniałości Ducha, aby pogardzać wſzelkiemi krytykami, na wzór Monarchicznego, lub Deſpotycznego Państwa, mściwe kary wymyślaią, nie czuią bydź fundamentem prawdziwey wolności, gdy kto śmiele krzywdę ſwoię opiſuie, lub defekta Rządu okazuie, ale biorą za urazę oſobiſtości, lub Magiſtratury tyczącą ſię, a ztąd wynika, że dobrze i wolnie myślący, taić w ſobie roſtropności ducha muſzą, by za dobre na złe nie zaſłużyli. Poddawać pod Cenſurę Duchowną, myśli ſwoie w Kraiu gdzie iest Tolerancya Religii, ieſt to wròcić ſię do czaſow proſtoty i niewiadomości, a ſzlachetney wolności uwłòczyć, ponieważ nieznam celnieyſzey prerogatywy dla Rzeczypoſpolitey, iak wolność druku.

Konfederacya.

ZWyczay łączenia ſię iednych Obywateli z drugiemi w Sprawach tyczących ſię Dobra Narodu, ſtał ſię nayświętſzym Prawem w wielu Rzepltach, to acz gwałtowne lekarſtwo nie iedną oſwobodziło od zguby Rzepltę, nieraz i naſzey Oyczyznie było pomocne, kiedy nie duch rozróżnienia, ale przeświadczenie prawdziwego Dobra Oyczyzny zachęcał Obywatelow do Konfederacyi; do tychczas Narod Angielſki zaſzczyca ſię tą Prawem ſobie pozwoloną prerogatywą równie iak Narod Polſki, że może Konfederować ſię przeciwko uciążliwie a nie prawnie nim Rządzącym, ſkoro Król Angielſki łamiąc związki i Kontrakt z Narodem uczyniony, chce unoſić ſię nad Prawo, niece-

ni życia i maiątku Obywatela, i rządzić zamyśla bez Parlamentu, wolno Obywatelowi każdemu rzucić ſię do broni, i przemoc przemocą odwracać; Konfederacya takowa ieſt uznana za prawną, iako oſtatni i iedyny śrzodek obrony Obywatelowi zoſtawiony.

Konfederacya dała ieſteſtwo tey ſławney Angielſkiay Konſtytucyi nazwaney (*la grande Charte*) iako fundament wolności; taż ſama Konfederacya wymogła od różnych Naſtępcow Tronu potwierdzenia teyże ſamey Konſtytucyi, Konfederacya ziednała Tron ſzczęśliwie teraz Panuiącey Familii Brunświckiey, kiedy Jakob II. Prawa łamiąc Kardynalnę oddalił ſię był z Kraiu, a Parlament *interregnum* ogłoſił.

Zrzódło Konfederacyi w inſzych Kraiach ſtaie ſię często ſekretem często prywatnemu tylko intereſſowi dogodzeniem, pomnieyſzy Lud łączy ſię slepo, lub na fundamencie łudzących przytoczonych mu racyi. W Anglii widocznie rzeczy robione bywaią, i lubo ſtawiaią ſię na czele możnieyſi Panowie, lecz ci całemu Narodowi prawdziwe Konfederacyi donoſzą motywa, a Lud o nieſzczęściach ſwoich uwiadomiony, nie lęka ſię w ufności łączyć ſię do nich.

Dla tego ieſt ſzkodliwa i będzie w każdey Rzeplcie Konfederacya, w którey wolność druku nie ieſt Prawem ubeśpieczona, nie dowie ſię nigdy Lud o prawdziwym ſtanie rządu ſwego, nie poczuie, czyli powſzechność, czyli partykularna tylko oſoba cierpi, duchem prewencyi,

niechęci, lub zamiaru napoieni, głębiey rzeczy miarkuiąc, potrafią nazwać nieszczściem, co iest dobrem Narodu, a na wzaiem zburzyć Narod, kiedy tego zadna nie wyciąga potreba. Lękać się trzeba w każdey Rzeplcie sekretnych związkow, bardziey na uciemiężenie iedney partyi, przeciwko drugiey służącey, a nie dla Dobra powszechnego, zaco każdy Narod nie ma bydź tak iak Anglia uwiadomiony Publicznym pismem na iakim stopniu zachowanie Praw i prerogatyw zostaie; za co niema bydź wolno każdemu publicznie donieść swoie żale z nieprawności wynikaiące, aby każdy w domu swoim imparcyalnym był Sędzią? z nieszczęść ustawicznych Kraiowych, z oppressyi Ludu, lub Obywatela, zaszczepi się w Narodzie

nayprzod niechęć do oppressorow, daley żale, a z nich nakoniec determinacya. z ktorey dopiero wynika Konfederacya, taką gradacyą gdy idą nieszczęścia publicznie o uszy każdego obiiaiące się, iuż Obywatel Angielski wcześnie do niey iest gotów, bo zna i przewiduie o co rzecz idzie; łączy się tym chętniey, gdyż przeświadczony iest o dobrych ztąd wynikać maiących skutkach. Sekretne Konfederacye w wolnych Rzepltach są iak burza lub pożar wszelkie materyały obeymuiący, często szkodliwy, nigdy niepewny, zgubę bardziey iak pożytek Narodowi przynoszący. bywały bowiem przykłady że Obywatel mniemaiąc w początkach, iż dobro powszechne iest hasłem łączenia się, aż nazbyt potym, choć nierychło, uyrzał odsuniętą maskę,

z pod którey ambicya, intereſs prywatny, widoki Panowania okazywały ſię; pod takiemi ukrytemi pozorami, Rewolucye w Kraiach wzniecone bywaią, temi a nie innemi drogami ſzedł Kromwell z innemi ſwemi od wieków Uzurpatorami, którzy krwią tę ziemie zbroczyli, a zawſze przecież pod pozorem Dobra publicznego.

Zeby więc uſunąć Lud Angielſki od łudzącego haſła Religii, i wolności, za wſpomnieniem którego tenże wiązał ſie, a przez to ſprowadzał na Kray nieſzczęścia, roſtropność Rządu zaradziła temu, przez wprowadzenie druku wolnego, druku takowego, któren nie tylko o pomyślności lub nieſzczęściu Kraiowym donoſi, ale nadto przemocy i oppreſſyi odkrywa ſkutki; ztąd, co bywa ſekretem w

innych Pańſtwach, gdzie pryncypalne oſoby zdaią ſię tylko wpływać w nayſkrytſze docieczenia zamyſłow, tu iuż ſtaie ſie generalną wiadomością, bo każdy Obywatel zna ieſteſtwo Narodu ſwego, niepotrzebuie bydź przypuſzczony do ſekretu, kiedy widocznie i bez parcyalności czynić może, ile przy Prawie dozwalaiącym mu Konfederacyi, gdy ieſt uciążonym z przemocy, a Prawa nie maią ſiły bronić go na owczas.

W oſobnym Rozdziele donioſłem, iakim ſpoſobem, i dla czego łączył ſie Narod Angielſki związkiem Konfederacyi, a ten wziąwſzy ſobie za model w tym dziele, przepomnieć muſzę inne związki używane w Hollandyi, Szwaycaryi, i Rzeſzy Niemieckiey, które zawſze przeciwko przemocy, Konfederacyi używały lekarſtwa.

To tylko powiem, ża Etymologia słowa Konfederacya znaczy, złączenie się, to iest: iedność.

Konieczność przymusiła w zwyż rzeczone Rzeplte łączenia się z sobą w pośrzod potężnych Mocarstw one otaczaiących, pod związkiem Konfederacyi, taż sama Konfederacya iest powodem stałey, aż dotąd ich szczęśliwości, pochodzącey z połączenia sił na różne części na owczas rozdwoionych. Zgoda i iednostayna harmonia utrzymuie całość tych Rzepltych, inaczey stałyby sie iuż dawno były łupem nie mile patrzących na nich Sąsiadow; wszak wiadomy nam iest przykład przed kilką laty przytrafiony bogatego miasta (*) część Rzepltey Szwaycarskiey składaiącego, ie-

(*) *Genewa.*

dno tylko nie porozumienie się między Obywatelami, dało okazyą Królowi Francuskiemu i Sardyńskiemu iż kazali tam maszerować Woyskom swoim. Hollandya w Roku przeszłym na Patryotow i Stathuderow podzielona, iaki przez dwa lata nieponiosła uszczerbek w Handlu? Kto miał władać Woyskiem? oto była kwestya pryncypalna. Troskliwi Patryoci aby z nadania wielu Prerogatyw Statuderowi nie obalili swoiey wolności, byli oraz okazyą Krolowi Pruskiemu w targnienia ze 24,000 Woyska do Holandyi; że zaś Państwa rownie rządzą się Interessem iak i partykularne osoby, z politiki na ow czas Krolowi Pruskiemu wypadało, aby przez związek krwie, z Domem Orange, przez konexye z Dworem Londyńskim utrzymywał Pre-

rogatywy Stathudera, a Patryotow zapał przytłumił. W oczach naſzych te dwa ſtraſzliwe przykłady przytrafione a w Publiczności znaiome daią iaſno poznać iak te dwie Rzplte były bliſko zguby ſwoiey, choć ſilne, choć bogate. Zgoda ieſt kamień węgielny ieſteſtwa każdey Rzepltey, bo dawno wyrzeczono ieſt: *Concordia res parvæ creſcunt, diſcordia pereunt.*

Siła Narodu.

SIła każdego Narodu funduie ſię na dwoch zaſadach, to ieſt na Sile zewnętrzney i na Sile wewnętrzney. Zeby mieć ſiłę zewnętrzną to ieſt: znaczenie u Poſtronnych, ſtania ſię ieżeli nie wſzy-

ſtkim Mocarſtwom, przynaymiey wielom użytecznym, niedoſyć ieſt mieć ſwe granice rozległe i zaludnione, trzeba ieſzcze aby forma Rządu wewnętrznego tak była pewna i mocna, aby poſtronne Narody o przyiaźń ſię ſtaraiące, przeświadczonemi były, że Woyna domowa, lub w Kraiu w każdym czaſie burza powſtać mogąca, uſzkodzić ich związkom niezdoła.

Bohatyrſtwo dawnych Wiekow [nawet i Rzymſkiego ludu, w Męſtwie i waleczności całą zaſadzało ſwą politykę; trzeba było ſiebie bronić, lub przyiaznemu ſobie bydź pomocnym; iuż na ow czas litość Narodowi ludzkiemu wrodzona uſunięta zoſtawała od ludzkości, a ſzeleſt broni i morderſtwa aż do uczucia ſłyſzeć ſię

dawał

dawał. Co teraz ludzkością dawniey hańbą zwane było. Cnota w mnoſtwie ubitego ludu tym więcey zwycięzcow ozdobiła laury.

Jeżeli pierwſze zapędy bądź waleczności, bądź z mniemania ponieſioney od Sąſiedzkiey Potencyi urazy, bądź nareſzcie z uchybioney Poſłowi wyſłanemu Etykiecie, cały zaraz zamięſzywały świat, coż dopiero mowić o innych powodach wzniecenia Woyny ktorych Paſſye i ambicya Rządzących bywały nayczęściey przyczyną?

Polityka (tak potrzebna teraz Nauka Rządzącym, bo nieledwie duchem Proroctwa przyſzłość oznaczaiąca) w ſamey umieiętności rzemiosła Woiennego moc i siłę ſwoią dawniey zaſadzała.

Negocyacye, kałkulacya, kombinacye, ktore teraz Geometryczne w Polityce prawdy iednaią a łatwość w traktowaniu zręcznym pozynoszą, inaczey znane niebyły, iak w Wodzach liczne Woyska prowadzących, i ufność w nich, ktora często szczęściem losowym popierana bywała, a za ich powrotem dopiero Narod o chwale lub nieszczęściu uwiadomiony zostawał.

Z tąd te sławne w Historyach dzieie w wiekach teraz naszych nieznane, gdzie miłość do Kraiu i wolności, opierała się mężnie i niezwyciężenie choć niezliczonemu Woysku.

Polska z Anglią, Holandyą Szwaycaryą służyć będzie potomności za przykład, iak silnie i skuteczne przez długi czasu prze-

ciąg za wolność i Oyczyznę rożnym wielkim Mocarſtwom opponowały ſię. Nietrzeba było na ów czas inſzych Poſiłkow, bo ſerca Obywatelſkie naywiękſzą i niedobytą były przemocy twierdzą.

Że zaś to co ludzie ſtanowią muſi bydź ułomne, a rządy choć nayſtalſze upadać i przemieniać ſie muſzą, tak z czaſem Heroizmu i Bohatyrſtwa uſtąpiły wieki, a polityka zdrowa z kalkulacyą zupełnie opanowała wiek naſz.

Abſolutne Państwa, iednego wolę maiące za Prawo, nie znaią Prawideł polityki, bo rządzący będąc bez konnexyi tak zewnątrz, iako i wewnątrz, iak mniey przewiduie zdarzyć ſię mogące nieſzczęścia, tak iękliwy głos właſnego ludu niedochodząc uſz iego, do oſtatniego kreſu nim woiuie,

ſrzodka niewidzi, tylko albo zupełne ſzczęście albo zupełną zgubę, ztąd tak obſzernie nabyte własności Mahometanow wolą iednego aż wnayodlegleyſze krainy wysłanych z haſłem, albo żyć, lub umierać, bo ludzkość tam nieznana.

Monarchiczne w ktorych abſolutność Prawami ieſt umiarkowana nayglębſzey używaią ieden przeciwko drugiemu polityki, związek pokrewieńſtwa i alianſow, ieſt mocną ich twierdzą, choć na czas pognębione, znowu do znaczenia rownego przez rożne konnexye familii, i ſukceſſye przychodzą.

Rzeczypoſpolite ſame wſzelkim nawałnościom podpadaią, w nich roſtropność przodkować powinna, w nich niezgoda w ſamym ziawieniu ſtarta bydź muſi, tam nie

iuż tylko lice Rządu trzymaiący, ale każdy z osobna Obywatel politykować powinien, i nie tylko swego własnego Kraiu, ale i zagranicznych powinien znać interessa. Jeżeli komu tedy każdey Rzplicie potrzebne są alianse, w obieraniu, ktorych zważyć powinna swoie awantaże, znać moc w związki wchodzić chcącego i na szali ważyć tak politykę iego w aktualnym czasie użytą, jako też od dawna praktykowaną, nieufność nie będzie na ow czas grzechem, ieżeli świeże przykłady uczyć będą. *

Nie insza tedy wypływa prawda iak ta, iż znaczyć u postronnych Narodow, nieco innego iest, iak mieć z niemi alianse *offensive i defensive*, przymierza i Traktaty tak ułożone, aby balans rownych był zachowany pożytkow, żeby na-

reſzcie wiedzieć i przewidzieć komu można ſzkodzić, a od kogo zaſięgać pomocy w czaſie bycia napaſtowanym; bo ten ktoren rozprzeſtrzenienia ſwych Granic pragnie, ieſt nayniebeſpiecznieyſzy ſwemu Sąſiadowi, w pokoiu i w Woynie ſzuka ſwych awantażow, a te aby znalazł, dowcipną polityką przez rożne ſpoſoby wznieca oboiętności, by z nich mogł korzyſtać.

I tak ſię teraz dzieie w obrocie rzeczy politycznych, nim Woyna wypowiedziana zoſtaie, pierw poprzedzać muſi kalkulacya, nie tylko iak długo ſiły wewnętrzne pozwolą prowadzić Woynę, ale też, z kombinować należy, czy ten z kim woiować potrzeba wyciąga, nie wſzedł z innemi Potencyami w ſekretne alianſe, pomimo

tych ktore iuż widocznie zawarł; należy u wszystkich Dworow a przynaymniey przyiaznych sobie porozumieć się czy pozwalaią na Woynę, i czy posiłkow swoich nieodmowią; przewidzieć, czy odległe Państwa mięszać się w nią niezechcą, i iakim sposobem im zapobiedz; zgoła kiedy teraz. Woyna stała się kalkulacyą i grą w szachy, gdzie siła rowna siłę odpiera, z tego pierwszego weyrzenia łatwo poznać można, że bez kalkulacyi w tym wieku żadne Państwo ostać się niemoże, a te ktore niema związkow wzwyż namienionych, musi stać się prędzey lub pożniey łupem cudzey chciwości. Kalkulacya stała się nieszczęśliwą epoką podziału Kraiu, w eszeku będąc Polska przez trzy Mocarstwa; Kakulacya była po-

wodem woyny z Amerykanami, gdzie trzech przeciwko iednemu; kalkulacya i turecką woynę wzniecila, gdzie zaraz napoczątku było dwoch przeciwko iednemu.

Temi teraz ſtopniami idąc rzeczy, doſkonały oraz w Europie zachowuią balans; obrazić iednego, ieſt obrazić wielu, dla tego pierwſzy wieku naſzego przykład, któren przez wprowadzenie kalkulacyi i balanſu, ziednał doſkonalſzą iak dawniey w Europie ſpokoyność. Dziełem było Wielkiego Fryderyka utrzymywanie Balanſu w Europie, o którego obrotach rozmawiaiąc z Zimermanem, dodał oraz, że wiek teraźnieyſzy, nie ieſt wiekiem ſzczęśliwym dla wſzyſtkich Rzeczpoſpolit, iedna tylko Szwaycarſka dla awantażowney ſytuacyi

gorney, może w długie czasy swoie przedłużyć iestestwo.

Co do siły wewnętrzney, ta rodzi się w każdym Kraiu z różnych kanałów; Populacya, Produkta znakomite, handel, wprawiaią Kray w bogactwa, a ztąd i w potęgę.

Przy tych tu wyliczonych dopiero awantażach, pierwszą zasadą siły wewnętrzney każdego Państwa iest rząd dobry, i Prawa doskonałe, osobliwie w Rzeczypospolicie.

Jeżeli nie tylko obroty światowe, ale i rzeczy na ziemi pod oczy nasze podpadaiące, rządzą się nieodmiennym Prawem; czemuż rostropność ludzka wspołeczeństwa Republikantskiego, niema ie ułożyć w związkach swoich tak iasne, tak proste, aby od wszystkich zrozumiane i zachowywane było?

Na przyſiędze zaſadzać ſię ieſt niebeſpieczno, bo tęy niemaſz dla człeka przewrotnego, trzeba aby Prawa i związek rządu fizycznie każdego Obywatela hamował od ſtania ſię złym.

Prawa dobre i miłość do nich ſą naytężſzym od przemocy puklerzem, te lepiey zaſtaniaią iak tyſiączne Woyſka, bo chwałę zewnątrz, a uſzczęśliwienie wewnątrz iednaią. Trzeba bydź rządnym, by bydź mocnym, niezgoda niſzczy Państwa.

Zwròcić ſię muſzę na moment do ieſteſtwa dawniey politycznego Rzpltey; nauczaią nas dotąd Dzieiopiſowie, iż Polſka częſto cierpiała dla nierządu; nauczaią nas też ciż ſami o iey ſławie, męztwie, i waleczności, w ktòrey dawniey kwitnęła, te obydwa wſpo-

mnienia zdaią ſię bydź ſobie dyametralnie przeciwne, przecięż gdy zaſtanawiam ſię nad doyściem przyczyny, nie inſzą znayduię, iak tę że Polſka na ów czas ſzczęśliwie w ſytuacyi umieſzczona, chwałę ſwoię z męztwa i waleczności od wieków wrodzoney rozkrzewiać mogła, bo obróciwſzy ſię na ów czas z obſzernością Granic ſwoich ku Auſtryi w początkach tak ſzczupłey, do Pruſs ledwie iednemu Województwu wyrównywaiących i to ieſzcze podległych, ku Moſkwie dopiero od ſtu lat w Europie znaney; ku Turkom, których pokonawſzy orężem, wieczną ſobie ziednała ſpokoyno, ść mogłaż ſię na ów czas Polſką czego obawiać, maiąc niemożnych ſąſiadow, a wznaczeniu ſwoim pierwſzą rolę ſama na ów czas graiąca, i światu ſtraſzna.

Ta zdaie ſię bydź prawdziwa przyczyna ſtałey Polſki exiſtencyi, aż do zmocnienia ſię ſwych Sąſiadów. Jeżeli Polſki nie było polityką, aby onym zabronić wzroſtu, wypada konieczną konſekwencyą, nie iuż zwrócenia ſię do żałosnych wſpomnień, które dopiero wieki odrobić mogą w Potomkach, ale do iak nayprętſzego zaradzenia o ſile wewnętrzney i dobrym rządzie, aby zachować reſztę właſności, ile znaiąc z doświadczenia, że ſłabość i nierząd był okazyą podziału Kraiu.

Zapatrzyć ſię teraz należy, że to nie ſą te ſame Kraie co dawniey, mniey znane, tony teraz Europie daiące; inſzy przedſięwziąć ſpoſob czynienia należy, całe natężenie dyryguiąc do zmocnienia ſię, te raz nabywſzy, uciążliwości i wſzelkie nieſzczęścia ſame przez ſię uſtaną.

Polſka Magazyn Europy Naród walecznością i cnotami zaſzczycony, maiąc realne bogactwa, bo Produkta pierwſzey potrzeby, mieć powinna w pierwſzym ſwym widoku handel, iako ſprężynę ſiły wewnętrzney, któràby władać potrafiła; takowy handel poważny bo produktami ziemi innych zaſilaiący, nie może bydź od wſzyſtkich lekko ważony, owſzem całe rządu powinno bydź uſiłowanie i ſtarunek, aby rzeki ſpławne kanałami były połączone, a ſpław do morza otworzył Polſzcze kommunikacyą ze wſzyſtkiemi świata Narodami.

Z handlu, którym wſzyſtkie Kraie teraz zatrudniaią ſię, populacya przybywa, z niey pochodzi induſtrya, Fabryki, Manufaktury, i użyteczne wynalazki. Wſzak zaiaśniał tylko promyk nieznanego

handlu w Cherſonie, a iak rzuciły ſię do niego pobliżſze tam Wowództwa, które pomyślne choć na czas doznały ſkutki, i wſzyſtkich innych Woiewództw obróciły na ſiebie oczy, bogdayby i całego świata, zyſkała Polſka dla ſiebie względy i ſzacunek. Tchnięty dobrem Oyczyzny i przykładem (*) na czele znakomity z urodzenia i przymiotow Obywatel, zachęca do handlu Wſpółziomkow ſwoich, dzieli z niemi pracę i koſzta. Wyſtawuie na uſługę Publiczną z drzewa Kraiowego kilka wyſtawionych Okrętow, ſpuſzcza ie do Morza ſczarnego, naładowane Produktami Kraiowemi, pokazuie im drogę, i ſtaie ſię Sternikiem pomyślności Kraiowey, a w Łaſce Króla odbiera

(*) *JW. Potocki Star: Guzowſki.*

nieſpodziany zaſzczyt nadgrody. Oto oſiadły i zacny w Kraiu mieſzkaniec (*) przez handlowe operacye z Zagranicznemi wprowadziwſzy do Kraiu znaczny maiątek, przenoſi część onego do Morza czarnego, uſtanawia w Podolu, i w Cherſonie Kantory, i Okrętami ſwemi aż do Marſelii przeſyła Produkta Polſkie, aby daiąc przykład drugim, ſobie u Narodu ziednał ſzacunek, bo początki bywaią we wſzyſtkich Kraiach nadgradzane.

Roku przeſzłego pod przewodnictwem wielkiego w Oyczyznie męża, a pierwſzego Narodu Senatora otworzona Sųbſkrypcya i do kilkukroćſtotyſięcy napełniona, do utrzymania Fabryki płócienney, iaſno probuie pierwiaſtkowe dla Kra-

(*) *JP. Ferguſon Tepper.*

iu ofiary, ze wfzech miar godne wdzięczności. Cóż mówić i o innych Obywatelach, którzy pewnie nie czekaią, iak fzczęśliwego momentu, aby zachęceni nadgrodą Rządową w Anglii używaną, do Fabryk i Manufakturów ftarunki i kofzta fwoie obróciły, aby z czafem obeyść fię można z dowozu Towarow Zagranicznych, i kapitały umarłe w cyrkulacyą przelać zyfkowną dla Kraiu.

Dochodzi Narod tey prawdy, że handel ieft fiłą Kraiową, kiedy iuż Obywatel choć w zakątku fpekulacyą zatrudnia fię, a dawniey nie znaiąc fzacunku fwego Zboża, iuż teraz cenić i przedawać umie, i tchnie chęcią, aby z iedney ftrony Polfki handel zupełnie otworzony, a z drugiey ftrony uciążliwość Traktatowa ufunięta zoftała.

Dla

Dla tego wziąłem Handel za prawidło siły wewnętrzney Kraiowey, bo z handlu wypływaią bogactwa, z niey ludność, a z ludności Woysko.

Lecz że Rzeczpospolita Polska spiesznym krokiem idąc, stanęła teraz nad przepaścią nieszczęść swoich, zaczym wzruszyć należy porządek rzeczy, a do gwałtowney potrzeby, gwałtownego przysposobić lekarstwa, to iest: Woyska, bo iest teraz Duszą wszystkich pomyślności Kraiowych.

Woysko płatne, uregulowane, wyćwiczone, iest utrzymaniem siły wewnętrzney, bo te żabespiecza Granice i maiątki Obywatelów.

Nie mieć Woyska do odporu napaści, iest to przyimować iarzmo podległości, i ulegania cięższego nad więzy, iest to stać sie o lo

Q

ſwoy niedbały, i z ustawiczney boiaźni przytępić w ſobie Ducha wolności, męztwa i właſney obrony.

Ciężko ſłabemu Narodowi ſtarać ſię o przyiaźń możnego, a tym niebeſpieczniey ofiarowaną przyimować, bo z nią nowe kondycye, nowe więzy ſłabemu przyiąć potrzeba.

Rodzi ſię ieſzcze ſiła wewnętrzna z rozkrzewienia Nauk, bo te otwieraią Obywatelowi rozum, w wſzełkich wiadomościach oświecaią, i czynią go ſpoſobnym do wynalazkow takowych, ktòre zyſki dla Kraiu iednaią.

Charakter uformowany, poſtępki cnotliwe i zawſze iednakowe, oſobliwie Republikantom właściwy zaſzczyt przynoſzące, tudzież kredyt i dobre mniemanie u poſtron-

nych, iako też serce do bronienia swych swobód i wolności, pałające miłością do Praw i Oyczyzny, duch męztwa i waleczności w Potomkach nawet karmiony; chęć gotowey zawsze ofiary życia i maiątku na obronę Oyczyzny, są to prawdziwe siły Narodu Republikantskiego. Opuszczam inne pobudki, bo te nie w tym czasie przytaczać należy, kończę w tym mieyscu, że ieżeli potrzebne są dla Rzeczypospolitey Aliause do ubespieczenia siły zewnętrzney, tedy koniecznieysza iest potrzeba uformowania nieodwłocznego Woyska i Podatków. Moment teraźnieyszy, iest ieden, a może i ostatni. Niech wpuszczony iad, nie truie więcey serc cnotliwie myślących, aby Woysko złożone z Obywateli, miało pogrzebać wolność, wszak czas

iuż przeświadczyć się, że są inne Rzeczypospolite które maią Woyska, a przecież są wolnemi.

Bezkrólewie.

WYchwalić nie mogą Prawodawcy, tak piękney ustawy, iaka iest obieranie Króla ludowi wolnemu zostawiona; ta znakomita prerogatywa, dystyngwowała wszystkie dawnieysze Rzeczypospolite, i iest ieszcze w zaszczycie w Polskim Narodzie; a zostawałaby wszystkim innym Nrrodom do naśladowania, gdyby ustanowione to Prawo w brzmieniu swoim, i w skutkach, tak było zachowane, iak iest przepisane, ale że w czasie każdego bezkrólewia, z Narodem przemoc od dawnych czasow wpro-

wadza na Tron Królów, iako nas uczy Hiſtorya, mniemam że rzecz warta do zaſtanowienia ſię; ſkoro umiera Król Polſki, aż zaraz cały Naród dzieli ſię na partye pełne zamieſzania i rozruchow domowych, tak dalece, że powaga Praw nawet wſtrzymać zapędy nie może, cnotliwie myślący Obywatel, muſi uſtępować naleganiu, by większe dla Oyczyzny nienaſtąpiły klęſki, idzie za mocnieyſzym, bo ſłabość możeż ſię oprzeć ſile?

Alboż nie uczą nas Dzieie, że iedni Obywatele w czaſie Interregnum uzbraiali ſię przeciwko drugim, do utrzymania ſwych Kandydatow? możnaż nazwać wolnością, ſtanie ſię inſtrumentem woli cudzey? dopieroż kiedy wyſtawuiemy ſobie Kandydatów Zagranicznych utrzymuiących ſię ſiłą, ia-

kie na ów czas podzielenie Narodu, iakie zamachy, iaka nieſzczęśliwość kiedy oręż broczy ſię we krwi Wſpółbraci ſwoich?

Nic pewnieyſzego na ów czas, iak że obranie Króla, ſtaie ſię tylko wykonaniem woli cudzey, a podziwieniem u innych Narodów, igrzyſko ſobie z tey uſtawy robiących, a dla ſwego intereſſu onę zawſze zachowuiących.

Z każdym więc Interregnum, gdy otwiera ſię droga do domowego zamieſzania i podziału zdań na ſetne części, iedne od drugich różniące ſię, a wolna na ów czas Anarchia bywa okazyą uciążliwey przemocy ſłabſzym, zdawałoby ſię aby i w tym użyć ſpoſobow w Narodzie Angielſkim zachowanych, ponieważ lubo tam dla Króla obwarowany ieſt Tron dziedziczny, prze-

cież po śmicrci iego zdaie się bydź iakoweś *intervallum* bezkrólewia, i tego używaią Anglicy do tym doskonalszego wykształcenia rządu, i tak lubo w Narodzie Angielskim Ustawa obiaśniaiąc prerogatywy Narodu i Króla ustanowiła oraz ekwilibrium w całym rządzie, przez któren tenże Narod utrymuie się, niepodobna iednak aby iakowe często nie wmieszały się *abusus* do mocy exekwuiącey, które pobłaża Naród na czas, lecz czuwa oraz aby w czasie momentalnego niby bezkrólewia onym zaradzić.

Gdy umiera Król Angielski, Sukcessorowi Jego nie zostaie w ręku iak Berło i Korona, lecz nie ma mocy, ani godności; Lista Cywilna w dependencyi Naród trzymaiąca ustaie zupełnie, a Parlament na ów czas ma moc weyrzeć we

wſzelkie ſprężyny rządu ſwego, poprawić *abuſus* któreby ſię wkraść mogły, pod Panowaniem zeſzłego Króla, i przywrócić znowu całą Konſtytucyą do ſwego *vigoru.*

Anglia więc ma w tym wielki awantaż, którego choć przy wielkiey uſilności rzadko inne wolne Rzeczplite doſtąpić mogły; to ieſt, że reformować może Rząd ſwoy peryodycznie. Dawniey w Rzeczypoſpolicie Rzymſkiey, tak wielka liczba *abuſus* wſzczęła ſię, że nareſzcie trudno ie było poprawić, każdą poprawa ciągnęła zawſze za ſobą Rewolucyą i zgubę Narodu. Z żalem udawać ſię muſzę do Narodow nawet barbarzyńſkich, które wycięczone przez Woyny domowe, z okazyi Sukceſſyi Tronu, chcąc aby i na moment zamieſzanie mieyſca nie mia-

ło, rożne poczyniły ſobie prawidła, o to w Turczech, ſkoro wſtępuie Sułtan na Tron, każe duſić braci ſwoich; w Perſyi, tym oczy wyłupuią; w Mogol ſzalonemi ich czynią, w Ceſarſtwie zaś Marokańſkim, że niemaſz żadney użytey oſtrożności, przeto w czaſie bez Krolewia, krwawe bywaią rewolucye.

Srzodek zaś ktoren Parlament Angielſki wynalazł, ieſt tym pewnieyſzy, że nie proſto zmierza do celu ſwego. Nie będzie ſię często opponował Parlament *directe* przeciwko uzurpowaney Powadze Krola, nie będzie ią attakował w ten czas kiedy ią exekwuie, ale idzie do ſamego źrzodła i początku od ktorego życie odbiera.

Niezmierza nigdy iżby obalić zupełnie moc exekwuiącą, bo wie że

Narod wolny bez niey obeyść się nie może i że iest lepiey gdzie ieden exekwuie obostrzony Prawem, niżeli wielu do iednego celu niemogący zmierzyć; lecz usiłuie ażeby osłabić tylko sprężyny, a przez to nie irrituiąc Tron posiadaiących, i Partyzantów onego, nie staie się oraz okazyą domowego zakłócenia.

Wszystkie potrzebne do dobrego naprawienia Rządu okoliczności układaią się z nowym Królem, któren nie maiąc żadney do czynności influencyi, w czasie gdy antecessor'iego panuie, nie zna też uporczywości, lub urazy przeciwko miłości własney, niema ieszcze żadnego zamiaru, dla tego chętnie zezwala na Narodu wolę i z siebie czyni dobrowolnie ofiarę, czego stał się przykład pod panowaniem ciągłym dwóch Henryków. Moc

na ów czas uſtawy, ktòra broniła lud od przemocy Kròla była zupełnie obalona, nawet Parlament był przymuſzony uſtanowić Prawo pod Henrykiem VIII. że Proklamacye; to ieſt wola Krôla ſłużyć będzie za Prawo; zdawało ſię więc że cała wolności Konſtytucya iuż była zaginęła, przecięż za pierwſzym Interregnum znowu wolność wzięła ſwòy wzroſt, Naròd oczucił ſię, pokaſſował wſzyſtkie *abuſus* i dawnieyſze Prawa do vigoru przyprowadził, takowa więc reforma znaczna, ktôrą można nazwać drugą kreacyą Konſtytucyi działa ſię bez wſzelkiey burzy. Edward i Karol pozwolili na Prawo przez Naròd proponowane bez naymnieyſzego wylania Krwie.

Prawda że były ròżne z tych okoliczności nieſzczęścia domowe

w czaſach ieſzcze przed Panowaniem Tudorów, lecz te pochodziły często z rożnych powodów, a oſobliwie z Religii i niedoſkonałego obiaśnienia prerogatyw Królewſkich, ile że *abuſus* na ów czas były aż nazbyt wzięte za Prawo, potrzebna więc była Rewolucya i lekarſtwo gwałtowne.

Owoż gdy w czaſie niby idealnym bezkrólewia, zlewa Naròd na Króla Prawo Władzy i Exekucyi Prawa, daie mu oraz poznać że Naròd ſàm ieſt właścicielem mocy, i że ta do niego powracać powinna, iako do początku wſzyſtkich rządowych czynności, ieżeli Naròd niektóre przez Kròla pomnieyſze wprowadzone *abuſus* zdaie ſię pobłażać, nie czyni tò z boiaźni, ale z chęci nieſtania Mu ſię przykrym w czaſie rządów iego, ile przewi-

duie że Naſtępcy Jego będzie mo żna tamę założyć, nim przyſięgę wykona.

Delikatność takowa poſtępowania Narodu z Królem, prowadzi za jobą uſnąść, która pobudza Króla do natężenia wſzyſtkich ſił ſwoich aby ludowi uſzczęśliwienie, a panowaniu ſwemu chwałę przynioſł; przymuſza zaś Naród do wdzięczności Królowi, że pomyślnie zatrudniaiąc ſię ſam rządem, zoſtawuie im przyiemne chwile cieſzenia ſię ſpokoynie ſwobodami ſwemi.

Gdyby wſzyſtkie upadły ſpoſoby w Polſzcze podźwignienia przytłumioney wolności, czy ten ieden dopiero wſpomniony, a użyty w Anglii, w czaſie momentalnego Interregnum ſpoſob niezdołałby przywrócić Rzeczpoſpolitą do ſwego luſtru? to ieſt każdemu nowemu

Kròlowi, nową i rządną Rzeczpoſpolitę oddać. Tym czaſem niech Naywyżſzy w naydłużſze lata zachowa ſzczęśliwie Nam Panuiącego, i wſtrzyma dopòtąd bezkròlewia, iako grożące nieſzczęście, dopòkąd Polſka zupełnie nie uſunduie ſię w ſiły wewnętrzne.

REGESTR